

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

અમદાવાદ ખાતે ગુજરાત હાઈકોર્ટમાં

ક્રિમિનલ મિસ. એપ્લીકેશન (ફોર ક્વોર્શીંગ એન્ડ સેટ અસાઈડ)

એફ. આઈ. આર./આદેશ) નં.૮૨૯૦/૨૦૧૫

મંજૂરી અને સહી માટે:

સન્માનનીય ન્યાયમુર્તી શ્રી જે. બી. પારડીવાલા

=====

૧	શું સ્થાનિક અખબારોના પત્રકારોને મંજૂરી આપવામાં આવી શકે છે ચુકાદો જુઓ?	હા
૨	પત્રકારને સોંપવામાં આવે કે નહીં?	હા
૩	શું ન્યાયમુર્તી શ્રી સાચી નકલ જોવા માંગે છે ચુકાદો?	ના
૪	શું આ કેસમાં કાયદાનો નોંધપાત્ર પ્રશ્ન સામેલ છે? ભારતના બંધારણના અર્થઘટન વિશે અથવા	ના

	તે હેઠળ કોઈ આદેશ કરવામાં આવ્યો છે?	
પ	રાજ્યના તમામ ન્યાયિક અધિકારીઓને મોકલો.	

=====

યુનુસભાઈ ઉસ્માનભાઈ શેખ.અપીલકર્તા તરફે (ઓ)

વિરુદ્ધ

ગુજરાત રાજ્ય અને ૧.....પ્રતિવાદી

=====

દેખાવ:

શ્રી એસ. ઓ. ઈ. બી. આર. ભોરીયા, અરજદાર (ઓ) નંબર ૧ માટે વકીલ

વાલિમોહેમદ પઠાણ, અરજદાર (ઓ) નંબર ૧ માટે વકીલ

એચ. સી. એલ. એસ. સમિતિ, પ્રતિવાદી (ઓ) નંબર ૨ માટે વકીલ

મદનસિંહ ઓ બરોડ, પ્રતિવાદી (ઓ) નંબર ૨ માટે વકીલ

શ્રી કે. એલ. પાંડ્ય, પ્રતિવાદી (ઓ) નંબર ૧ માટે એપ્લિકેશન

=====

કોરમ:સન્માનનીય ન્યાયમુર્તી શ્રી જે. બી. પારડીવાલા

તારીખ:૨૩/૦૮/૨૦૧૫

સિએવી ચુકાદો

૧. નિયમ.શ્રી કે. એલ. પંડ્યા, વિજ્ઞાન વધારાના સરકારી વકીલ પ્રતિવાદી નંબર ૧ માટે અને તેના વતી નિયમની નોટિસની સેવાને માફ કરી.પ્રતિવાદી નંબર ૨ મૂળ પ્રથમ માહિતી આપનારને આ અદાલત દ્વારા તારીખ ૨૩.૦૬.૨૦૧૫ જારી કરાયેલી નોટિસ આપવામાં આવી હોવા છતાં તેણે આ અદાલત સમક્ષ હાજર ન થવાનું અને વ્યક્તિગત રીતે અથવા વકીલ દ્વારા આ અરજીનો વિરોધ કરવાનું પસંદ કર્યું છે.

૨. ક્રિમિનલ કોડની કલમ ૪૮૨ હેઠળ આ અરજી દ્વારા પ્રક્રિયા, ૧૯૭૩, અરજદાર મૂળ આરોપી આ અદાલતની અંતર્ગત સત્તાઓનો ઉપયોગ કરવા માંગે છે, પ્રથમને રદ કરવા માટે પ્રાર્થના કરે છે ૨૦૧૪નો સી. આર. નં. ૧-૩૮ ધરાવતો માહિતી અહેવાલ ગાયકવાડ હવેલી પોલીસ સ્ટેશન, જિલ્લો:ગુના માટે અમદાવાદ ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૬૩ અને ૩૬૬ હેઠળ દંડનીય (માટે ટૂંકમાં, 'આઈ. પી. સી.') અને પ્રિવેન્શન ઓફ ચિલ્ડ્રન ફ્રોમ સેક્સ્યુઅલ ઓફેન્સિસ એક્ટ (ટૂંકમાં, 'પોસ્કો એક્ટ') ની કલમ ૧૮ હેઠળ સજાપાત્ર ગુના માટે પણ.

૩. આ અરજીને જન્મ આપતી હકીકતો નીચે પ્રમાણે સારાંશિત કરી શકાય છે:
૩.૧ પ્રતિવાદી નંબર ૨ અમદાવાદનો રહેવાસી છે.તેની પાસે બે દીકરીઓ, એટલે કે, ૧૬ વર્ષ અને ૪ મહિનાની નમિરા અને તાહજુબ ૧૦ વર્ષની ઉંમર.તે સમયે

જ્યારે પ્રથમ માહિતી અહેવાલ હતો દાખલ, પ્રથમ માહિતી આપનારની મોટી પુત્રી, એટલે કે, નામિરા હતી ધોરણ ૧૧માં અભ્યાસ કરે છે. પ્રથમ માહિતી અહેવાલમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે તેમની પુત્રી નમિરા અહીં અરજદાર સાથે પ્રેમમાં હતી. વધુમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે પરિવારના સભ્યો નામિરાને અરજદાર આરોપી સાથેના સંબંધો બંધ કરવા માટે સમજાવતા હતા. વધુમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે મિત્રો અને સંબંધીઓએ પણ નમિરાને અરજદાર આરોપી સાથે કોઈ સંબંધ ન રાખવા માટે સમજાવવાનો પ્રયાસ કર્યો હતો. એફ. આઈ. આર. માં એવો આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો છે કે રાત્રિના સમયે ૧૭.૦૪.૨૦૧૫ પર અરજદાર આરોપીએ પ્રથમ માહિતી આપનાર નામીરાની પુત્રીને લલચાવી હતી અને પ્રથમ માહિતી આપનારના કાયદેસર વાલીપણામાંથી તેનું અપહરણ કર્યું હતું. એવો આક્ષેપ કરવામાં આવે છે કે એફ. આઈ. આર. દાખલ થવાની તારીખે નમિરા સગીર હતી.

૪. અરજદાર આરોપીએ આ અરજી સાથે પ્રાર્થના કરી છે મુખ્યત્વે નીચેના આધારો પર એફ. આઈ. આર. રદ કરવા માટે:

(૧) પ્રથમ માહિતી આપનાર, નામીરાના પિતા તરીકે, ઘણા બધામાં સ્વીકાર્યું છે પ્રથમ માહિતી અહેવાલમાં શબ્દો છે કે તેની પુત્રી અરજદાર આરોપી સાથે પ્રેમમાં હતી.

(૨) પ્રથમ માહિતી આપનાર વ્યક્તિએ તેની દીકરીની ઉંમર ૧૬ વર્ષ અને ૪ મહિના હોવાનું પણ જાહેર કર્યું છે, જે તારીખે ગુનો આચરવામાં આવ્યો હોવાનો આરોપ છે.

(૩) અરજદાર આરોપીના જણાવ્યા અનુસાર, નમિરાએ તેના માતાપિતાને છોડી દીધા હતા તેણી પોતાની સ્વતંત્ર ઈચ્છા અને ઈચ્છાથી ઘરે આવી અને અરજદાર આરોપી સાથે લગ્ન કરવાનું નક્કી કર્યું.તદનુસાર, નિકાહ કરવામાં આવ્યો હતો, અને આજની તારીખે, અરજદાર આરોપી અને નમિરા કાયદેસર પરિણીત પતિ અને પત્ની તરીકે સાથે રહે છે.

(૪) અરજદાર આરોપી અને નામિરા તેમના અંગત કાયદા એટલે કે મુસ્લિમ કાયદા દ્વારા સંચાલિત થાય છે. એક મુસ્લિમ છોકરી, જે ૧૫ વર્ષથી વધુ ઉંમરની હોય અથવા તરુણાવસ્થા પ્રાપ્ત કરી હોય, તે માતા-પિતાની સંમતિ ન હોય તો પણ લગ્ન કરવા માટે સ્વતંત્ર છે.

(૫) મોહમ્મદન કાયદાની કલમ ૨૫૧ ક્ષમતા સાથે સંબંધિત છે લગ્ન.

(૬) કલમ ૩૪૮ બહુમતીની ઉંમર સાથે સંબંધિત છે.

(૭) અરજદાર આરોપીના જણાવ્યા અનુસાર, કોઈ ગુનો ન કહી શકાય **મુજામિલ અબ્દુલસત્તાર મન્સુરી વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય (ક્રિમિનલ)** ના કેસમાં આ અદાલતના નિર્ણયને ધ્યાનમાં રાખીને પ્રતિબદ્ધ કરવામાં આવ્યા છે. ૨૦૧૩ની વિવિધ એપિલિકેશન નં.૧૮૮૧૧ એ ૦૧.૧૨.૨૦૧૪ પર નિર્ણય લીધો હતો).

(૮) શ્રી સોએબ આર. ભોહરીયા, વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલ અરજદાર આરોપીએ રજૂઆત કરી હતી કે ભલે પ્રથમ કેસનો આખો કેસ માહિતી આપનારને સાચો તરીકે સ્વીકારવામાં આવે છે, અપહરણના ગુનાની રચના કરવા માટેના કોઈપણ ઘટકોની જોડણી કરવામાં આવતી નથી.

(૯) તેમણે આ કેસમાં આ અદાલતના નિર્ણય પર આધાર રાખીને રજૂઆત કરી હતી મુજામિલ (ઉપરોક્ત) કે પોલીસ દ્વારા તપાસ ચાલુ રાખવી એ કાયદાની પ્રક્રિયાનો દુરુપયોગ સિવાય બીજું કંઈ નહીં હોય.

૫. બીજી તરફ, આ અરજીનો ઉગ્ર વિરોધ કરવામાં આવ્યો છે શ્રી પંડ્યા દ્વારા, પ્રતિવાદી-ગુજરાત રાજ્ય વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વધારાના સરકારી વકીલ.તેમણે ધ્યાન દોર્યું હતું કે ઉપર ઉલ્લેખિત આ અદાલતના નિર્ણયમાં અને જેના પર ભારપૂર્વક આધાર રાખવામાં આવ્યો છે, ભારતીય બહુમતી અધિનિયમની જોગવાઈઓ પર વિગતવાર ધ્યાન આપવામાં આવ્યું હતું, પરંતુ બાળ લગ્ન પ્રતિબંધ અધિનિયમ, ૨૦૦૬ (ટૂંકમાં, 'પી. સી. એમ. અધિનિયમ, ૨૦૦૬') ની જોગવાઈઓની અસરનો કોઈ સંદર્ભ નથી.શ્રી પાંડ્યાએ રજૂઆત કરી હતી કે વ્યક્તિગત મુસ્લિમ કાયદો અને બાળ લગ્ન પ્રતિબંધ અધિનિયમ, ૨૦૦૬ની જોગવાઈઓ વચ્ચેના સંઘર્ષને ધ્યાનમાં રાખીને મુજામિલ (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં આ અદાલતના નિર્ણય પર ફરીથી વિચાર કરવાની જરૂર છે.

૬. તેમણે રજૂઆત કરી હતી કે બાળ લગ્ન પ્રતિબંધ કાયદો, ૨૦૦૬ એક વિશેષ કાયદો છે અને તે આરોપી વચ્ચે તેના સમુદાય અનુસાર ભેદ પાડતો નથી.મુસ્લિમ છોકરો અથવા મુસ્લિમ સમુદાયની અન્ય કોઈપણ વ્યક્તિ બાળ લગ્ન પ્રતિબંધ અધિનિયમ, ૨૦૦૬ ની જોગવાઈઓ દ્વારા આવરી લેવામાં આવે છે. તેમણે રજૂઆત કરી હતી કે પી. સી. એમ. કાયદો તમામ ધર્મો અને પ્રદેશોના તમામ લોકો માટે લાગુ પડે છે.એકમાત્ર અપવાદ જમ્મુ અને કાશ્મીર રાજ્યના કિસ્સામાં છે.તેમણે પી. સી. એમ. અધિનિયમ, ૨૦૦૬ની કલમ ૧ (૨) માં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓ મારા ધ્યાનમાં લાવી હતી, જે નીચે મુજબ છે:

“૧. ટૂંકું શીર્ષક, વિસ્તાર અને પ્રારંભ

(૧).....

(૨) તે જમ્મુ રાજ્ય સિવાય સમગ્ર ભારતમાં ફેલાયેલું છે અને

કાશ્મીર; અને તે ભારતની બહાર અને બહારના તમામ નાગરિકોને પાછા લાગુ પડે છે. ”

પરંતુ આ અધિનિયમમાં સમાવિષ્ટ કંઈપણ પેન્ડીચેરીના કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશના રાજાઓને લાગુ પડશે નહીં.”

૭. શ્રી પંડ્યાએ રજૂઆત કરી હતી કે આ કૃત્ય કરવાના પરિણામો પી. સી. એમ. અધિનિયમ હેઠળના ગુનાને આ આધાર પર ટાળી શકાતો નથી કોઈ ચોક્કસ ધર્મનો ગુનેગાર.

૮. તેમણે રજૂઆત કરી હતી કે કાયદો હંમેશા રૂઢિગત કાયદો અને રૂઢિગત અધિકારને નાબૂદ કરી શકે છે.શ્રી પંડ્યાએ (૨૦૦૯) ૧૨ એસ. સી. સી. ૬૨માં નોંધાયેલા શબ્દોના બાનો વિરુદ્ધ ઈમરાન ખાનના કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટના નિર્ણય પર આધાર રાખ્યો હતો, જેમાં એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે છૂટાછેડા લીધેલી મુસ્લિમ મહિલા ઈદ્દતની મુદત પૂરી થયા પછી પણ ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતાની કલમ ૧૨૫ હેઠળ તેના પતિ પાસેથી ભરણપોષણનો દાવો કરવા માટે હકદાર છે, જ્યાં સુધી તે ફરીથી લગ્ન ન કરે.માત્ર એટલા માટે કે તેમનો અંગત કાયદો માત્ર ઈદ્દત સમયગાળા દરમિયાન જાળવણીની જોગવાઈ કરે છે, જાળવણી માત્ર ઈદ્દત સમયગાળા સુધી મર્યાદિત ન હોઈ શકે.

૯. તેમણે રજૂઆત કરી હતી કે ઉપરોક્ત બાબતોને ધ્યાનમાં રાખીને આ નિર્ણય લેવામાં આવ્યો છે મુજામિલ (ઉપરોક્ત) ના કિસ્સામાં અદાલત સારો કાયદો નથી.તેમણે રજૂઆત કરી હતી કે ધર્મ દ્વારા જેની મંજૂરી છે અથવા પ્રતિબંધિત નથી તે ધાર્મિક પ્રથા અથવા ધર્મનો સકારાત્મક સિદ્ધાંત નથી બનતો.શ્રી પાંડ્યાએ પર્સનલ મુસ્લિમ કાયદાની આકરી ટીકા કરી હતી, જે ૧૫ વર્ષની વય

અથવા તરુણાવસ્થા પ્રાપ્ત કરી ચૂકેલી મુસ્લિમ છોકરીને તેના માતાપિતાની સંમતિ વિના પણ લગ્ન કરવાની મંજૂરી આપે છે.તેમણે રજૂઆત કરી હતી કે પી. સી. એમ. કાયદો ઘડવા પાછળનો ઉદ્દેશ બાળ લગ્નના જોખમને રોકવાનો હતો. જે હજુ પણ આ દેશમાં પ્રચલિત છે.તેમણે રજૂઆત કરી હતી કે નામિરા સાથે આરોપી અરજદારના લગ્ન પી. સી. એમ. અધિનિયમ, ૨૦૦૬ની જોગવાઈઓનું ઉલ્લંઘન છે, કારણ કે નામિરા ૧૮ વર્ષથી ઓછી ઉંમરની હોવાથી સગીર છે.તેમણે રજૂઆત કરી હતી કે નામિરા આવા લગ્નની અસરને સમજ્યા વિના, અરજદાર આરોપી સાથે પ્રેમમાં પડી હશે, જે તેના કરતા ૧૨ વર્ષ મોટો છે.તેમણે રજૂઆત કરી હતી કે નામીરાને લગ્ન કરવા માટે માનસિક અથવા શારીરિક રીતે યોગ્ય ન કહી શકાય.તેમણે રજૂઆત કરી હતી કે જ્યાં સુધી પી. સી. એમ. અધિનિયમની વાત છે ત્યાં સુધી નામિરાની સંમતિનું ભાગ્યે જ કોઈ પરિણામ આવે છે.

૧૦. આવા સંજોગોમાં, ઉપર ઉલ્લેખિત, શ્રી પંડ્યા, વિદ્વાન વધારાના સરકારી વકીલ પ્રાર્થના કરે છે કે પ્રથમ માહિતી અહેવાલ ૨૬ ન થવો જોઈએ અને પોલીસને તપાસ પૂર્ણ કરવાની મંજૂરી આપવી જોઈએ.તેમણે રજૂઆત કરી હતી કે એફ. આઈ. આર. નોંધાવતી વખતે પોલીસે પી. સી. એમ. અધિનિયમ, ૨૦૦૬ની જોગવાઈઓની પણ અવગણના કરી છે. તેમણે રજૂઆત કરી હતી કે પોલીસને આ અદાલત દ્વારા **મુજામિલ (સુપ્રા)** ના કેસમાં નિર્ધારિત કાયદાના આદેશ દ્વારા માર્ગદર્શન આપવામાં આવ્યું હશે કે ૧૫ વર્ષની વય પ્રાપ્ત કરેલી

અથવા તરુણાવસ્થા પ્રાપ્ત કરેલી મુસ્લિમ છોકરી તેના માતાપિતાની સંમતિ વિના પણ લગ્ન કરી શકે છે.

૧૧. તેમણે રજૂઆત કરી હતી કે આ અરજી નકારી કાઢવાને પાત્ર છે.

• વિશ્લેષણ:

૧૨. પક્ષકારો વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલને સાંભળ્યા પછી અને રેકૉર્ડ પરની સામગ્રીમાંથી પસાર થયા પછી, નીચેના ત્રણ મારા ધ્યાનમાં આવતા પ્રશ્નો:

(૧) શું મુજામિલ (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં આ અદાલતનો નિર્ણય જ્યાં સુધી મુસ્લિમ છોકરીનો ૧૫ વર્ષની ઉંમરે લગ્ન કરવાનો અધિકાર છે અથવા તરુણાવસ્થા પ્રાપ્ત કરી છે ત્યાં સુધી કાયદાનો સાચો પ્રસ્તાવ મૂકે છે કે કેમ તે પી. સી. એમ. અધિનિયમ, ૨૦૦૬ની જોગવાઈઓ સાથે સંબંધિત છે.

(૨) શું મુસ્લિમ પર્સનલ લો (શરિયત) એપ્લિકેશન એક્ટ, ૧૯૩૭ એ પી. સી. એમ. એક્ટ, ૨૦૦૬ પર પ્રભુત્વ મેળવશે.

(૩) જો મુસ્લિમ છોકરી સંમતિ આપનાર પક્ષકાર હોય તો પણ જો તે પી. સી. એમ. અધિનિયમ, ૨૦૦૬ની શરતો અનુસાર સગીર હોવાથી લગ્ન કરે તો શું પી. સી. એમ. અધિનિયમ, ૨૦૦૬ હેઠળ ગુનો આચરવામાં આવ્યો હોવાનું કહી શકાય.

૧૩. હું ઉપર ઘડવામાં આવેલા પ્રશ્નો પર વિચાર કરવા આગળ વધું તે પહેલાં, હું **મુજામિલ (ઉપરોક્ત)** ના કેસમાં આ અદાલતના નિર્ણયની તપાસ કરવી જરૂરી માનું છું. **મુજામિલ (સુપ્રા)** ના કિસ્સામાં, હકીકતો લગભગ સમાન હતી. મુજામિલનું ૧૭ વર્ષની ઉંમરની રેશમાબાનુ નામની છોકરી સાથે અફેર હતું. રેશમાબાનુએ એક દિવસ તેના માતાપિતાનું ઘર છોડી દીધું અને મુજામિલ સાથે લગ્ન કર્યા. તેમણે અજમેર શરીફમાં નિકાહ કરીને લગ્ન કર્યા હતા. રેશમાબાનુના પિતાએ તે સંબંધમાં એક અહેવાલ દાખલ કર્યો હતો જેમાં મુજામિલ દ્વારા તેમની પુત્રીના અપહરણના ગુનાનો આરોપ લગાવ્યો હતો. આ અદાલત સમક્ષ એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે રેશમાબાનુ એક મુસ્લિમ છોકરી હોવાથી પર્સનલ મુસ્લિમ કાયદા હેઠળ લગ્ન કરવાનો તેનો અધિકાર છે કારણ કે તે ૧૫ વર્ષની વય વટાવી ગઈ હતી. એવી પણ દલીલ કરવામાં આવી હતી કે રેશમાબાનુ મુજામિલને પ્રેમ કરતો હતો અને તેણે પોતાની સ્વતંત્ર ઈચ્છા અને ઈચ્છાથી તેના માતાપિતાનું ઘર છોડી દીધું હતું.

૧૪. આ અદાલતે મુસ્લિમ કાયદાની જોગવાઈઓ અને આ સંબંધમાં પટના હાઈકોર્ટની ડિવિઝન બેન્ચના નિર્ણયને પણ ધ્યાનમાં લીધો હતો.આ અદાલતે અલીમમદ મેશા શેખ વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય, ૨૦૦૬ (૩) જીએલઆર ૨૪૭૨ના કેસમાં આ અદાલતના અન્ય એક નિર્ણય પર પણ વિચાર કર્યો હતો.પર્સનલ મુસ્લિમ કાયદો અને કેસ કાયદાને ધ્યાનમાં રાખીને, આ અદાલતે નીચે મુજબ ચુકાદો આપ્યો હતો:

“૧૨. મુસ્લિમ કાયદાની કલમ ૨૫૧ લગ્નની ક્ષમતા સાથે સંબંધિત છે.તે નીચે પ્રમાણે વાંચે છે:

૨૫૧. લગ્ન માટેની ક્ષમતા.(૧) સ્વસ્થ મનનો દરેક મુસલમાન, જેણે તરુણાવસ્થા પ્રાપ્ત કરી છે, તે લગ્નનો કરાર કરી શકે છે.(૨) પાગલ અને સગીર કે જેમણે તરુણાવસ્થા પ્રાપ્ત કરી નથી, તેમના સંબંધિત વાલીઓ દ્વારા લગ્નમાં માન્ય રીતે કરાર થઈ શકે છે, (૩) સ્વસ્થ મન ધરાવતા અને તરુણાવસ્થા પ્રાપ્ત કરી ચૂકેલા મુસલમાનના લગ્ન, જો તેની સંમતિ વિના લાવવામાં આવે તો તે રદબાતલ છે.

સમજૂતીની ગેરહાજરીમાં તરુણાવસ્થા ધારવામાં આવે છે પુરાવા, પંદર વર્ષની ઉંમર પૂર્ણ થવા પર.

આ જોગવાઈ સ્પષ્ટપણે દર્શાવે છે કે દરેક મુસ્લિમ કે જેણે તરુણાવસ્થા પ્રાપ્ત કરી છે, તે કાયદેસર રીતે લગ્ન કરવા માટે સક્ષમ છે. પુરાવાની ગેરહાજરીમાં પંદર વર્ષની ઉંમર પૂર્ણ થવા પર તરુણાવસ્થાનું સમજૂતી ધારવામાં આવે છે. તેથી, દરેક મુસ્લિમ કે જેણે તરુણાવસ્થા પ્રાપ્ત કરી છે તે લગ્નનો કરાર કરી શકે છે, ભલે તેમાં માતાપિતા અથવા વાલીઓની સંમતિ ન હોય. વધુમાં પુરાવાની ગેરહાજરીમાં, પંદર વર્ષની ઉંમર પૂર્ણ થવા પછી તરુણાવસ્થાની ધારણા કરી શકાય છે.

૧૩. કલમ ૩૪૮ બહુમતીની ઉંમર સાથે સંબંધિત છે. તે નીચે પ્રમાણે વાંચે છે:

૩૪૮. બહુમતીની ઉંમર. આ પ્રકરણમાં, ગૌણનો અર્થ થાય છે એવી વ્યક્તિ કે જેણે અઢાર વર્ષની વય પૂર્ણ કરી નથી.

૧૪. તે દર્શાવે છે કે જે વ્યક્તિએ ૧૮ વર્ષની ઉંમર પૂર્ણ કરી નથી તે સગીર છે. જો કે, એમ. હિદાયતુલ્લાહ પાઠ્યપુસ્તક મુદ્દા,

પ્રિન્સિપલ્સ ઓફ મોહમ્મદન લૉ, ૧૯મી આવૃત્તિ પરની
ટિપ્પણીમાં, તે નીચે મુજબ જણાવવામાં આવ્યું છે:

મુસ્લિમ કાયદા હેઠળ બહુમતીની ઉંમર.

ઈસ્લામિક કાયદા અનુસાર, જ્યારે તે અથવા તેણી
તરુણાવસ્થા પ્રાપ્ત કરે છે ત્યારે પુરુષ અથવા સ્ત્રીની
લઘુમતી સમાપ્ત થાય છે. હનાફીઓ અને શિયાઓમાં,
પંદરમું વર્ષ પૂરું થતાં તરુણાવસ્થા ધારણ કરવામાં આવે
છે. ભારતીય બહુમતી અધિનિયમ (એસ. ૩) હેઠળ,
લઘુમતી કેસો અઠારમું વર્ષ પૂર્ણ થયા પછી, જ્યાં સુધી
સગીરની ઉંમર અઠાર વર્ષની થાય તે પહેલાં વ્યક્તિ
અથવા મિલકત અથવા બંને સગીરના વાલીની નિમણૂક
કરવામાં આવી હોય અથવા કરવામાં આવશે નહીં,
અથવા સગીરની મિલકત કોર્ટ ઓફ વોર્સની દેખરેખ
હેઠળ છે, તે કિસ્સામાં લઘુમતીની ઉંમર ત્યાં સુધી
લંબાવવામાં આવે છે જ્યાં સુધી સગીરની ઉંમર એકવીસ
વર્ષની પૂર્ણ ન થાય. મુસ્લિમ કાયદા હેઠળ કોઈપણ
વ્યક્તિ કે જેણે તરુણાવસ્થા પ્રાપ્ત કરી છે તે તેની સ્થિતિ
અથવા તેની સંપત્તિને અસર કરતી તમામ બાબતોમાં

કાર્ય કરવાનો હકદાર છે.પરંતુ તે કાયદાને ભારતીય
બહુમતી અધિનિયમ દ્વારા ભૌતિક રીતે બદલવામાં
આવ્યો છે, અને એકમાત્ર એવી બાબતો જેમાં મુસ્લિમ
હવે પંદર વર્ષની વય પ્રાપ્ત કરવા પર કાર્યવાહી કરવા માટે
હકદાર છે તે છે (૧) લગ્ન, (૨) દહેજ અને (૩)
છૂટાછેડા.અન્ય તમામ બાબતોમાં તેમની લઘુમતી
ઓછામાં ઓછા અઢાર વર્ષ પૂર્ણ થાય ત્યાં સુધી ચાલુ રહે
છે.ત્યાં સુધી કોર્ટ પાસે વાલીઓ અને વોર્ડ અધિનિયમ
હેઠળ તેની વ્યક્તિ અથવા મિલકત અથવા બંનેના
વાલીની નિમણૂક કરવાની સત્તા છે.

૧૫. આમ, ઉપરોક્તમાંથી, તે સ્પષ્ટ છે કે જ્યારે કોઈ વ્યક્તિએ
પ્રાપ્ત કર્યું છે તરુણાવસ્થા, જ્યારે તેણે અથવા તેણીએ સ્વેચ્છાએ
લગ્નનો કરાર કર્યો હોય, ત્યારે તે મુસ્લિમ કાયદા હેઠળ માન્ય લગ્ન
છે.

૧૬. હું મોહંમદના કિસ્સામાં ડિવિઝન બેન્ચના નિર્ણયને નફો
સાથે ટાંકી શકું છું.ઈલ્લિસ વિ. બિહાર રાજ્ય, ૧૯૮૦, ક્રિમિનલ લો
જર્નલ,૭૬૪.

૧૭. પટલા હાઈકોર્ટની ડિવિઝન બેન્ચે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું છે:

૫. જ્યાં સુધી લગ્નની હકીકતની વાત છે, હું શરૂઆતમાં જ કહી શકું છું કે તાત્કાલિક કિસ્સામાં તે કોઈ પણ તબક્કે વિવાદિત નથી.વિદ્વાન સત્ર ન્યાયાધીશના આદેશ પરથી એવું લાગતું નથી કે અરજદારે લગ્નની હકીકત પર વિવાદ કર્યો હતો.શરૂઆતથી જ તેમનો એકમાત્ર દાવો હતો કે તેણીની ઉંમર ૧૫ વર્ષથી ઓછી છે, અને તેથી, તેણી તેના વાલીની સંમતિ વિના લગ્ન કરી શકતી નથી.આ અદાલત સમક્ષ પણ રિટ અરજીમાં એવો કોઈ દાવો નથી કે હકીકતમાં કોઈ લગ્ન થયા નથી.આ મામલાના આ પાસાને એમ. એસ. ટી. ના કેસમાં બેન્ચ દ્વારા ધ્યાનમાં લેવામાં આવ્યો છે. બશીરાન વી/એસ.મોહમ્મદ હુસૈન [એઆઈઆર ૧૯૪૧ અવધ ૨૮૪] જેમાં તેનું અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું:.....તે સારી રીતે નક્કી કરવામાં આવ્યું છે કે ભારતીય બહુમતી કાયદો જે ૧૮ વર્ષની વય નક્કી કરે

છે, જેમાં સગીર પુખ્ત બને છે, લગ્ન અને છૂટાછેડાને મુક્તિ આપે છે.પરિણામ એ આવશે કે સંબંધિત તારીખે પ્રતિવાદી નંબર ૫ ભારતીય બહુમતી અધિનિયમ હેઠળ અથવા સેકના અર્થમાં ગોણ હોઈ શકે છે. ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૬૧ મુજબ, પરંતુ ચોક્કસપણે તે તેના કુદરતી વાલીની સંમતિ વિના લગ્ન કરી શકી હોત.આના માટે જરૂરી પરિણામ એ હશે કે લગ્ન પછી પ્રતિવાદી નંબર ૪ પર અપહરણ માટે કાર્યવાહી કરવા માટે અરજદાર દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલા ફોજદારી કેસનું ભાવિ ગમે તે હોય, પ્રતિવાદી નંબર ૪ ને પતિ માનવામાં આવશે, અને તે રીતે, પ્રતિવાદી નંબર ૫ સાથે રહેવાનો હકદાર રહેશે. આવી સ્થિતિમાં, મારા મતે, વિદ્વાન સત્ર ન્યાયાધીશે પ્રતિવાદી નંબર ૫ ને મુક્ત કરવાનો નિર્દેશ આપવામાં કોઈ ભૂલ કરી નથી, એમ કહીને કે તેણી પ્રતિવાદી નંબર ૪ સાથે રહેવા માટે સ્વતંત્ર છે, જેની સાથે તેણી લગ્ન કરવાનો દાવો કરે છે.

૧૮. ખંડપીઠે વધુમાં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું છે:

૬. કાયદાની કઈ જોગવાઈ હેઠળ પ્રતિવાદી નંબર ૫ ને કસ્ટડીમાં લેવામાં આવ્યો હતો તેની હું પ્રશંસા કરી શક્યો નથી કારણ કે તેણી પર કોઈ ગુનો કરવાનો આરોપ નથી, અને જેમ કે, કસ્ટડીમાં તેણીની અટકાયત કાયદામાં કોઈ સત્તા વિના હતી.અમને જાણ કરવામાં આવે છે કે આજે પણ તેણીને બિહાર રાજ્ય [ઉત્તર] કેર હોમ, પટના સિટી ૬ માં વિદ્વાન મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા અથવા વકીલ દ્વારા પસાર કરાયેલા કોઈ આદેશ હેઠળ રાખવામાં આવી છે. ત્યારબાદ સેશન્સ જજ.તેણી કોઈ પણ કેસમાં આરોપી ન હોવાથી તેણીને કોઈ પણ કેર હોમમાં અટકાયતમાં રાખવાનું કોઈ વાજબી કારણ નથી.તેણીને વિદ્વાન સત્ર ન્યાયાધીશના નિર્દેશ મુજબ પ્રતિવાદી નંબર ૪ સાથે જવાની મંજૂરી આપવી જોઈએ.

૧૮. ઉપરોક્ત અવલોકનો, મારા મતે, સંપૂર્ણપણે સમર્થન આપે છે શ્રી પટેલ દ્વારા રજૂ કરાયેલ રજૂઆત, પર હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલ અરજદાર વતી.ઉપરોક્ત ચર્ચાનો સરવાળો મુસ્લિમ

કાયદાની કલમ ૨૫૧ અને ૩૨૮ એ છે કે લગ્નના કરારના હેતુ માટે, જ્યારે તે અથવા તેણી તરુણાવસ્થા પ્રાપ્ત કરે છે ત્યારે વ્યક્તિને પુખ્ત ગણવામાં આવે છે અને આવી વ્યક્તિ વાલીની સંમતિ વિના પણ લગ્ન કરી શકે છે, જો તે અથવા તેણી સ્વસ્થ મનની હોય અને પાગલ ન હોય.

૨૦. કોઈ પુરાવાની ગેરહાજરીમાં, ૧૫ વર્ષની ઉંમર પૂર્ણ થયા પછી તરુણાવસ્થા ધારણ કરી શકાય છે.(અલીમમદ મેશા શેખ વિ. ગુજરાત રાજ્ય, ૨૦૦૬ (૩) જીએલઆર ૨૪૭૨ જુઓ.)

૨૧. જોકે, આ મુદ્દો અહીં સમાપ્ત થતો નથી.તેમાં કોઈ શંકા નથી કે, મુસ્લિમ કાયદા અનુસાર, તરુણાવસ્થા અથવા ૧૫ વર્ષની વય પ્રાપ્ત કરવી એ માતાપિતાની સંમતિ વિના લગ્ન કરવાના છોકરીના અધિકારની લઘુમતી નક્કી કરે છે, પરંતુ મારા મતે, વર્તમાન હેતુ માટે એટલે કે જ્યાં સુધી ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૬૦ અને ૩૬૬ નો સંબંધ છે, ત્યાં સુધી ભારતીય બહુમતી અધિનિયમ ૧૮૭૫ ની કલમ ૩ હેઠળ લઘુમતીની વ્યાખ્યાને જ ધ્યાનમાં લેવી જોઈએ.

૨૨. ચાલો હું ભારતીય બહુમતી અધિનિયમની જોગવાઈઓ પર ધ્યાન આપું, વધુ ખાસ કરીને હેતુઓ અને કારણો:

પરિચય

બ્રિટિશ શાસન દરમિયાન ભારતમાં નાબૂદ કરાયેલા લોકોનો સમૂહ આશરે (૧) હિંદુઓ, (૨) મુસ્લિમો, (૩) યુરોપિયન બ્રિટિશ વિષયો અને (૪) ભારતીય ઉત્તરાધિકાર કાયદો લાગુ કરનારા વ્યક્તિઓમાં વહેંચાયેલો હતો. આ વર્ગોની વ્યક્તિઓ જે ઉંમરે બહુમતી પ્રાપ્ત કરે છે તે સમયના પ્રચલિત કાયદાઓ અનુસાર અલગ અલગ હતી. જે ઉંમરે વ્યક્તિઓ અન્ય લોકો સાથે બંધનકર્તા કરાર કરી શકે છે અને મુખ્ય તરીકે જવાબદારીઓ સંભાળી શકે છે તે વયની અત્યંત મહત્વપૂર્ણ બાબતમાં, દેશનો કાયદો સૌથી વધુ મૂંઝવણભર્યો અને અનિશ્ચિત હતો. આનો ઉકેલ લાવવા માટે, ભારતીય બહુમતી બિલ વિધાનસભામાં રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું.

ઉદ્દેશો અને કારણોનું નિવેદન

આ દેશમાં ભ્રષ્ટ થયેલા લોકોના સમૂહને આશરે (૧) હિંદુઓ, (૨) મુસ્લિમો, (૩) યુરોપિયન બ્રિટિશ વિષયો, (૪) ભારતીય ઉત્તરાધિકાર કાયદો લાગુ પડે તેવી વ્યક્તિઓમાં વિભાજિત કરી શકાય છે. કાયદાની હાલની સ્થિતિમાં, આ વર્ગોની વ્યક્તિઓ જે ઉંમરે અનુક્રમે બહુમતી પ્રાપ્ત કરે છે તે નીચે મુજબ દર્શાવી શકાય છે:

૧. હિંદુ શાસ્ત્રો દ્વારા, બંગાળમાં પ્રચલિત શાસ્ત્રો સિવાય, સોળમા વર્ષનો અંત લઘુમતીની મર્યાદા છે, બંગાળમાં પંદરમા વર્ષનો અંત લઘુમતીની મર્યાદા માનવામાં આવે છે, જે હિન્દુ કાયદા અનુસાર ત્યાં સમજાય છે.

૧૯૭૩ના બંગાળ રેગ્યુલેશન ૨૬ અને ૧૮૦૪ના મદ્રાસ રેગ્યુલેશન ૪ દ્વારા, સરકારને મહેસૂલ ચૂકવતા વસાહતોના લઘુમતી હિન્દુ માલિકોને, દરેક પ્રેસિડેન્સીમાં આવી વ્યક્તિઓના કિસ્સામાં, અનુક્રમે અઢારમા વર્ષના અંત સુધી લંબાવવામાં આવ્યા હતા.

૧૮૫૮ના અધિનિયમ ૪૦ અને ૧૮૬૪ના ૨૦ દ્વારા, બંગાળમાં ફોર્ટ વિલિયમના પ્રેસિડેન્સીમાં અને બોમ્બે પ્રેસિડેન્સીમાં

અનુક્રમે સગીર વ્યક્તિઓની અને સંપત્તિની સંભાળ માટે, તે કાયદો ઘડવામાં આવ્યો હતો કે, તે કાયદાના હેતુઓ માટે, દરેક વ્યક્તિને સગીર ગણવી જોઈએ જેણે અઢાર વર્ષની વય પ્રાપ્ત કરી ન હતી.યુરોપિયન બ્રિટિશ પ્રજાને કાયદાઓના કાર્યક્ષેત્રમાંથી બાકાત રાખવામાં આવ્યા છે.તે કાયદાઓની અસર સ્પષ્ટપણે તે કાયદાઓના હેતુઓ માટે, જે વ્યક્તિઓને આ કાયદા લાગુ પડે છે તેમના કેસમાં બહુમતીની ઉંમર અંગેના હિન્દુ કાયદામાં ફેરફાર કરવા માટે હતી, અને સમય જતાં કલકત્તા હાઈકોર્ટમાં પ્રશ્ન ઉઠાવવામાં આવ્યો હતો કે શું આ કાયદાઓ તે અદાલતના સામાન્ય મૂળ અધિકારક્ષેત્રને આધિન બહુમતી હિંદુઓની ઉંમરને સમાન રીતે અસર કરતા નથી, અને તેનો નિર્ણય હકારાત્મક રીતે લેવામાં આવ્યો હતો.જો કે, આ અભિપ્રાયને તે જ અદાલતના અન્ય ન્યાયાધીશો દ્વારા સ્વીકારવામાં આવ્યો ન હતો, જેમની સમક્ષ પ્રશ્ન ઊભો થયો હતો અને તેમાંથી એક દ્વારા આ બાબત જટિલ અને અસંતોષકારક સ્થિતિમાં હોવાનું વ્યક્ત કરવામાં આવ્યું હતું, જે બીજા દિવસે અદાલતની પૂર્ણ બેન્ચને મોકલવામાં આવી હતી, જેણે નિર્ણય લીધો હતો કે કલકત્તામાં એક હિન્દુ નિવાસી, જેની પાસે મફતિસલમાં કોઈ મિલકત ન હતી, તેણે પંદર વર્ષ પૂર્ણ થયા પછી તેની બહુમતીની ઉંમર પ્રાપ્ત

કરી હતી અને કલકત્તામાં રહેતા અને મફતિસલમાં મિલકત ધરાવતાં વ્યક્તિઓ પર કાયદાની શું અસર થશે તે નક્કી કરવાનું ટાળ્યું હતું.

બોમ્બેમાં એવો નિર્ણય લેવામાં આવ્યો છે કે, ૧૮૬૪ના અધિનિયમ ૨૦ હોવા છતાં, મફતિસલમાં રહેતો એક હિંદુ સોળ વર્ષની ઉંમરે આવ્યો હતો, જેથી દાવો દ્વારા દાવો ચલાવવામાં સક્ષમ બની શકે.

બંગાળની સ્વર્ગીય સદર દીવાની અદાલત સમક્ષ આવેલા એક કેસમાં એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે, જૈન કાયદા અનુસાર, બહુમતી સોળ વર્ષ પૂર્ણ થયા પછી શરૂ થાય છે.

૨. મુસ્લિમ કાયદા અનુસાર, પંદરમા વર્ષનો અંત, અથવા તરુણાવસ્થા પ્રાપ્ત કરવી એ બહુમતીની ઉંમર છે; પરંતુ મુસ્લિમો, આ દેશમાં હિંદુઓ અને અન્ય બ્રિટિશ પ્રજાઓ સાથે સમાન રીતે છે, જે પહેલાથી નોંધાયેલા નિયમો અને કાયદાઓથી પ્રભાવિત યુરોપિયન નથી.

૩. આ દેશમાં સ્થાયી ન થયેલા યુરોપીયન બ્રિટિશ પ્રજાની ઉંમર એકવીસ વર્ષની છે અને એવું માનવામાં આવે છે કે તેઓ અને

તેમના કાયદેસર વંશજો, આ દેશમાં સ્થાયી હોવા છતાં, તેમની કરાર કરવાની ક્ષમતાના સંદર્ભમાં, આવું જ કરે છે.તાજેતરના એક કેસમાં આ અભિપ્રાય પર સવાલ ઉઠાવવામાં આવ્યો છે.

૪. ભારતીય ઉત્તરાધિકાર કાયદો જે વ્યક્તિઓને લાગુ પડે છે તેમાં બ્રિટિશ ભારતમાં જન્મ અથવા વંશ દ્વારા યુરોપિયનો, પૂર્વ ભારતીયો અથવા યુરેશિયન, ચહૂદીઓ, આર્મેનિયન, પારસી અને મૂળ ખ્રિસ્તીઓનો સમાવેશ થાય છે.ભારતીય ઉત્તરાધિકાર અધિનિયમ સગીરને એવી વ્યક્તિ તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરે છે જેણે અઢાર વર્ષની વય પૂર્ણ કરી નથી, અને 'બહુમતી' ને આવી વ્યક્તિની સ્થિતિ તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરે છે.રોલો વિ. સ્મિથ, [(૧૮૬૭) આઈ બેંગ એલ. આર. (ઓ. સી.) ૧૦] ના કેસમાં, જેનો પહેલેથી જ ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે, ન્યાયમૂર્તિ માર્કબીએ જણાવ્યું હતું કે આ વ્યાખ્યા તમામ હેતુઓ માટે બહુમતીની વયમાં ફેરફાર તરીકે વિધાનસભા દ્વારા ઇશાદો હતો એમ ધારવું ખૂબ દૂરની અસર કરશે; અને એવું માન્યું હતું કે જે વર્ગને આ કાયદો લાગુ પડે છે તેમાંથી એકની વ્યક્તિ બહુમતી પ્રાપ્ત કરી શકી નથી, જેથી તે એકવીસ વર્ષની વય પ્રાપ્ત ન કરે ત્યાં સુધી કરાર કરવાની સંપૂર્ણ ક્ષમતા ધરાવી શકે.આર્ચર વિ.

વોટકિન્સ [(૧૮૭૨) ૮ બેંગ એલ. આર. ૩૭૨] ના પછીના કેસમાં, ન્યાયમૂર્તિ શ્રી ફીરિ આ પ્રશ્નને હજુ પણ ખુલ્લો ગણાવ્યો હતો અને જણાવ્યું હતું કે, ૧૮૫૮ના અધિનિયમ ૪૦ની જોગવાઈઓ દ્વારા, ભારતીય ઉત્તરાધિકાર અધિનિયમ જે વર્ગોને લાગુ પડે છે તેમાંથી એકની વ્યક્તિ કરારના તમામ હેતુઓ માટે અઢાર વર્ષની ઉંમરે બહુમતીની વય પ્રાપ્ત કરે છે. આ વર્ગની વ્યક્તિઓ કદાચ અન્ય વર્ગની વ્યક્તિઓ કરતાં પણ વધુ અસંતોષકારક સ્થિતિમાં છે.

જેમ કે, ટૂંકમાં, કાયદાની હાલની સ્થિતિ, તે છે સ્પષ્ટ છે કે, વયની અત્યંત મહત્વપૂર્ણ બાબતમાં કઈ વ્યક્તિઓ સાથે બંધનકર્તા કરારો કરી શકે છે અન્ય અને મુખ્ય તરીકે જવાબદારીઓ હાથ ધરે છે; કાયદો આ દેશ સૌથી વધુ મૂંઝવણમાં છે અને અનિશ્ચિત છે.આનો ઉકેલ લાવવા માટે વર્તમાન બિલ તૈયાર કરવામાં આવ્યું છે.હિન્દુ અને મુસ્લિમ કાયદામાં તેના દ્વારા પ્રસ્તાવિત ફેરફાર, જે હવે તે કાયદાઓ દ્વારા આ મુદ્દા પર સંચાલિત થાય છે, તે એવા કાયદાઓના કોઈ પણ સિદ્ધાંતને અસર કરતું નથી જે તેમના આધીન વ્યક્તિઓના ધર્મ અથવા અંતઃકરણને સ્પર્શે છે.ફેરફાર, પહેલેથી જ, અંશતઃ,

ઉપર ઉલ્લેખિત નિયમો અને કાયદાઓ દ્વારા કરવામાં આવ્યો છે;
અને આ રીતે કરવામાં આવેલા ફેરફાર સામે ક્યારેય કોઈ વાંધો
ઉઠાવવામાં આવ્યો નથી.

જો કે, આના પર કોઈ ભૂલની શક્યતા ટાળવા માટે મુદ્દો એ છે કે
બિલમાં સ્પષ્ટપણે જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે તે નથી લગ્ન,
દહેજ, છૂટાછેડા અને દત્તક લેવા સાથે સંકળાયેલી બાબતોમાં
કાર્યવાહી કરવાની કોઈપણ વ્યક્તિની ક્ષમતાને અસર કરે છે.
તેમના પોતાના કાયદા પ્રમાણે મુસ્લિમો અને હિંદુઓ અગાઉની
ઉંમરે આ બાબતોમાં કાર્ય કરવાની સત્તા કે અહીં બહુમતીની
ઉંમર તરીકે નક્કી કરવામાં આવી છે, અને તે નથી તેનો હેતુ આ
બાબતોમાં તેમની ક્ષમતામાં દખલ કરવાનો છે.

આ બિલમાં એવી પણ જોગવાઈ છે કે તે ધર્મને અસર કરશે નહીં
અથવા મહારાણીના કોઈ પણ વર્ગની ધાર્મિક વિધિઓ અને
ઉપયોગો વિષયો અથવા કોઈપણ વ્યક્તિની ક્ષમતા, જે પહેલાં
સૂચિત કાયદાનો પ્રારંભ થયો હશે તેને લાગુ પડતા કાયદા હેઠળ
બહુમતી.

બ્રિટિશ ભારતમાં સ્થાયી થયેલા યુરોપીયન બ્રિટિશ પ્રજા સહિત તમામ વ્યક્તિઓ સુધી આ કાયદાનો વિસ્તાર કરવાની સલાહ આપવામાં આવી છે.જો યુરોપીયન બ્રિટિશ વિષયોને તમામ કેસોમાં બાકાત રાખવામાં આવ્યા હોત, તો તેમની સાથે વ્યવહાર કરતી તમામ વ્યક્તિઓ માટે તે નક્કી કરવું જરૂરી હોત કે તેઓ આ શબ્દની કાનૂની વ્યાખ્યામાં આવે છે કે કેમ, જે ઘણીવાર મુશ્કેલ તપાસ હોય છે, અને સૌથી વધુ શરમજનક બાબત એ હતી કે, રોલો વિ. સ્મિથ [(૧૮૬૭) ૧ બેંગ એલ. આર. (ઓ. સી.) ૧૦] ની જેમ, યુરોપીયન બ્રિટિશ પ્રજાના બ્રિટિશ ભારતમાં વસવાટ કરતા તમામ કાયદેસર વંશજો, ભલે તે ગમે તેટલા દૂરના હોય, તેમને આ અપવાદ આપવામાં આવ્યો હતો.ચોથો વિભાગ કાયદાનું હાલનું સ્વરૂપ દર્શાવે છે.

બહુમતી કાયદો, ૧૮૭૫

(૧૮૭૫નો અધિનિયમ નંબર ૯)

[રમાર્ચ, ૧૮૭૫]

બહુમતીની ઉંમરના સંદર્ભમાં કાયદામાં સુધારો કરવા માટેનો કાયદો.

જો કે, ભારતમાં સ્થાયી થયેલા વ્યક્તિઓના કિસ્સામાં તે છે બહુમતીની ઉંમર સ્પષ્ટ કરવી અનુકૂળ છે; તે આથી છે નીચે પ્રમાણે અમલમાં મૂકાયેલ:

વિભાગ ૧:ટૂંકું શીર્ષક

આ કાયદાને બહુમતી કાયદો, ૧૮૭૫ કહી શકાય. સ્થાનિક હદ.૨ તે સમગ્ર ભારત સુધી વિસ્તરે છે ૩ [સિવાય કે જમ્મુ અને કાશ્મીર રાજ્ય]; શરૂઆત અને કામગીરી.અને તે અંદર આવશે બળ અને માત્ર ત્રણની સમાપ્તિ પર અસર કરે છે તે પસાર થયાના મહિનાઓ.

વિભાગ ૨:બચત

અહીં સમાવિષ્ટ કંઈપણ અસર કરશે નહીં

((અ) કોઈપણ વ્યક્તિની નીચેની બાબતોમાં કાર્ય કરવાની ક્ષમતા બાબતો (એટલે કે) લગ્ન, દહેજ, છૂટાછેડા અને દત્તક લેવું;

(બી) ધર્મ અથવા ધાર્મિક વિધિઓ અને કોઈપણ વર્ગના ઉપયોગો જ [ભારતના નાગરિકો]; અથવા

((૮) આ કાયદો આવે તે પહેલાં કોઈપણ વ્યક્તિની ક્ષમતા લાગુ કાયદા હેઠળ બહુમતી પ્રાપ્ત કરી છે તેને.

વિભાગ ૩:ભારતમાં સ્થાયી થયેલી બહુમતી વ્યક્તિઓની ઉંમર

(૧) ભારતમાં વસવાટ કરતી દરેક વ્યક્તિ વય પ્રાપ્ત કરશે તેની અઢાર વર્ષની ઉંમર પૂર્ણ કરવા પર બહુમતી અને તે પહેલાં નહીં.

(૨) કોઈપણ વ્યક્તિની ઉંમરની ગણતરીમાં, તે જે દિવસે જન્મ્યો હતો તે દિવસને આખો દિવસ તરીકે સમાવવાનો છે અને તે દિવસની અઢારમી વર્ષગાંઠની શરૂઆતમાં તેણે બહુમતી પ્રાપ્ત કરી હોવાનું માનવામાં આવશે."]

વિભાગ ૪:બહુમતીની ઉંમર કેવી રીતે ગણવામાં આવે છે

.કોઈપણ વ્યક્તિની ઉંમરની ગણતરીમાં, જે દિવસે તેનો જન્મ થયો હતો તે દિવસને આખો દિવસ તરીકે સમાવવાનો છે, અને જો તે કલમ ૩ના પ્રથમ ફકરાની અંદર આવે, તો તે દિવસની એકવીસમી વર્ષગાંઠની શરૂઆતમાં અને જો તે કલમ ૩ના બીજા ફકરાની અંદર આવે, તો તે દિવસની અઢારમી વર્ષગાંઠની શરૂઆતમાં તેને બહુમતી પ્રાપ્ત થઈ હોવાનું માનવામાં આવશે.

દષ્ટાંત

(અ) ઝેડનો જન્મ જાન્યુઆરી, ૧૮૫૦ના પ્રથમ દિવસે ભારતમાં થયો હતો અને તે ભારતીય નિવાસસ્થાન ધરાવે છે.તેના વ્યક્તિના વાલીની નિમણૂક કોર્ટ ઓફ જસ્ટિસ દ્વારા કરવામાં આવે છે.ઝેડ જાન્યુઆરી,

૧૮૭૧ના પ્રથમ દિવસની પ્રથમ ક્ષણે બહુમતી પ્રાપ્ત કરે છે.

(બી) ઝેડનો જન્મ ભારતમાં ફેબ્રુઆરી, ૧૮૫૨ના ઓગણીસમી તારીખે થયો છે અને તે ભારતીય નિવાસસ્થાન ધરાવે છે.તેની મિલકતના વાલીની નિમણૂક કોર્ટ ઓફ જસ્ટિસ દ્વારા કરવામાં આવે છે.ઝેડ ફેબ્રુઆરી, ૧૮૭૩ ના અઠ્ઠાવીસમા દિવસની પ્રથમ ક્ષણે બહુમતી પ્રાપ્ત કરે છે.

(સી) ઝેડનો જન્મ જાન્યુઆરી, ૧૮૫૦ના પ્રથમ દિવસે થયો હતો.તે ભારતમાં સ્થાયી નિવાસ મેળવે છે.કોઈ પણ કોર્ટ ઓફ જસ્ટિસ દ્વારા તેના વ્યક્તિ અથવા સંપત્તિના કોઈ વાલીની નિમણૂક કરવામાં આવતી નથી, ન તો તે કોઈ કોર્ટ ઓફ વોર્સના અધિકારક્ષેત્ર હેઠળ છે.ઝેડ જાન્યુઆરી, ૧૮૬૮ના પ્રથમ દિવસની પ્રથમ ક્ષણે બહુમતી પ્રાપ્ત કરે છે.

૨૩. હવે હું કલમ ૩૬૧,૩૬૩ની જોગવાઈઓ પર ધ્યાન આપીશ અને ૩૬૬ ભારતીય દંડ સંહિતાના.

૩૬૧. કાયદેસર વાલીપણામાંથી અપહરણ.જે કોઈ પુરુષ હોય તો [સોળ] વર્ષથી ઓછી ઉંમરના કોઈપણ સગીરને, અથવા સ્ત્રી હોય તો [અઠાર] વર્ષથી ઓછી ઉંમરના કોઈપણ વ્યક્તિને, અથવા અસ્વસ્થ મનની કોઈપણ વ્યક્તિને, આવા સગીરના કાયદેસરના વાલી અથવા અસ્વસ્થ મનની વ્યક્તિની દેખરેખમાંથી, આવા વાલીની સંમતિ વિના, આવા સગીર અથવા કાયદેસરના વાલીપણામાંથી વ્યક્તિનું અપહરણ કરે છે. સમજૂતી.આ વિભાગમાં કાયદેસર વાલી શબ્દોમાં આવા સગીર અથવા અન્ય વ્યક્તિની સંભાળ અથવા કસ્ટડી કાયદેસર રીતે સોંપવામાં આવેલી કોઈપણ વ્યક્તિનો સમાવેશ થાય છે.

અપવાદ.આ કલમ કોઈ પણ વ્યક્તિના કાર્ય સુધી વિસ્તરતું નથી જે સદ્ભાવનાથી પોતાને ગેરકાયદેસર બાળકનો પિતા માને છે, અથવા જે સદ્ભાવનાથી પોતાને આવા બાળકની કાયદેસરની કસ્ટડી માટે હકદાર માને છે, સિવાય કે આવા કૃત્ય અનૈતિક અથવા ગેરકાયદેસર હેતુ માટે કરવામાં આવે.

૩૬૩. અપહરણ માટે સજા.જે કોઈ પણ વ્યક્તિ [ભારત] માંથી અથવા કાયદેસર વાલીપણામાંથી કોઈ વ્યક્તિનું અપહરણ કરે છે, તેને સાત વર્ષ સુધીની મુદત માટે બંનેમાંથી કોઈ એક પ્રકારની કેદની સજા કરવામાં આવશે અને દંડ પણ કરવામાં આવશે.

૩૬૬. મહિલાનું અપહરણ કરવું, તેનું અપહરણ કરવું અથવા તેને લગ્ન માટે મજબૂર કરવા માટે ઉશ્કેરવું વગેરે. જે કોઈ પણ સ્ત્રીને બળજબરીથી દબાણ કરવામાં આવે તે હેતુથી તેનું અપહરણ કરે છે અથવા તેનું અપહરણ કરે છે, અથવા તે જાણતી હોય કે તેણીને તેની ઈચ્છા વિરુદ્ધ કોઈ પણ વ્યક્તિ સાથે લગ્ન કરવા માટે દબાણ કરવામાં આવશે, અથવા જેથી તેણીને ગેરકાયદેસર સંભોગ માટે દબાણ કરવામાં આવે અથવા લલચાવવામાં આવે, અથવા તેણીને ગેરકાયદેસર સંભોગ માટે દબાણ કરવામાં આવશે અથવા લલચાવવામાં આવશે તેવી શક્યતા છે તે જાણીને, તેને દસ વર્ષ સુધીની મુદત માટે બંનેમાંથી કોઈ પણ વર્ણનની કેદની સજા કરવામાં આવશે, અને તે દંડને પણ પાત્ર રહેશે; [અને જે કોઈ પણ, આ સંહિતામાં વ્યાખ્યાયિત કરાયેલ ગુનાહિત ધમકીના માધ્યમથી અથવા

સત્તાનો દુરુપયોગ અથવા બળજબરીની અન્ય કોઈ પદ્ધતિ,
કોઈપણ સ્ત્રીને તે હોઈ શકે તે હેતુથી કોઈપણ જગ્યાએથી જવા
માટે પ્રેરિત કરે છે, અથવા એ જાણીને કે તેણીને અન્ય વ્યક્તિ
સાથે ગેરકાયદેસર સંભોગ કરવા માટે દબાણ કરવામાં આવશે
અથવા લલચાવવામાં આવશે તે સજા થશે.”

“૨૬. મારો મત છે કે જ્યાં સુધી ભારતીય દંડ સંહિતા હેઠળના ગુનાની
વાત છે. સંહિતા સંબંધિત છે એટલે કે કલમ ૩૬૧ હેઠળના ગુનાની
બાબતમાં છોકરીને સગીર કહી શકાય, જો કે મુસ્લિમ કાયદા હેઠળ
તેણીને તેના માતાપિતાની સંમતિ વિના ૧૫ વર્ષની ઉંમર અથવા
તરુણાવસ્થા પ્રાપ્ત કરવા પર લગ્નનો કરાર કરવાનો અધિકાર હોઈ શકે
છે.ભારતીય બહુમતી કાયદાની જોગવાઈઓની અવગણના કરીને
પક્ષોનું સંચાલન ફક્ત વ્યક્તિગત કાયદાની જોગવાઈઓ દ્વારા કરવામાં
આવશે એવો મત રાખવો અત્યંત જોખમી રહેશે.આપેલ કિસ્સામાં, એક
મુસ્લિમ છોકરી ૧૨ કે ૧૩ વર્ષની ઉંમરે પણ તરુણાવસ્થા પ્રાપ્ત કરી
શકે છે, આવા સંજોગોમાં, તે કહી શકાતી નથી કે તે પુખ્ત છે અને
તેથી, ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૬૧ હેઠળ વ્યાખ્યાયિત
અપહરણનો કોઈ ગુનો નથી.

૨૭. આ મને એ પ્રશ્ન પર લાવે છે કે શું કલમ ૩૬૩ હેઠળનો ગુનો તાત્કાલિક કેસની પૃષ્ઠભૂમિમાં લખી શકાય છે.

૨૮. ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૬૩ બે પ્રકારનો વિચાર કરે છે:

(અ) ભારતમાંથી અપહરણ અને (બ) કાયદેસરની સંસ્થા પાસેથી અપહરણ સંરક્ષકતા.અમે ભારતમાંથી અપહરણના ગુનાથી ચિંતિત નથી.કલમ ૩૬૧ કાયદેસર વાલીપણામાંથી અપહરણને વ્યાખ્યાયિત કરે છે.તે નીચે પ્રમાણે પ્રદાન કરે છે:જે કોઈ સોળ વર્ષથી ઓછી ઉંમરના કોઈ પણ સગીરને, જો પુરુષ હોય તો, અથવા અઢાર વર્ષથી ઓછી ઉંમરની સ્ત્રી હોય તો, અથવા અસ્વસ્થ મનની કોઈ પણ વ્યક્તિને આવા સગીરના કાયદેસરના વાલી અથવા અસ્વસ્થ મનની વ્યક્તિની દેખરેખમાંથી, આવા વાલીની સંમતિ વિના લે છે અથવા લલચાવે છે, તે આવા સગીર અથવા કાયદેસરના વાલીપણામાંથી વ્યક્તિનું અપહરણ કરે છે.કેટલાક અવલોકનો અયોગ્ય નહીં હોય.તે કલમની શરારતમાં આવવા માટે આરોપીએ કાં તો સગીર છોકરીને દૂર કરી હોવી જોઈએ અથવા આવા વાલીની સંમતિ વિના સગીર છોકરીને તેના કાયદેસર વાલીની દેખરેખમાંથી બહાર કાઢી હોવી જોઈએ.બે અભિવ્યક્તિઓ લેવી અને લલચાવવી એ દેખીતી રીતે બે અલગ અલગ અર્થો ધરાવે છે.પણ બન્ને આ અભિવ્યક્તિઓ છોકરીને તેના

વાલીઓની કાયદેસર કસ્ટડીમાંથી દૂર કરવા માટે આરોપી દ્વારા લેવામાં
આવેલા કેટલાક સકારાત્મક પગલાંની માંગ કરે છે.જો છોકરી પોતાની
મરજીથી કસ્ટડીમાંથી બહાર આવી હોય અથવા તેના કાયદેસરના
વાલીઓની દેખરેખમાંથી બહાર આવી હોય અને જો તે પછી આરોપી
તેની સાથે કોઈ જગ્યાએ ગયો હોય તો બંનેમાંથી કોઈ પણ કલમમાં
કોઈ અરજી નહીં હોય.ઉદાહરણ તરીકે, આરોપી છોકરીના ઘરે જઈ શકે
છે અને તેને તેના ઘરમાંથી ઉપાડી શકે છે.તે કોઈ શંકા વિના
અપહરણનું કૃત્ય કરે છે.પરંતુ જો છોકરી સમજણની ઉંમરની હોય અને તેણે પોતાની મરજીથી તેના માતાપિતાનું ઘર છોડી દીધું હોય અને કોઈ વ્યક્તિને મળે અને તેની સલામતી માટે કોઈ જગ્યાએ તેની સાથે જવાની વિનંતી કરે, તો છોકરીની સાથે આવેલી વ્યક્તિ તેનું અપહરણ કરવા માટે દોષિત નથી.એવા કિસ્સાઓ હોઈ શકે છે કે જેમાં છોકરી તેના વાલીની કસ્ટડી છોડી શકે છે અને હકીકતમાં ત્રીજી વ્યક્તિ પાસે જઈ શકે છે અને તેને કોઈ દૂરના સ્થળે લઈ જવા માટે દબાણ કરી શકે છે.આવા કિસ્સાઓમાં ભલે તે વ્યક્તિ જાણતી હોય કે છોકરી સગીર છોકરી છે અને જાણતી હોય તેના માતાપિતાના નામ, જો તેણે છોકરીને ઘરની બહાર નીકળવાની શરૂઆત ન કરી હોય, તો તેના તરફથી માત્ર નિષ્ક્રિય સંમતિ તેના દ્વારા પુરાવા આપે છે છોકરીને સ્થળોએ લઈ જવી એ તેના તરફથી અપહરણનો ગુનો હોવો જરૂરી નથી.આવા કિસ્સાઓમાં

એવું ન કહી શકાય કે તે આરોપી છે જેણે છોકરીને તેના માતાપિતાની કસ્ટડીમાંથી બહાર કાઢી છે. જો આ દરખાસ્ત માટે કોઈ સત્તા જરૂરી હોય તો તે જ એસ. વરદરાજન વિરુદ્ધ મદ્રાસ રાજ્ય, એ. આઈ. આર. ૧૯૬૫ એસ. સી. ૯૪૨ ના કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટના ચુકાદામાં જોવા મળે છે: (૧૯૬૫(૨)કાઈ. એલજે ૩૩). તે કિસ્સામાં સમજણની સ્થિતિમાં પહોંચેલી છોકરીએ નિખાલસપણે સ્વીકાર્યું હતું કે ૧ ઓક્ટોબરની સવારે તેણે પોતે આરોપીને તેની કારમાં ચોક્કસ જગ્યાએ મળવા માટે ફોન કર્યો હતો, તે જગ્યાએ ગઈ હતી અને તેને કારમાં રાહ જોતો જોયો હતો અને તે પોતાની મરજીથી તે કારમાં બેસી ગઈ હતી. સુપ્રીમ કોર્ટે આ સંદર્ભમાં સી. આર. આઈ. એલ. જે. ના પાન ૩૬ પર તે કેસમાં આગળ શું કહ્યું છે???.....

વધુમાં, સાવિત્રીએ જણાવ્યું છે કે તેણે અપીલકર્તા સાથે લગ્ન કરવાનો નિર્ણય લીધો હતો. એવું કોઈ સૂચન નથી કે અપીલકર્તા તેણીને સબ-રજિસ્ટ્રારની કચેરીમાં લઈ ગયો હતો અને બળજબરીથી અથવા નિંદાત્મક નિવેદનો અથવા એવું કંઈપણ કરીને ત્યાં લગ્નનો કરાર નોંધાવ્યો હતો (એમ વિચારીને કે આ તેમને પુરુષ અને પત્ની બનાવવા માટે કાયદામાં પૂરતું હતું). બીજી તરફ છોકરીનો પુરાવો કોઈ શંકા છોડતો નથી કે લગ્નનો આગ્રહ તેની

બાજુથી આવ્યો હતો.અપીલકર્તા, તેણીની ઇચ્છાઓનું પાલન કરીને કોઈ પણ કલ્પના દ્વારા તેણીને તેના કાયદેસર વાલીની જાળવણીમાંથી દૂર કરી હોવાનું કહી શકાય નહીં.કરારની નોંધણી પછી અપીલકર્તા અને સાવિત્રી બંને પતિ-પત્ની તરીકે રહેતા હતા અને વિવિધ સ્થળોની મુલાકાત લેતા હતા.સાવિત્રીના પુરાવાઓમાં એવું કોઈ સૂચન નથી કે, તેમણે ઉલ્લેખ કર્યો હોય કે કોણે વિવેકબુદ્ધિની ઉંમર પ્રાપ્ત કરી લીધી હતી અને તે બહુમતી પ્રાપ્ત કરવાની ધાર પર હતી કે તેણીને અપીલકર્તા દ્વારા તેણીને કોઈ ધમકી આપીને અથવા કોઈપણ નિંદાત્મક કૃત્યો દ્વારા તેની સાથે રાખવામાં આવી હતી.અપીલકર્તાની સાથે તેણીની સાથની હકીકત અપીલકર્તાની પત્ની માટે સાવિત્રીની પોતાની ઇચ્છા સાથે તદ્દન સુસંગત છે, જેમાં તે જ્યાં પણ જાય ત્યાં તેની સાથે જવાની ઇચ્છા ચોક્કસપણે ગર્ભિત હતી.આ સંજોગોમાં આપણને એવું કંઈ દેખાતું નથી કે જેનાથી એવો નિષ્કર્ષ કાઢી શકાય કે અપીલકર્તા સાવિત્રીને તેના પિતાની દેખરેખમાંથી બહાર કાઢવા માટે દોષિત હતો.તેણી સ્વેચ્છાએ તેની સાથે ગઈ હતી અને કાયદાએ તેને તેના પિતાના ઘરે પાછા લઈ જવાની અથવા તેને તેની સાથે ન જવા કહેવાની ફરજ પણ તેના પર ન પાડી હતી.

૨૯. તાત્કાલિક કિસ્સામાં સ્થિતિ ભૌતિક રીતે અલગ નથી.માં તા. તાત્કાલિક કેસ, રેશમાબાનુ ઘણા શબ્દોમાં સ્વીકારે છે કે તેણી પાસે હતું તેણી પોતાની સ્વતંત્ર ઈચ્છા અને ઈચ્છાથી અરજદારની સાથે હતી અને તે અરજદાર સાથે પ્રેમમાં હતી અને અરજદાર પણ તેને પ્રેમ કરતો હોવાથી, તેઓએ લગ્ન કરવાનું નક્કી કર્યું અને તે મુજબ, અજમેર શરીફમાં લગ્ન કર્યા.

૩૦. મારા મતે એવો કોઈ કેસ નથી કે જે પ્રથમ દષ્ટિએ પણ દર્શાવે કે રેશમાબાનુને અરજદાર તરફથી વચન અથવા આશ્વાસન અથવા કોઈ આકર્ષક પ્રસ્તાવ મળ્યો હતો, જેના કારણે તેણીને તેના માતાપિતાનું ઘર છોડવાની ફરજ પડી હતી.આમ, આરોપી દ્વારા છોકરીને લઈ જવામાં આવી હોવાનું અદાલતને પ્રથમ દષ્ટિએ બતાવવા જેવું કંઈ નથી, તેણે તેને લલચાવી દેવાનો પુરાવો પણ એટલો જ ગેરહાજર છે.જો એમ હોય તો, છોકરીનું કોઈ અપહરણ થતું નથી અને તેથી ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૬૩ લાગુ કરવાનો પ્રશ્ન ઊભો થતો નથી.

૩૧. મારા મતે, જ્યારે કોઈ ગુનાની રચના થતી નથી, ત્યારે પોલીસને તપાસ ચાલુ રાખવાની મંજૂરી આપવી જોઈએ

નહીં.આજની તારીખે, રેશમાબાબુ તેના પતિ એટલે કે મારી આગળના આરોપી સાથે તેના વૈવાહિક ઘરમાં ખુશીથી રહે છે.”

૧૫. શ્રી પંડ્યા, તે રજૂ કરવામાં એકદમ સાચું છે ઉપર ઉલ્લેખિત મુજામિલ (ઉપરોક્ત), આ અદાલતે પી. સી. એમ. અધિનિયમ, ૨૦૦૬ની અસરને ધ્યાનમાં લીધી ન હતી.આ મુદ્દાના મહત્વ અને ગંભીરતાને ધ્યાનમાં રાખીને, જે મારા ધ્યાનમાં આવ્યું છે, હું પહેલા પી. સી. એમ. અધિનિયમ, ૨૦૦૬ની જોગવાઈઓ અને તેના ઉદ્દેશો પર ધ્યાન આપવું જરૂરી માનું છું.

૧૬. પી. સી. એમ. અધિનિયમ, ૨૦૦૬ ના ઉદ્દેશ્યો અને કારણોનું નિવેદન નીચે પ્રમાણે વાંચે છે:

“૧) બાળ લગ્ન પ્રતિબંધ કાયદો, ૧૯૨૯ બાળ લગ્નોની વિધિને અટકાવવાના દષ્ટિકોણથી ઘડવામાં આવ્યો હતો.લગ્નના હેતુ માટે પુરુષ અને સ્ત્રીની વય મર્યાદા વધારવા માટે ૧૯૪૯ અને ૧૯૭૮માં આ કાયદામાં સુધારો કરવામાં આવ્યો હતો.આ કાયદો બાળ લગ્નોની વિધિ પર પ્રતિબંધ મૂકે છે, તેમ છતાં તે તેમને રદબાતલ અથવા અમાન્ય જાહેર કરતો નથી.બાળ લગ્નની વિધિ આ કાયદા હેઠળ સજાપાત્ર છે.

૨) આ કાયદાની જોગવાઈઓને વધુ અસરકારક બનાવવાની અને તે હેઠળની સજાને વધુ કડક બનાવવાની માંગ વધી રહી છે જેથી દેશમાં બાળ લગ્નોની વિધિની દુષ્ટ પ્રથાને નાબૂદ અથવા અસરકારક રીતે અટકાવી શકાય. આનાથી બાળકોનું સ્વાસ્થ્ય અને મહિલાઓની સ્થિતિમાં વધારો થશે. રાષ્ટ્રીય મહિલા આયોગે વર્ષ ૧૯૯૫-૯૬ના તેના વાર્ષિક અહેવાલમાં ભલામણ કરી હતી કે સરકારે બાળ લગ્ન નિવારણ અધિકારીઓની તાત્કાલિક નિમણૂક કરવી જોઈએ. તેણે વધુમાં ભલામણ કરી હતી કે- (૧) અધિનિયમ હેઠળ આપવામાં આવેલી સજાને વધુ કડક બનાવવી જોઈએ; (૨) કાયદાનું ઉલ્લંઘન કરીને કરવામાં આવેલા લગ્નોને રદબાતલ કરવા જોઈએ; અને (૩) અધિનિયમ હેઠળના ગુનાઓને સંજોય બનાવવા જોઈએ.

૩) રાષ્ટ્રીય માનવાધિકાર આયોગે વર્તમાન કાયદાની વ્યાપક સમીક્ષા હાથ ધરી હતી અને તેના વાર્ષિક અહેવાલ ૨૦૦૧-૨૦૦૨ દ્વારા તેમાં વ્યાપક સુધારા માટે ભલામણો કરી હતી. કેન્દ્ર સરકારે રાષ્ટ્રીય મહિલા આયોગ અને રાષ્ટ્રીય માનવાધિકાર આયોગની ભલામણો પર રાજ્ય સરકારો અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોના

વહીવટીતંત્ર સાથે પરામર્શ કર્યા પછી, બાળ લગ્ન પ્રતિબંધ અધિનિયમ, ૧૯૨૯ને રદ કરીને અને તેને ફરીથી લાગુ કરીને લગભગ તમામ ભલામણોને સ્વીકારવાનો અને તેને અમલમાં મૂકવાનો નિર્ણય લીધો હતો.”

૧૭. પી. સી. એમ. અધિનિયમની વૈધાનિક જોગવાઈઓ કે જે આના પર અસર કરે છે આ મુદ્દાની પ્રથમ નોંધ લઈ શકાય છે.

બાળ લગ્ન પ્રતિબંધ કાયદો ૨૦૦૬.

“વિભાગ ૨-વ્યાખ્યા

આ અધિનિયમમાં, જ્યાં સુધી સંદર્ભ અન્યથા જરૂરી ન હોય ત્યાં સુધી,

((ક) "બાળક" એટલે એવી વ્યક્તિ કે જેણે, જો પુરુષ હોય તો, એકવીસ વર્ષની ઉંમર પૂર્ણ કરી નથી અને જો સ્ત્રી હોય તો અઠાર વર્ષની ઉંમર પૂર્ણ કરી નથી;

(બી) "બાળ લગ્ન" એટલે એવા લગ્ન કે જેમાં કરાર કરનાર પક્ષોમાંથી કોઈ એક બાળક હોય;

(ચ) "સગીર" એટલે એવી વ્યક્તિ કે જેણે બહુમતી અધિનિયમ, ૧૮૭૫ (૧૮૭૫ નો ૯) ની જોગવાઈઓ હેઠળ બહુમતી પ્રાપ્ત કરી હોવાનું માનવામાં આવે."

“૩. બાળક હોવાના કરાર કરનાર પક્ષના વિકલ્પ પર બાળ લગ્ન રદબાતલ થશે.—(૧) દરેક બાળ લગ્ન, પછી ભલે તે આ અધિનિયમની શરૂઆત પહેલાં અથવા પછી કરવામાં આવે, કરાર કરનાર પક્ષના વિકલ્પ પર રદબાતલ રહેશે, જે લગ્ન સમયે બાળક હતા:

પૂરી પાડવામાં આવેલ કે હુકમનામા દ્વારા બાળ લગ્નને રદ કરવાની અરજી લગ્ન સમયે બાળક હોય તેવા લગ્નના કરાર કરનાર પક્ષ દ્વારા જ જિલ્લા અદાલતમાં અમાન્યતા દાખલ કરી શકાય છે.

(૨) જો અરજી દાખલ કરતી વખતે, અરજદાર સગીર હોય, તો અરજી તેના અથવા તેણીના વાલી અથવા આગામી મિત્ર દ્વારા બાળ લગ્ન નિષેધ અધિકારી સાથે દાખલ કરી શકાય છે.

(૩) આ કલમ હેઠળની અરજી કોઈપણ સમયે દાખલ કરી શકાય છે પરંતુ બાળક અરજી દાખલ કરે તે પહેલાં તે બહુમતી પ્રાપ્ત કર્યાના બે વર્ષ પૂર્ણ કરે છે.

(૪) આ કલમ હેઠળ નાબૂદીનો હુકમનામું આપતી વખતે, જિલ્લા અદાલત લગ્નના બંને પક્ષો અને તેમના માતા-પિતા અથવા તેમના વાલીઓને, તેમના માતા-પિતા અથવા વાલીને, બીજી બાજુથી તેમને લગ્નના પ્રસંગે મળેલા નાણાં, કિંમતી ચીજો, આભૂષણો અને અન્ય ભેટો, અથવા આવી કિંમતી ચીજો, આભૂષણો, અન્ય ભેટો અને નાણાંની કિંમત જેટલી રકમ, બીજી બાજુ પરત ફરવાનો આદેશ આપશે.

પરંતુ આ કલમ હેઠળ કોઈ આદેશ પસાર કરવામાં આવશે નહીં સિવાય કે સંબંધિત પક્ષોને જિલ્લા અદાલત સમક્ષ હાજર થવા અને આવો આદેશ કેમ ન પસાર થવો જોઈએ તેનું કારણ દર્શાવવા માટે નોટિસ આપવામાં આવી છે.”

“૯. બાળક સાથે લગ્ન કરનાર પુખ્ત પુરુષ માટે સજા.— જે કોઈ પણ, અઠાર વર્ષથી વધુ ઉંમરનો પુરુષ પુખ્ત હોય, તે બાળ લગ્ન

કરે છે, તેને સખત કેદની સજા થઈ શકે છે જે બે વર્ષ સુધી વધી શકે છે અથવા એક લાખ રૂપિયા સુધીનો દંડ અથવા બંનેની સજા થઈ શકે છે.”

“૧૦. બાળ લગ્નની વિધિ માટે સજા.કોઈપણ

કોઈપણ બાળ લગ્ન કરે છે, તેનું સંચાલન કરે છે અથવા તેનું નિર્દેશન કરે છે અથવા તેને પ્રોત્સાહન આપે છે સખત કેદની સજા જે બે વર્ષ સુધી વિસ્તરી શકે છે અને દંડને પાત્ર રહેશે જે એક લાખ રૂપિયા સુધી વિસ્તરી શકે છે સિવાય કે તે સાબિત કરે કે તેની પાસે એવું માનવા માટે કારણો છે કે લગ્ન બાળ લગ્ન ન હતા.”

“૧૧. બાળ લગ્નોની ઉજવણીને પ્રોત્સાહન આપવા અથવા મંજૂરી આપવા બદલ સજા.(૧) બાળ લગ્નનો કરાર કરતી વખતે, બાળકનો હવાલો ધરાવતી કોઈપણ વ્યક્તિ, પછી ભલે તે માતાપિતા અથવા વાલી તરીકે હોય અથવા અન્ય કોઈ વ્યક્તિ અથવા અન્ય કોઈ પણ ક્ષમતામાં હોય, કાયદેસર અથવા ગેરકાયદેસર હોય, જેમાં કોઈ સંસ્થા અથવા વ્યક્તિના સંગઠનના કોઈપણ સભ્યનો સમાવેશ થાય છે, જે લગ્નને પ્રોત્સાહન આપવા માટે કોઈ કાર્ય કરે છે અથવા તેને પવિત્ર કરવાની મંજૂરી આપે છે,

અથવા બાળ લગ્નમાં હાજરી આપવા અથવા તેમાં ભાગ લેવા સહિત તેને પવિત્ર થવાથી બેદરકારીપૂર્વક અટકાવવામાં નિષ્ફળ જાય છે, તેને સખત કેદની સજા કરવામાં આવશે, જે બે વર્ષ સુધી વિસ્તરી શકે છે અને તે એક લાખ રૂપિયા સુધીનો દંડ પણ ભોગવશે:

જોગવાઈ છે કે કોઈ પણ સ્ત્રીને કેદની સજા આપવામાં આવશે નહીં.

(૨) આ કલમના હેતુ માટે, એવું ધારવામાં આવશે કે, જ્યાં સુધી અને તેનાથી વિપરીત સાબિત ન થાય ત્યાં સુધી, જ્યાં સગીર બાળકે લગ્નનો કરાર કર્યો હોય, ત્યાં આવા સગીર બાળકનો હવાલો સંભાળનારી વ્યક્તિ લગ્નને સફળ થતા રોકવામાં બેદરકારીપૂર્વક નિષ્ફળ રહી છે.”

“૧૨. સગીર બાળકના લગ્ન અમુક સંજોગોમાં રદબાતલ થશે. જ્યાં એક બાળક, સગીર હોવાથી

(એ) કાયદેસર વાલીની દેખરેખમાંથી લેવામાં આવે છે
અથવા લલચાવવામાં આવે છે; અથવા

(બી) બળજબરીથી, અથવા કોઈપણ જગ્યાએથી જવા માટે પ્રેરિત કોઈપણ કપટપૂર્ણ માધ્યમો દ્વારા; અથવા

(સી) લગ્નના હેતુ માટે વેચવામાં આવે છે; અને લગ્નના સ્વરૂપમાંથી પસાર કરવામાં આવે છે અથવા જો સગીર લગ્ન કરે છે અને ત્યારબાદ સગીરને વેચવામાં આવે છે અથવા તસ્કરી કરવામાં આવે છે અથવા અનૈતિક હેતુઓ માટે ઉપયોગમાં લેવાય છે,

આવા લગ્ન રદબાતલ ગણાશે.

“૧૫. ગુનાઓ સંજોય અને બિનજામીનપાત્ર હોવા જોઈએ- ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતા, ૧૯૭૩ (૧૯૭૪ નો ૨) માં કંઈપણ સમાવિષ્ટ હોવા છતાં, આ અધિનિયમ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુનો સંજોય અને બિનજામીનપાત્ર રહેશે.”

“૧૬. બાળ લગ્ન પ્રતિબંધ અધિકારીઓ.(૧) રાજ્ય સરકાર, સત્તાવાર રાજપત્રમાં જાહેરનામા દ્વારા, સમગ્ર રાજ્ય માટે અથવા તે જાહેરનામામાં નિર્દિષ્ટ કરી શકાય તેવા તેના ભાગ માટે,

જાહેરનામામાં નિર્દિષ્ટ વિસ્તાર અથવા વિસ્તારો પર અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતા બાળ લગ્ન નિષેધ અધિકારી તરીકે ઓળખાતા અધિકારી અથવા અધિકારીઓની નિમણૂક કરશે.

(૨) રાજ્ય સરકાર સામાજિક સેવાનો રેકૉર્ડ ધરાવતા વિસ્તારના આદરણીય સભ્ય અથવા ગ્રામ પંચાયત અથવા નગરપાલિકાના અધિકારી અથવા સરકાર અથવા કોઈપણ જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમના અધિકારી અથવા કોઈપણ બિનસરકારી સંસ્થાના પદાધિકારીને બાળ લગ્ન નિષેધ અધિકારીને મદદ કરવા માટે પણ વિનંતી કરી શકે છે અને આવા સભ્ય, અધિકારી અથવા પદાધિકારી, જે પણ હોય, તે તે મુજબ કાર્ય કરવા માટે બંધાયેલા રહેશે.

(૩) તે બાળ લગ્ન નિષેધ અધિકારીની ફરજ રહેશે

((ક) તેને યોગ્ય લાગે તેવાં પગલાં લઈને બાળ લગ્નોની વિધિને અટકાવવી;

((ખ) આ અધિનિયમની જોગવાઈઓનું ઉલ્લંઘન કરતી વ્યક્તિઓ સામે અસરકારક કાર્યવાહી કરવા માટે પુરાવા એકત્રિત કરવા;

- (સી) વ્યક્તિગત કેસોમાં સલાહ આપવી અથવા વિસ્તારના રહેવાસીઓને સામાન્ય રીતે બાળ લગ્નને પ્રોત્સાહન આપવા, મદદ કરવા, મદદ કરવા અથવા મંજૂરી ન આપવા માટે સલાહ આપવી;
- (ડી) બાળ લગ્નોના પરિણામે થતી દુષ્ટતા અંગે જાગૃતિ લાવવી;
- (ઈ) બાળ લગ્નના મુદ્દા પર સમુદાયને સંવેદનશીલ બનાવવો;
- ((ચ) રાજ્ય સરકાર નિર્દેશ કરે તેવાં સામયિક વિવરણપત્રો અને આંકડાઓ રજૂ કરવા; અને
- (છ) રાજ્ય સરકાર દ્વારા તેને સોંપવામાં આવે તેવા અન્ય કાર્યો અને ફરજો નિભાવવી.

(૩) રાજ્ય સરકાર, સત્તાવાર રાજપત્રમાં જાહેરનામા દ્વારા, આવી શરતો અને મર્યાદાઓને આધીન રહીને, બાળ લગ્ન નિષેધ અધિકારીને પોલીસ અધિકારીની આવી સત્તાઓ આપી શકે છે જે જાહેરનામામાં નિર્દિષ્ટ થઈ શકે છે અને બાળ લગ્ન નિષેધ અધિકારી જાહેરનામામાં નિર્દિષ્ટ કરવામાં આવેલી શરતો અને મર્યાદાઓને આધીન આવી સત્તાઓનો ઉપયોગ કરશે.

(૪) બાળ લગ્ન નિષેધ અધિકારીને કલમ ૪,૫ અને ૧૩ હેઠળ અને કલમ ૩ હેઠળ બાળક સાથે આદેશ માટે અદાલતમાં જવાની સત્તા હશે.”

૧૮. હવે હું મુસ્લિમ પર્સનલ લૉની કલમ ૨ પર ધ્યાન આપીશ. (શરિયત) અરજી કાયદો, ૧૯૩૭, જે અહીં નીચે દર્શાવેલ છે:

“૨. મુસ્લિમોને વ્યક્તિગત કાયદાનો અમલ, તેનાથી વિપરીત કોઈપણ રિવાજો અથવા ઉપયોગ હોવા છતાં, આંતરરાજ્ય ઉત્તરાધિકાર સંબંધિત તમામ પ્રશ્નોમાં (કૃષિ જમીનને લગતા પ્રશ્નો સિવાય), સ્ત્રીઓની વિશેષ સંપત્તિ, જેમાં કરાર અથવા ભેટ હેઠળ વારસામાં મળેલી અથવા મેળવેલી વ્યક્તિગત સંપત્તિ અથવા વ્યક્તિગત કાયદાની અન્ય કોઈ જોગવાઈ, લગ્ન, તલાક, ઈલા કિહર, લિયાન, ખુલા અને મુબારત સહિત લગ્નનું વિસર્જન, જાળવણી, દહેજ, વાલીપણું, ભેટો, ટ્રસ્ટ અને ટ્રસ્ટ સંપત્તિઓ, અને વક્ફ (સખાવતી સંસ્થાઓ અને સખાવતી સંસ્થાઓ અને સખાવતી અને ધાર્મિક, દાન સિવાય) એવા કિસ્સાઓમાં

નિર્ણયનો નિયમ કે જેમાં પક્ષકાર મુસ્લિમ હોય તો તે મુસ્લિમ પર્સનલ લો (શરિયત) હશે.

૧૯. પી. સી. એમ. અધિનિયમ, ૨૦૦૬ની કલમ ૨ (એ) વ્યાખ્યાયિત કરે છે કે "બાળક" એટલે જે વ્યક્તિએ, જો પુરુષ હોય તો, એકવીસ વર્ષની ઉંમર પૂર્ણ કરી નથી, અને જો સ્ત્રી હોય તો, અઠાર વર્ષની ઉંમર પૂર્ણ કરી નથી.

૨૦. મારી સમક્ષ દલીલ અને મુજામિલના કિસ્સામાં સ્વીકારવામાં આવી (સુપ્રા) એ છે કે લગ્નયોગ્ય વયની પ્રિસ્ક્રિપ્શનમાં કોઈ નથી મુસ્લિમ પર્સનલ લો (શરિયત) એપ્લિકેશન એક્ટ, ૧૯૩૭ દ્વારા સંચાલિત મુસ્લિમ સમુદાયની છોકરીઓ માટે અરજી, જેની જોગવાઈઓ ઉપર અહીં કાઢવામાં આવી છે.

૨૧. વિદ્વાન એડિશનલ પબ્લિક પ્રોસિક્યુટર શ્રી પંડ્યાની દલીલોમાં મને ઘણું યોગ્યતા અને સાર જોવા મળે છે કે કાયદો હંમેશા રૂઢિગત કાયદો અને રૂઢિગત અધિકારોને નાબૂદ કરી શકે છે. આ સંબંધમાં, હું ઇંગ્લેન્ડના હેલ્સબરી લૉ ઓફ ઝ એડિશનના પરિચ્છેદ ૪૪૧ થી ૪૪૩ નો ઉલ્લેખ કરી શકું છું. તેઓ અહીં નીચે કાઢવામાં આવ્યા છે:

“૪૪૧. માત્ર કાયદા દ્વારા નાબૂદી.કસ્ટમ્સ, જ્યાં તે અસ્તિત્વમાં છે તે વિસ્તારમાં સ્થાનિક સામાન્ય કાયદો અમલમાં હોવાથી, ફક્ત સંસદના કાયદા દ્વારા નાબૂદ અથવા નાબૂદ કરી શકાય છે.સંસદનો કાયદો સ્પષ્ટ જોગવાઈ દ્વારા અથવા રિવાજોના સતત અસ્તિત્વ સાથે અસંગત હોય તેવા શબ્દોના ઉપયોગ દ્વારા રિવાજને નાબૂદ કરી શકે છે.

૪૪૨. કસ્ટમ માટે પ્રતિકૂળ સ્થિતિ.સામાન્ય નિયમ તરીકે, જો સંસદના કાયદાની જોગવાઈઓ રિવાજોના સતત અસ્તિત્વ માટે પ્રતિકૂળ હોય, તો રિવાજને રદ અને નાશ તરીકે ગણવામાં આવશે, જો કે કાયદો ખરેખર સ્પષ્ટ શબ્દો દ્વારા રિવાજને નાબૂદ કરતો નથી.રિવાજોનો નાશ કરવામાં આવ્યો છે કે નહીં તે પ્રશ્નને ચાલુ કરવા માટે કહેવામાં આવ્યું છે કે શું કાયદો હકારાત્મક કે નકારાત્મક કાયદો છે, આ તફાવત આ નિયમમાં ધ્યાનમાં લેવાના પરિબલોમાંથી માત્ર એક હોવાનું જણાય છે, કોઈ પણ સંસદના અધિનિયમ સામે રિવાજનો આરોપ લગાવી શકે નહીં, સિવાય કે સંસદના અન્ય અધિનિયમ દ્વારા રિવાજને સાચવવામાં આવે અથવા સાચવવામાં આવે.

૪૪૩. કાયદા દ્વારા સમર્થનની અસર. જ્યાં સંસદના કાયદાએ, તેની વાસ્તવિક રચના અનુસાર, પ્રથા દ્વારા અગાઉ અસ્તિત્વમાં રહેલા અધિકારને સ્વીકાર્યો હોય અને તેની પુષ્ટિ કરી હોય, ત્યાં તે અધિકાર આગળથી વૈધાનિક અધિકાર બની જાય છે અને પ્રથા દ્વારા નીચલા શીર્ષકને સંસદના અધિનિયમમાંથી મેળવેલા ઉચ્ચ શીર્ષક દ્વારા ભેળવી દેવામાં આવે છે અને નાબૂદ કરવામાં આવે છે, સિવાય કે સંસદના અધિનિયમનો હેતુ માત્ર પ્રથા તરીકે અધિકારની પુષ્ટિ કરવાનો હોય. જ્યાં રિવાજ આ રીતે નાબૂદ કરવામાં આવ્યો હોય, ત્યાં જૂના અધિકારો કાયદાનું પુનરાવર્તન અથવા સમાપ્તિ અથવા કામચલાઉ અધિનિયમ પર ફરીથી ભળી જતા નથી. એવું લાગે છે કે જો કાયદો માત્ર રિવાજની પુષ્ટિ કરે અને તેને માન્યતા આપે તો કાયદાની રદબાતલથી રિવાજને અસર થશે નહીં.

સંસદનો કાયદો જે રિવાજોના અસ્તિત્વ અને માન્યતાને માન્યતા આપે છે તે વ્યક્તિ અથવા વ્યક્તિઓના વર્ગોની તરફેણમાં નવા વૈધાનિક અધિકારો બનાવવા માટે કામ કરી શકશે નહીં, જેમને અગાઉ આ રિવાજથી ફાયદો થયો હોય. આવા કાનૂનની અસર માત્ર પ્રથા તરીકે રિવાજની માન્યતાને મંજૂરી આપવાની અસર હોઈ શકે છે, કાયદા દ્વારા ઉચ્ચ શીર્ષકમાં રિવાજને મર્જ કર્યા વિના. આ રીતે

લંડનમાં કેટલાક જૂના રિવાજો માત્ર એક રિવાજનું બળ ધરાવતા નથી, પરંતુ સંસદની સત્તા દ્વારા પણ તેને સમર્થન અને ન્યાયી ઠેરવવામાં આવ્યા છે.

સંસદના કાયદાએ આ પ્રકારના અધિકારોને ક્યાં સુધી અસર કરી છે તે નક્કી કરવા માટે, આ કાયદા દ્વારા આપવામાં આવેલા અધિકારોનો હેતુ અગાઉ અસ્તિત્વમાં રહેલા અધિકારોનું સ્થાન લેવાનો છે કે કેમ તે જોવા માટે સમગ્ર કાયદાને ધ્યાનમાં લેવો આવશ્યક છે.”

૨૨. સર્વોચ્ચ અદાલતે રાધાકિશન લક્ષ્મીનારાયણ તોશનીવાલ વિરુદ્ધ શ્રીધર રામચંદ્ર અલશી અને અન્યોના કેસમાં, ૧૯૬૦ એ. આઈ. આર. (એસ. સી.) ૧૩૬૮ એ ચુકાદો આપ્યો હતો કે મિલકતનું હસ્તાંતરણ, જ્યાં મિલકત હસ્તાંતરણ કાયદો લાગુ પડે છે, તે ફક્ત ઉપરોક્ત કાયદાની જોગવાઈઓ હેઠળ હોવું જોઈએ; મિલકત હસ્તાંતરણનો મુસ્લિમ કાયદો વૈધાનિક કાયદાને ઓવરરાઈડ કરી શકતો નથી.કોર્ટે એવો મત વ્યક્ત કર્યો હતો કે જ્યાં પણ મિલકત હસ્તાંતરણ કાયદો અમલમાં છે, ત્યાં મોહમ્મદન કાયદો અથવા અન્ય કોઈ સ્થાનાંતરણ કાયદો મિલકતોના હસ્તાંતરણ પર લાગુ થશે નહીં.

૨૩. સામાન્ય નિયમ, જેમ મેક્સિમ્સમાં સમાવિષ્ટ છે 'જનરલીઆ સ્પેશ્યાલીઝસ નોન એલિમેન્ટન્ટ "અને" જનરલીઝસ સ્પેશ્યાલીટી એલિમેન્ટન્ટ "એ છે કે એક જ વિષયને આવરી લેતા સામાન્ય કાયદા પર વિશેષ કાયદો પ્રવર્તે છે.

૨૪. જેકે કોટન સ્પિનિંગ એન્ડ વીવિંગ મિલ્સ કંપની લિમિટેડ વિરુદ્ધ ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય અને અન્યના કિસ્સામાં. ૧૯૬૧ એ. આઈ. આર. (એસ. સી.) ૧૧૭૦ તેમના શાસકોએ એવો મત રાખ્યો છે કે જો આ વિષય પર કોઈ વિશેષ કાયદો હોય તો આવો કાયદો સામાન્ય સિદ્ધાંતોની વિરુદ્ધ રહેશે.તેમના અધિપતિઓ દ્વારા તેનું નીચે મુજબ અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું:

“ચોક્કસ જોગવાઈ અને સામાન્ય જોગવાઈ વચ્ચેનો સંઘર્ષ— સામાન્ય જોગવાઈ પર ચોક્કસ જોગવાઈ પ્રવર્તે છે—સામાન્ય જોગવાઈ માત્ર એવા કિસ્સાઓમાં લાગુ થાય છે જે વિશેષ જોગવાઈ દ્વારા આવરી લેવામાં આવતી નથી—નિયમ વિવિધ કાયદાઓ તેમજ સમાન કાયદામાં વિવિધ જોગવાઈઓ વચ્ચેના સંઘર્ષને ઉકેલવા માટે લાગુ પડે છે.”

“પ્રીટી વિ. સોલી, ૧૮૫૯ ૫૩ ઈઆર ૧૦૩૨ માં પી. ૨૦૬,૬ મી
આવૃત્તિમાં કાયદાના કાયદા પર કેઈઝમાં ટાંકવામાં આવ્યું છે.)
રોમેલી, એમ. આર. એ આ નિયમનો ઉલ્લેખ આ રીતે કર્યો છે:

“નિયમ એ છે કે જ્યારે પણ એક જ કાયદામાં કોઈ ચોક્કસ કાયદો
અને સામાન્ય કાયદો હોય અને પછીનો, તેના સૌથી વ્યાપક
અર્થમાં લેવામાં આવે, ત્યારે તે પહેલાં ૨૯ કરશે, ચોક્કસ કાયદો
અમલમાં હોવો જોઈએ, અને સામાન્ય કાયદો માત્ર કાયદાના અન્ય
ભાગોને અસર કરવા માટે લેવો જોઈએ કે જેમાં તે યોગ્ય રીતે લાગુ
થઈ શકે.”

૨૫. મેસર્સ ના કેસમાં રાજસ્થાન હાઈકોર્ટની એક ડિવિઝન બેન્ચ. સૂરજમલ
રૂપચંદ એન્ડ કંપની કોટા વિ. રાજસ્થાન રાજ્ય, ૧૯૬૫ રાજએલડબલ્યુ ૪૨૯
નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું:

“તેથી, જ્યારે કોઈ વિશેષ કાયદો વિષય સુધી મર્યાદિત ન હોય
તેવા સામાન્ય પ્રકૃતિના અનુગામી કાયદા સાથે અસંગત અથવા
પ્રતિકૂળ જોવા મળે છે ત્યારે સામાન્ય સ્પેસિયાબસ
નિન્ડેરોગન્ટ નામનું ઉક્તિ આકર્ષિત થાય છે.

વિશેષ કાયદાની બાબત, અને જ્યાં વિધાનસભા તરફથી કોઈ સ્પષ્ટ સંકેત નથી કે વિશેષ કાયદો સામાન્ય કાયદાને માર્ગ આપશે, ત્યાં વિશેષ કાયદાની જોગવાઈઓ લાગુ થશે.તેવી જ રીતે પન્નાલા વિ. બલબીર સિંહ અને અન્યના કિસ્સામાં. ૧૯૬૯ ડબલ્યુ. એલ. એન. (૨૧૪) ૨૮૪, તે નીચે **મુજબ રાખવામાં આવ્યું છે:**“જ્યાં વિશેષ જોગવાઈ અને સામાન્ય જોગવાઈ વચ્ચે વિરોધાભાસ હોય, ત્યાં વિશેષ જોગવાઈ સામાન્ય જોગવાઈઓ પર પ્રવર્તે છે અને બાદમાં ફક્ત એવા કેસોને લાગુ પડે છે જે વિશેષ જોગવાઈઓ દ્વારા આવરી લેવામાં આવતા નથી.”

૨૬. આ જ સિદ્ધાંત એવા કિસ્સામાં પણ લાગુ પડશે જ્યાં વ્યક્તિગત કાયદા સાથે કોઈ વિશેષ કાયદો વચ્ચે સંઘર્ષ હોય.

૨૭. સીમા બેગામ વિરુદ્ધ કર્ણાટક રાજ્ય (૨૦૧૩ના રિટ પિટિશન કેસ નં.૭૫૮૮૮ નો નિર્ણય ૨૬.૦૨.૨૦૧૩ પર કરવામાં આવ્યો હતો) ના કેસમાં કર્ણાટક હાઈકોર્ટના એક વિદ્વાન સિંગલ જજ પાસે આ જ મુદ્દા પર વિચાર કરવાનો પ્રસંગ હતો અને સમગ્ર નિર્ણયમાંથી પસાર થયા પછી, મને કર્ણાટક હાઈકોર્ટના ન્યાયમુર્તી શ્રી દ્વારા લેવામાં આવેલો મત ખૂબ જ પ્રશંસનીય લાગે છે

અને હું તેનું પાલન કરવાનો પ્રસ્તાવ કરું છું.વિદ્વાન એકલ ન્યાયાધીશે નીચેના
અવલોકનો કર્યા હતા:

“[૨૦] ઓપરેટિવ એક્ટ એ સાર્વભૌમ વિધાનસભાની ઈચ્છાની
અભિવ્યક્તિ છે; તે હાલના વ્યક્તિગત કાયદાની સુસંગત
જોગવાઈઓને ઓવરરાઈડ કરે છે.વ્યક્તિ કાયદાને કાયદાકીય
કાયદાનું પાલન કરવું પડે છે.વ્યક્તિગત કાયદો કાયદાને
પ્રતિકૂળ, વિરોધાભાસી અથવા અપમાનજનક ન હોઈ શકે.

[૨૧] જ્યારે પછીનો કાયદો અગાઉના કાયદાની વિરુદ્ધ જોગવાઈ
કરે છે, ત્યારે એવું માનવું પડશે કે સંસદ અગાઉના કાયદાને રદ
કરવાનો ઈરાદો ધરાવે છે, જો કે તેણે આવું સ્પષ્ટ રીતે કહ્યું ન
હોય.તે જ મેક્સિમ લેગ પોસ્ટરિઓરેસ પ્રાયોરસ કોન્ટ્રેરિયાસ
અનુસાર છે.

રદબાતલ.(પછીના કાયદાઓ અગાઉના વિપરીત કાયદાઓને રદ
કરે છે).

[૨૨] ઉદ્દેશો અને કારણોના નિવેદનનો ઉપયોગ પૃષ્ઠભૂમિ અને
કાયદા તરફ દોરી જતી અગાઉની સ્થિતિને સમજવાના મર્યાદિત

હેતુ માટે થઈ શકે છે.આસપાસના સંજોગોને સમજવા માટે ઉદ્દેશો અને કારણોના નિવેદનનો સંદર્ભ સ્વીકાર્ય છે જે દુષ્ટતાને દૂર કરવાની સર્વોચ્ચ જરૂરિયાત બનાવે છે.

[૨૩] પી. સી. એમ. કાયદો લાવવાનું મુખ્ય કારણ બાળ લગ્નની વિધિ પર પ્રતિબંધ છે.જ્યારે છોકરીની નિર્ધારિત લગ્નયોગ્ય ઉંમર ૧૮ વર્ષ હોય, ત્યારે આ અદાલતને માંગવામાં આવેલી ઘોષણા જારી કરવા માટે બોલાવી શકાતી નથી કે પી. સી. એમ. અધિનિયમની જોગવાઈઓ અરજદારને લાગુ પડતી નથી, કારણ કે તે મુસ્લિમ સમુદાયની છે.અદાલતો પાસે બાળ લગ્નોને રોકવા અને પ્રોત્સાહન ન આપવાની ફરજ સાથે સત્તા છે.આ અદાલત એવો આદેશ આપી શકતી નથી કે જેના આધારે નાની છોકરીઓ બાળ વધૂ બને.

[૨૪] પી. સી. એમ. અધિનિયમની કલમ ૧૩નો ઉલ્લેખ કરવો પણ નફાકારક છે, જે અદાલતોને ઉપરોક્ત કાયદાનું ઉલ્લંઘન કરીને લગ્નોની ઉજવણી પર પ્રતિબંધ મૂકતા આદેશો જારી કરવાની સત્તા આપે છે. કલમ ૧૩ (૧) નીચે પ્રમાણે વાંચે છે:

૧૩. બાળ લગ્ન પર પ્રતિબંધ મૂકતો હુકમ જારી કરવાની અદાલતની સત્તા.

(૧) આ અધિનિયમમાં તેનાથી વિપરીત કંઈપણ હોવા છતાં, જો બાળ લગ્ન નિષેધ અધિકારીની અરજી પર અથવા કોઈ વ્યક્તિ પાસેથી માનવામાં આવેલી ફરિયાદ અથવા અન્યથા માહિતી પ્રાપ્ત થયા પછી, પ્રથમ વર્ગના ન્યાયિક મેજિસ્ટ્રેટ અથવા મેટ્રોપોલિટન મેજિસ્ટ્રેટને સંતોષ થાય કે આ અધિનિયમના ઉલ્લંઘનમાં બાળ લગ્નની ગોઠવણ કરવામાં આવી છે અથવા તે થવાની તૈયારીમાં છે, તો આવા મેજિસ્ટ્રેટ સંસ્થાના સભ્ય અથવા આવા લગ્નને પ્રતિબંધિત કરતી વ્યક્તિઓના સંગઠન સહિત કોઈપણ વ્યક્તિ સામે મનાઈ હુકમ જારી કરશે.

[૨૫] જ્યારે બાળ લગ્ન પર કાયદાકીય પ્રતિબંધ હોય છે, ત્યારે અદાલતો બાળ લગ્નના પ્રોત્સાહન આપનારાઓને મદદ કરવા માટે તેમની રીતે આગળ વધી શકતી નથી.

[૨૬] અદાલતો બાંધકામને પસંદ કરશે, જે તેને અવરોધિત કરવાનો કોઈ રસ્તો શોધવાનો પ્રયાસ કરે છે તેના બદલે હેતુને આગળ વધારશે.તે અદાલતોની ફરજ છે કે તેઓ સંસદીય ઉદ્દેશની અવગણના કરવામાં મદદ ન કરે.

[૨૭] રાધાકિશનના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે આપેલા ચુકાદા મુજબ, જ્યારે વૈધાનિક કાયદો કોઈ ચોક્કસ ક્ષેત્રને સંચાલિત કરવાનું શરૂ કરે છે, ત્યારે વ્યક્તિગત કાયદો લાગુ પડતો નથી.કુમાર ગોંસુસબના અનુગામી કેસમાં આ દ્રષ્ટિકોણને પુનરાવર્તિત કરતા, માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે ચુકાદો આપ્યો છે કે મિલકતના હસ્તાંતરણ સાથે સંબંધિત વ્યક્તિ કાયદો સંપત્તિ હસ્તાંતરણ અધિનિયમની જોગવાઈઓને ઓવરરાઈડ કરી શકતો નથી.

[૨૮] શબાના બાનોના કિસ્સામાં એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે મુસ્લિમ મહિલા (છૂટાછેડા પરના અધિકારોનું રક્ષણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૬ની જોગવાઈઓ હેઠળ છૂટાછેડા લીધેલી પત્ની ઈદ્દતની મુદત પૂરી થયા પછી ભરણપોષણ માટે હકદાર

નથી.આ દલીલને સ્વીકાર્યા વિના, માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે પ્રશંસનીય રીતે નીચે મુજબ ચુકાદો આપ્યો છે:

જ્યાં સુધી અપીલકર્તા પુનર્લગ્ન ન થાય ત્યાં સુધી સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૧૨૫ હેઠળ અપીલકર્તાની અરજી કૌટુંબિક અદાલત સમક્ષ જાળવવા યોગ્ય રહેશે.સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૧૨૫ હેઠળ આપવામાં આવતી જાળવણીની રકમ માત્ર ઈક્લત સમયગાળા માટે પ્રતિબંધિત કરી શકાતી નથી.

[૨૯] મોલી જોસેફના કિસ્સામાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે સ્પષ્ટ રીતે ચુકાદો આપ્યો છે કે જ્યારે વિધાનસભા કોઈ ચોક્કસ ધર્મને અનુસરતા વ્યક્તિઓના જૂથના વ્યક્તિગત કાયદાના સંદર્ભમાં કાયદો બનાવે છે, ત્યારે આવી વૈધાનિક જોગવાઈઓ કોઈપણ વ્યક્તિગત કાયદા, ઉપયોગ અથવા રિવાજ પર હાવી થશે અને તેને ઓવરરાઈડ કરશે.

[૩૦] શ્રીમતીના કિસ્સામાં. પારાયણકંડિયાલ, સર્વોચ્ચ અદાલતે એવી રજૂઆતોને નકારી કાઢી છે કે વ્યક્તિને પ્રથમ

પત્નીના જીવનકાળ દરમિયાન અને પ્રથમ પત્નીના જીવનકાળ દરમિયાન બીજી પત્ની મેળવવાની મંજૂરી આપી શકાય છે. લગ્ન, માત્ર એટલા માટે કે બીજા લગ્નને અમુક સંજોગોમાં અને પૂર્વ હિન્દુ યુગમાં કેટલાક હેતુઓ માટે પરંપરાગત રીતે મંજૂરી આપવામાં આવી હતી લગ્ન કાયદો, ૧૯૫૫.

[૩૧] ઇંગ્લેન્ડના હેલ્સબરીના કાયદાના પરિચ્છેદ ૪૪૧, ૪૪૨ અને ૪૪૩ ના નિરીક્ષણ વાંચન પર, જેની સામગ્રી અહીં ઉપર કાઢવામાં આવી છે, તે સ્પષ્ટ થાય છે કે રિવાજો રદ કરવામાં આવે છે અથવા નાશ પામે છે, જો તે વૈધાનિક જોગવાઈઓની વિરુદ્ધ ચાલે છે, સિવાય કે રિવાજ કાયદા દ્વારા સાચવવામાં આવે અથવા સાચવવામાં આવે. અગાઉ અસ્તિત્વમાં રહેલા અધિકારો ફરીથી ઉભરી આવતા નથી, કારણ કે તેઓ કાયદા દ્વારા રદ કરવામાં આવે છે.

[૩૨] જેમ કે સંહિતાબદ્ધ કાયદો અન્ય તમામ કાયદાઓ પર પ્રવર્તે છે, પછી ભલે તે સાંપ્રદાયિક, વ્યક્તિગત અથવા રૂઢિગત હોય, મુસ્લિમ પર્સનલ લો (શરિયત) એપ્લિકેશન એક્ટ, ૧૯૩૭

હેઠળ મુસ્લિમ છોકરીઓને જે અધિકારો હતા તે પી. સી. એમ. એક્ટની શરૂઆત પર જીવંત નથી.

[૩૩] પટના અને દિલ્હી ઉચ્ચ અદાલતોએ જે કહ્યું છે તેની સાથે કોઈ વિવાદ ન હોઈ શકે, પરંતુ તે પછી, બંને કેસોમાં, અદાલતોને એવી પરિસ્થિતિનો સામનો કરવો પડ્યો હતો જ્યાં બાળ લગ્ન પહેલેથી જ થઈ ચૂક્યા હતા. પરંતુ ઉપરોક્ત નિર્ણયોનો ઉપયોગ એવી માગણી કરવા માટે કરી શકાતો નથી કે મુસ્લિમ છોકરીને ૧૮ વર્ષની વય પ્રાપ્ત થાય તે પહેલાં લગ્ન કરવાની મંજૂરી આપવામાં આવે.

[૩૪] આ મુદ્દાની તપાસ પી. સી. એમ. કાયદાના પ્રાદેશિક પરિમાણના સંદર્ભમાં કરી શકાય છે. જમ્મુ અને કાશ્મીર રાજ્ય સિવાય ભારતના તમામ રાજ્યો અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોના લોકો માટે પી. સી. એમ. અધિનિયમ લાગુ પડે છે તે પી. સી. એમ. અધિનિયમમાં જ લખવામાં આવ્યું છે. પી. સી. એમ. અધિનિયમની કલમ ૧ (૨), જેની જોગવાઈઓ ઉપર દર્શાવેલી છે, તે સ્પષ્ટ કરે છે કે તે ભારતના તમામ નાગરિકોને લાગુ પડે છે, પછી ભલે તે ભારતમાં હોય કે ભારતની બહાર. જમ્મુ અને કાશ્મીર

રાજ્ય અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશ પોંડિચેરીના રહેવાસીઓના સંદર્ભમાં માત્ર અપવાદો આપવામાં આવ્યા છે.તેથી, કોઈ પણ ભારતીય નાગરિક તેના કોઈ ચોક્કસ ધર્મ સાથે જોડાયેલા હોવાના આધારે, પી. સી. એમ. અધિનિયમ લાગુ કરવાથી મુક્તિનો દાવો કરી શકતો નથી. જ્યાં સુધી પી. સી. એમ. અધિનિયમ લાગુ કરવાની વાત છે ત્યાં સુધી વિધાનસભાએ સૂચિતાર્થ અથવા અર્થઘટન માટે કંઈપણ છોડ્યું નથી.

[૩૫] વ્યક્તિનું બાળપણ મૂલ્યવાન છે.બાળક પુખ્ત વય પ્રાપ્ત કરે ત્યારે તેને નોકરી, ઘર, પતિ/પત્ની જેવું કંઈપણ આપી શકાય છે; પરંતુ જે પાછું મેળવી શકાતું નથી તે તેનું મૂલ્યવાન બાળપણ છે.તેથી જે સૌથી વધુ મહત્વનું છે તે એ છે કે લગ્નમાં પ્રવેશતા પહેલા બાળકને તેના/તેણીના બાળપણનો સંપૂર્ણ આનંદ માણવો જોઈએ.મોટે ભાગે, તે છોકરીનું સુખમય બાળપણ છે જે સુખી પત્નીત્વ અને સુખી માતાની ખાતરી કરશે.ગમે તે હોય, બાળ લગ્ન એ છોકરી કે છોકરાના માનવ અધિકારોનું ઘોર ઉલ્લંઘન છે.ઉપરોક્ત તમામ કારણોસર હું આ અરજીને ફગાવી દઉં છું.ખર્ચ માટે કોઈ ઓર્ડર નથી.”

૨૮. મદ્રાસ હાઈકોર્ટ (મદુરાઈ બેન્ચ) ની એક ડિવિઝન બેન્ચ એમ. મોહમ્મદ અબ્બાસ વિ. નો કેસ. તમિલનાડુ સરકારના મુખ્ય સચિવે (૨૦૧૫ની રિટ પિટિશન (એમ. ડી.) <આઈ. ડી. ૧> એ <આઈ. ડી. ૨> પર નિર્ણય લીધો હતો) પણ આ મુદ્દા પર વિચાર કરવાનો પ્રસંગ હતો.આ જ દલીલો ડિવિઝન બેન્ચ સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવી હતી.જ્યાં સુધી લગ્ન, છૂટાછેડા અને અન્ય વૈવાહિક અધિકારોની વાત છે ત્યાં સુધી મુસ્લિમો મુસ્લિમ કાયદા દ્વારા સંચાલિત છે, તેમનો વ્યક્તિગત કાયદો હોવાના સમર્થનમાં વિવિધ કેસ કાયદાઓનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો હતો.એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે મુસ્લિમ છોકરી તેની તરુણાવસ્થા પ્રાપ્ત કરવા પર અથવા ૧૫ વર્ષની ઉંમર પછી લગ્ન કરવા માટે હકદાર છે, જેના માટે તેના માતાપિતા અથવા વાલીની સંમતિની પણ જરૂર નથી.બેન્ચ સમક્ષ એવી પણ દલીલ કરવામાં આવી હતી કે જ્યાં સુધી મુસ્લિમોની વાત છે ત્યાં સુધી પી. સી. એમ. અધિનિયમ સંબંધિત જોગવાઈઓનો ઉપયોગ કરવો અયોગ્ય અને ગેરકાયદેસર છે.એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે બાળ લગ્ન પ્રતિબંધ અધિનિયમ, ૨૦૦૬ની જોગવાઈઓ, જેમાં ઓછામાં ઓછી વય મર્યાદા ૧૮ વર્ષ નક્કી કરવામાં આવી છે, જ્યાં સુધી કોઈ પણ મુસ્લિમ છોકરીની વાત છે, તેને ટાળવી જોઈએ.મદ્રાસ હાઈકોર્ટની ડિવિઝન બેન્ચ સમક્ષ કેસ "પ્રોબોનો પબ્લિક" તરીકે દાખલ કરવામાં આવ્યો હતો, જેમાં મુસ્લિમ પર્સનલ લૉ અનુસાર કરવામાં આવતા કોઈપણ લગ્નમાં પ્રતિવાદીઓને દખલ કરવા પર પ્રતિબંધ મૂકતા આદેશની માંગ કરવામાં આવી

હતી, જેમાં બાળ લગ્ન પ્રતિબંધ અધિનિયમ, ૨૦૦૬ની જોગવાઈઓનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો.ડિવિઝન બેન્ચે રિટ પિટિશનને ફગાવી દેતા નીચેના અવલોકનો કર્યા હતા:

“૧૦. તે સારી રીતે નક્કી કરવામાં આવ્યું છે કે રિવાજ, નિયમો અથવા પેટા-કાયદાઓ વિધાનસભા દ્વારા ઘડવામાં આવેલા કોઈપણ કાયદા અથવા કાયદાને ઓવરરાઈડ કરી શકતા નથી.અધિનિયમિત કાયદો અથવા કાયદો પણ બંધારણીય આદેશના કાર્યક્ષેત્રમાં હોવો જોઈએ, અન્યથા, કલમ ૧૩ (૨) મુજબ, બંધારણના ભાગ ૩ ના ઉદ્વંધનમાં અથવા આવા કાયદાના ઉદ્વંધનની હદ સુધી બનાવવામાં આવેલા કાયદાને રદબાતલ જાહેર કરવામાં આવશે.તેવી જ રીતે, રાજ્ય એવો કોઈ કાયદો બનાવશે નહીં જે બંધારણના ભાગ ૩ હેઠળ બાંધધરી આપવામાં આવેલા મૂળભૂત અધિકારોને છીનવી લે અથવા તેમાં ઘટાડો કરે.તે સારી રીતે નક્કી કરવામાં આવ્યું છે કે લાંબા ગાળે ઉપયોગ રિવાજ બની જાય છે અને રિવાજને કાયદાના સ્ત્રોત તરીકે સ્વીકારવામાં આવે છે, જો કે, રિવાજ કાયદાનું ઉદ્વંધન કરી શકતો નથી.કલમ ૧૩ (૩) (એ) મુજબ પણ, "કાયદા" માં ભારતના પ્રદેશમાં કાયદાનું બળ ધરાવતા કોઈપણ વટહુકમ, આદેશ, પેટા કાયદો, નિયમ, નિયમન, સૂચના, રિવાજ અથવા ઉપયોગનો સમાવેશ થાય છે.જ્યારે બંધારણની બે જુદી જુદી

કલમોનું અર્થઘટન કરતી વખતે વિરોધાભાસી મંતવ્યોની સંભાવના હોય, ત્યારે અદાલતે સુમેળભર્યા નિર્માણના કાનૂની સિદ્ધાંતને અપનાવવો પડે છે.

૧૧. લર્નડ એડિશનલ એડવોકેટે દલીલ કરી હતી કે રિટ પિટિશનમાં માંગવામાં આવેલી રાહત કાયદેસર રીતે ટકાઉ નથી અને તેમની દલીલોના સમર્થનમાં, તેમણે મોહમ્મદ પર આધાર રાખ્યો હતો. અહમદ ખાન વિ. શાહ બાનો બેગમ અને અન્યોએ એઆઈઆર ૧૯૮૫ એસસી ૯૪૫ અને અન્ય નિર્ણયોમાં અહેવાલ આપ્યો હતો. એ. આઈ. આર. ૧૯૮૫ એસ. સી. ૯૪૫ માં નોંધાયેલા નિર્ણયમાં, જ્યાં સુધી મુસ્લિમોની વાત છે ત્યાં સુધી ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતાની કલમ ૧૨૫ની બંધારણીય માન્યતા નક્કી કરતી વખતે, માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતની પાંચ ન્યાયાધીશોની બંધારણીય ખંડપીઠે સ્પષ્ટપણે જણાવ્યું હતું કે ઉપરોક્ત જોગવાઈ ભારતના પ્રદેશમાં તમામ લોકોને લાગુ પડે છે, પછી ભલે તે તેમના ધર્મને ધ્યાનમાં લીધા વગર હોય. આ નિર્ણયમાં એવું પણ જાણવા મળ્યું હતું કે મુસ્લાનો મુસ્લિમ કાયદો (૧૮મી આવૃત્તિ); તૈયબજીનો મુસ્લિમ કાયદો (ચોથી આવૃત્તિ) એ દરખાસ્તને સ્થાપિત કરવા માટે અપૂરતો છે કે મુસ્લિમ પતિ તેની છૂટાછેડા લીધેલી પત્નીને ભરણપોષણ પૂરું પાડવાની જવાબદારી હેઠળ નથી, જેણે છૂટાછેડા પછી

કોઈ પુનર્લગ્ન કર્યા નથી કે કોઈ પુનર્લગ્ન કર્યા નથી અને પોતાને જાળવવામાં અસમર્થ છે.કલમ ૧૨૫સી.આર.પી.સી., કોઈપણ પતિ સાથે વ્યવહાર કરે છે, જેની પાસે પૂરતા સાધનો છે પરંતુ તેની પત્નીની અવગણના કરે છે અથવા તેની સંભાળ રાખવાનો ઇનકાર કરે છે, જેમાં છૂટાછેડા લીધેલી પત્નીનો સમાવેશ થાય છે, જે પોતાની સંભાળ રાખવામાં અસમર્થ છે.અરજદારની બાજુએ એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે મુસ્લિમ પર્સનલ લો, છૂટાછેડા લીધેલી પત્ની માટે ઈદ્દતના સમયગાળા સુધી ભરણપોષણ પૂરું પાડવાની પતિની જવાબદારીને મર્યાદિત કરે છે, જે કલમ ૧૨૫ સી.આર.પી.સી. દ્વારા પરિકલ્પિત પરિસ્થિતિને ધ્યાનમાં લેતી નથી અથવા સ્વીકારતી નથી અને એક મુસ્લિમ પતિ, તેના અંગત કાયદા અનુસાર, તેની છૂટાછેડા લીધેલી પત્નીને ઈદ્દતના સમયગાળા પછી, ભરણપોષણ પૂરું પાડવાની જવાબદારી હેઠળ નથી, પછી ભલે તે પોતાનું ભરણપોષણ કરવામાં અસમર્થ હોય.

૧૨. જો કે, માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે સ્પષ્ટ રીતે ચુકાદો આપ્યો છે કે કલમ ૧૨૫ સી.આર.પી.સી., છૂટાછેડા પછી પણ પત્નીને ભરણપોષણની ચૂકવણીની જોગવાઈ કરે છે, જો તે અન્ય વ્યક્તિ સાથે કોઈ પુનર્લગ્ન કર્યા વિના રહે છે અને તેથી, તેણી તેના પતિ પાસેથી

ભરણપોષણનો દાવો કરવા માટે હકદાર છે, તેના ધર્મને ધ્યાનમાં લીધા વગર.શ્રી કે. ચેલ્લાપાંડયન, વિદ્વાન એડિશનલ એડવોકેટ દલીલ કરી હતી કે માનનીય સુપ્રીમ કોર્ટે ચુકાદો આપ્યો છે કે વૈધાનિક કાયદો કોઈપણ પક્ષકારોના વ્યક્તિગત કાયદા પર પ્રભુત્વ ધરાવે છે, કારણ કે તે કોઈ પણ છૂટાછેડા લીધેલી પત્નીને નાણાકીય સહાય પૂરી પાડવાના ઉમદા ઉદ્દેશ્ય સાથેનો એક કલ્યાણકારી કાયદો છે, જે કોઈ પણ ધર્મને ધ્યાનમાં લીધા વિના પોતાનું ભરણપોષણ કરવામાં અસમર્થ છે.

૧૩. (૨૦૦૩) ૮ એસ. સી. સી. ૩૬૮ માં નોંધાયેલા જાવેદ અને અન્યો વિરુદ્ધ હરિયાણા રાજ્ય અને અન્યોના કેસમાં માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણય પર આધાર રાખીને, વિદ્વાન વધારાના મહાધિવક્તાએ રજૂઆત કરી હતી કે વ્યક્તિગત કાયદો સામાન્ય કાયદા પર પ્રભુત્વ ધરાવતો નથી, જેમ કે માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે જણાવ્યું હતું.બંધારણની કલમ ૨૫ના અવકાશનો અર્થઘટન કરતી વખતે, સર્વોચ્ચ અદાલતે નીચે મુજબ ચુકાદો આપ્યો છે:

"જરૂરત્યારબાદ એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે મુસ્લિમોનો વ્યક્તિગત કાયદો ચાર મહિલાઓ સાથે લગ્ન કરવાની મંજૂરી આપે છે, દેખીતી રીતે બાળકો પેદા કરવાના

હેતુથી અને તેના પર કોઈપણ પ્રતિબંધ બંધારણની કલમ ૨૫ માં સમાવિષ્ટ ધાર્મિક સ્વતંત્રતાના અધિકારનું ઉલ્લંઘન કરશે.કલમ ૨૫ નો સંબંધિત ભાગ વાંચે છે

નીચે પ્રમાણે:

"૨૫.અંતઃકરણની સ્વતંત્રતા અને મુક્ત વ્યવસાય, ધર્મનું પાલન અને પ્રચાર.(૧)જાહેર વ્યવસ્થા, નૈતિકતા અને સ્વાસ્થ્ય અને આ ભાગની અન્ય જોગવાઈઓને આધિન, તમામ વ્યક્તિઓને અંતઃકરણની સ્વતંત્રતા અને મુક્તપણે ધર્મ સ્વીકારવા, તેનું પાલન કરવા અને તેનો પ્રચાર કરવાનો સમાન અધિકાર છે.

(૨) આ અનુચ્છેદની કોઈ પણ બાબત કોઈ પણ પ્રવર્તમાન કાયદાના અમલને અસર કરશે નહીં અથવા રાજ્યને કોઈ કાયદો બનાવતા અટકાવશે નહીં.

((ક) કોઈપણ આર્થિક, નાણાકીય બાબતોનું નિયમન અથવા તેના પર પ્રતિબંધ મૂકવો; રાજકીય અથવા અન્ય બિનસાંપ્રદાયિક પ્રવૃત્તિ જે ધાર્મિક પ્રથા સાથે સંકળાયેલી હોઈ શકે છે;

((ખ) સામાજિક કલ્યાણ અને સુધારા માટે જોગવાઈ કરવી અથવા જાહેર સ્વરૂપની હિંદુ ધાર્મિક સંસ્થાઓને હિંદુઓના તમામ વર્ગો અને વર્ગો માટે ખુલ્લી પાડવી.

૧૪. મોહંમદ.એ. આઈ. આર. ૧૯૮૫ એસ. સી. ૯૪૫ માં નોંધાયેલા અહેમદ ખાન વિરુદ્ધ શાહ બાનો બેગમ અને અન્યોએ સર્વોચ્ચ અદાલતની બંધારણીય ખંડપીઠે એવું માન્યું છે કે મુસ્લિમ પતિ પણ કલમ ૧૨૫ <આઈ. ડી. ૧> મુજબ તેની પત્નીને ભરણપોષણ ચૂકવવા માટે બંધાયેલો છે અને મુસ્લિમ પર્સનલ લૉ હેઠળ કોઈ બચાવ કરી શકતો નથી.નિર્ણયમાં, કાનૂની પ્રશ્ન હતો:જ્યારે વ્યક્તિગત કાયદો છૂટાછેડા લીધેલી પત્નીને ભરણપોષણ માટેની જોગવાઈ કરે છે, ત્યારે શું કલમ ૧૨૫ સી.આર.પી.સી. હેઠળ ભરણપોષણ માટેની જોગવાઈ વ્યક્તિગત કાયદા સાથે સંઘર્ષમાં ચાલશે.માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતની બંધારણીય ખંડપીઠે બે સિદ્ધાંતો નિર્ધારિત કર્યા છે; પ્રથમ, બે જોગવાઈઓ અલગ-અલગ ક્ષેત્રોમાં કામ કરે છે અને તેથી તેમાં કોઈ વિરોધાભાસ નથી, અને બીજું, જો કોઈ સંઘર્ષ હોય તો પણ પક્ષકારોના વ્યક્તિગત કાયદા પર વૈધાનિક કાયદો પ્રભુત્વ ધરાવશે, એવા કિસ્સાઓમાં કે જે બંને એકબીજા સાથે સંઘર્ષમાં હોય.

૧૫. સરલા મુદ્દલ વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા?(૧૯૯૫) ૩ એસ. સી. સી. ૬૩૫, સુપ્રીમ કોર્ટે ચુકાદો આપ્યો હતો કે બહુપત્નીત્વને રાજ્ય દ્વારા રદ કરી શકાય છે, જેમ તે જાહેર વ્યવસ્થાના હિતમાં માનવ બલિદાન અથવા સતી પ્રથાને પ્રતિબંધિત કરી શકે છે. વ્યક્તિગત કાયદો કાયદાના અધિકાર હેઠળ કામ કરે છે અને કોઈ પણ ધર્મ હેઠળ નહીં અને તેથી, વ્યક્તિગત કાયદાને હંમેશા કાયદા દ્વારા રદ કરી શકાય છે અથવા પૂરક બનાવી શકાય છે.

૧૬. અરજદાર વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલ શ્રી ડબલ્યુ. પીટર રમેશ કુમારે રજૂઆત કરી હતી કે વ્યક્તિગત મુસ્લિમ કાયદામાં દબલગીરી દ્વારા લઘુમતી અધિકારો છીનવી લેવામાં આવી રહ્યા છે. તેમના જણાવ્યા અનુસાર, મુસ્લિમ મોહમ્મદ કાયદાના સિદ્ધાંતો, આવૃત્તિ ૯ મુજબ, તરુણાવસ્થા પ્રાપ્ત કરવા પર અથવા ૧૫ વર્ષની ઉંમરે, એક મુસ્લિમ છોકરી પુરુષ સભ્ય સાથે વૈવાહિક કરાર કરવા માટે હકદાર છે, જેના માટે તેના માતાપિતા અથવા વાલીની સંમતિની પણ જરૂર નથી અને વધુમાં તેમણે દલીલ કરી હતી કે મુસ્લિમ કાયદા હેઠળ છોકરી માટે 'બહુમતી' તેના તરુણાવસ્થા પ્રાપ્ત કરવા અથવા ૧૫ વર્ષની વય પ્રાપ્ત કરવા પર છે.

૧૭. તે સારી રીતે નક્કી કરવામાં આવ્યું છે કે ભારતમાં નાગરિક કાયદાઓ અનુસાર, કોઈ પણ ધર્મને ધ્યાનમાં લીધા વિના, ૧૮ વર્ષની વય પ્રાપ્ત કરવા પર જ કોઈ વ્યક્તિ પુખ્ત બની શકે છે અને લગ્નના હેતુ માટે, ૧૮ વર્ષની વય પ્રાપ્ત કરનારી છોકરી અને ૨૧ વર્ષની વય પ્રાપ્ત કરનાર છોકરો પાત્ર શરતોમાંથી એક છે. બાળ લગ્ન પ્રતિબંધ અધિનિયમ, ૨૦૦૬ કહે છે કે "બાળક" નો અર્થ એ છે કે જે વ્યક્તિએ, જો પુરુષ હોય તો, એકવીસ વર્ષની ઉંમર પૂર્ણ કરી નથી, અને જો સ્ત્રી હોય તો, અઠાર વર્ષની ઉંમર પૂર્ણ કરી નથી.

૧૮. રિટ પિટિશનમાં સામેલ ટૂંકો પ્રશ્ન એ છે કે શું બાળ લગ્ન પ્રતિબંધ અધિનિયમ, ૨૦૦૬ હેઠળ છોકરી માટે ૧૮ વર્ષની લઘુત્તમ વય મર્યાદા નક્કી કરવામાં આવી છે અને મુસ્લિમ છોકરીઓને ૧૮ વર્ષની વય પ્રાપ્ત કરતા પહેલા અટકાવવી એ બંધારણીય આદેશનું ઉલ્લંઘન છે, જે મુસ્લિમ પર્સનલ લોને ધ્યાનમાં રાખીને છે, જે છોકરીને તરુણાવસ્થા પ્રાપ્ત કરવા અથવા ૧૫ વર્ષ પૂર્ણ કરવા પર લગ્ન કરવાની મંજૂરી આપે છે.

૧૯. રિટ પિટિશનમાં સામેલ મુખ્ય મુદ્દો બાળ લગ્ન પ્રતિબંધ અધિનિયમ, ૨૦૦૬ને ધ્યાનમાં રાખીને ૧૮ વર્ષથી ઓછી વયની કોઈપણ મુસ્લિમ છોકરી માટે લગ્નની માન્યતા અને કાનૂની પ્રતિબંધ સાથે સંબંધિત છે. આ

કાયદામાં જણાવ્યા મુજબ બાળ લગ્ન પ્રતિબંધ અધિનિયમ, ૨૦૦૬નો ઉદ્દેશ બાળકોના સ્વાસ્થ્ય અને સમાજમાં મહિલાઓની સ્થિતિને સુધારવાનો છે, તેથી છોકરી માટે ૧૮ વર્ષથી ઓછી ઉંમરના લગ્ન ન કરવા જોઈએ.કન્યા અને વરરાજા માટે તેમના વૈવાહિક જીવનને સમજવા માટે જરૂરી માનસિક પરિપક્વતાને ધ્યાનમાં રાખીને, તેમના સ્વાસ્થ્ય પરિબળ અને યોગ્ય શિક્ષણ અને સશક્તિકરણના તેમના અધિકારને ધ્યાનમાં રાખીને, છોકરી માટે વય મર્યાદા ૧૮ વર્ષ નક્કી કરવામાં આવી છે.વિદ્વાન વધારાના મહાધિવક્તા દ્વારા એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે, તરુણાવસ્થા પ્રાપ્ત કર્યા પછી તરત જ અથવા ૧૫ વર્ષની ઉંમરે છોકરીના લગ્ન કરવાની મંજૂરી આપવી એ કોઈ પણ મુસ્લિમનો પી. આઈ. એલ. દાખલ કરવાનો અધિકાર નથી, કારણ કે કન્યા અને વરરાજાનો અધિકાર સર્વોપરી હોવો જોઈએ.આથી, બાળ લગ્ન પ્રતિબંધ અધિનિયમ, ૨૦૦૬ની જોગવાઈઓનો અર્થ લગાવી શકાતો નથી, કારણ કે તે મુસ્લિમ છોકરીના અધિકારોને અસર કરે છે.લગ્નમાં કન્યા અને વરરાજા એવા છોકરી અને છોકરાની ઉંમર નક્કી કરતી વખતે, કોર્ટ કાયદાના પ્રશંસનીય ઉદ્દેશ્યની અવગણના કરી શકતી નથી, જે મુખ્યત્વે કન્યા અને વરરાજાના કલ્યાણને ધ્યાનમાં લે છે.

૨૦. તેથી, ભારતના બંધારણની કલમ ૨૫ અને ૨૬ હેઠળ ૧૮ વર્ષથી ઓછી વયની છોકરી સાથે લગ્ન કરવું એ ધાર્મિક અધિકાર નહીં હોય.કોર્ટે વિચારવું પડશે કે શું ૧૮ વર્ષથી ઓછી વયની છોકરીના લગ્ન લગ્નમાં છોકરી અથવા કન્યાના કલ્યાણ માટે હશે કે નહીં.અરજદારના વિદ્વાન વકીલ શ્રી રમેશકુમારે રજૂઆત કરી હતી કે જોકે શરિયત કાયદો બહુપત્નીત્વની મંજૂરી આપે છે, મુસ્લિમ પુરુષને સંખ્યાબંધ પત્નીઓ રાખવાની મંજૂરી આપે છે, સામાન્ય પ્રથા મુજબ, દરેક મુસ્લિમ પુરુષ સભ્યને માત્ર એક જ પત્ની હોય છે અને વકીલે વધુમાં રજૂઆત કરી હતી કે લગ્ન પછી પણ મુસ્લિમ છોકરી પોતાનો અભ્યાસ ચાલુ રાખી શકે છે.જો કે, અમે આ દ્રષ્ટિકોણને સ્વીકારવા માંગતા નથી, કારણ કે તે વાજબી તક નહીં હોય, જે અન્ય ધર્મોની છોકરી માટે ઉપલબ્ધ છે.મૂળભૂત અધિકારોનું અર્થઘટન કરતી વખતે, અદાલતો રાજ્ય નીતિના નિર્દેશક સિદ્ધાંતો અને વિવિધ આંતરરાષ્ટ્રીય સંમેલનો પર વિચાર કરી રહી છે, જેમાં ભારત એક પક્ષ છે.મહિલાઓ અને બાળકોને લગતા આંતરરાષ્ટ્રીય સંમેલનો, લૅંગિક સમાનતા અને લૅંગિક ન્યાય પર ભાર મૂકે છે અને તે મુજબ, કોઈપણ સુસંસ્કૃત સમાજમાં મહિલાઓનું શિક્ષણ અને સશક્તિકરણ ફરજિયાત છે.સીઈડીએડબલ્યુ ની જોગવાઈઓને ધ્યાનમાં રાખીને, જાહેર નિમણૂકો, સ્થાનિક સંસ્થાઓની ચૂંટણીમાં, આપણા દેશમાં મહિલાઓ માટે લિંગ સમાનતા જાળવવા માટે એક તૃતીયાંશ અનામત આપવામાં આવી રહી છે.

કલમ ૧૪ અને ૧૫ અને 'સીઈડીએડ્બલ્યુ' ના આદેશને અમલમાં મૂકવા માટે, કોઈપણ ધર્મને ધ્યાનમાં લીધા વિના, તમામ છોકરીઓને યોગ્ય શિક્ષણ માટે તક પૂરી પાડવી એ પૂર્વશરત છે, નહીં તો તેઓ સમાજમાં નુકસાનકર્તા બનશે. અદાલત પણ ન્યાયિક નોંધ લઈ શકે છે કે સમાજમાં ઉચ્ચ વર્ગ ધરાવતા તમામ શિક્ષિત લોકો ૧૮ વર્ષથી ઓછી વય પ્રાપ્ત કર્યા પછી જ તેમની પુત્રી માટે લગ્ન કરતા હતા. માત્ર દૂરના ગ્રામીણ વિસ્તારો અને આદિવાસી વિસ્તારોમાં રહેતા અશિક્ષિત ગરીબ લોકો જ બાળ લગ્નોમાં સામેલ થઈ રહ્યા છે, જે છોકરીઓના કલ્યાણ માટે હાનિકારક છે.

૨૧. તેથી અમારું માનવું છે કે ૧૮ વર્ષથી ઓછી વયની છોકરીના લગ્ન કરવાનો કોઈ પણ દાવો છોકરીના કલ્યાણ માટે નહીં હોય, પરંતુ આવા લગ્ન છોકરીના હિતની વિરુદ્ધ હશે, જેમાં છોકરીના શિક્ષણ અને સશક્તિકરણને ગેરવાજબી રીતે નકારવામાં આવી રહ્યું છે. સૈકુન્દ્રીન સાહેબ કેસમાં (ઉપરોક્ત), માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે, ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતાની કલમ ૧૨૫ને ધ્યાનમાં રાખીને, છૂટાછેડા લીધેલી મુસ્લિમ મહિલા પણ અન્ય ધર્મની અન્ય છૂટાછેડા લીધેલી પત્નીની જેમ તેના પતિ પાસેથી ભરણપોષણ મેળવવાનો હકદાર છે. માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતના આવા અર્થઘટને

કોઈ પણ લાચાર છૂટાછેડા લીધેલી મુસ્લિમ મહિલાને યોગ્ય રીતે રક્ષણ આપ્યું છે, જેને મુસ્લિમો સામેના દષ્ટિકોણ તરીકે ગણી શકાય નહીં. આ સીમાચિહ્નરૂપ નિર્ણયમાં ન્યાયિક ડહાપણે ચુકાદો આપ્યો છે કે મુસ્લિમ મહિલા અન્ય ધર્મોની અન્ય મહિલાઓની જેમ અધિકારો મેળવવા માટે સમાન રીતે હકદાર છે. માં એ જ રીતે, બાળ લગ્ન પ્રતિબંધ અધિનિયમ, ૨૦૦૬ મુસ્લિમ છોકરીઓને અન્ય છોકરીઓની જેમ યોગ્ય શિક્ષણ, સશક્તિકરણ અને યોગ્ય વૈવાહિક જીવન જીવવા માટે સમજણની તક મેળવવા માટે સક્ષમ બનાવશે, જેને સામાન્ય રીતે મુસ્લિમ સમુદાય સામેના કાયદાનો અમલ કરીને કાયદો તરીકે ગણી શકાય નહીં. કોઈપણ છોકરીને શિક્ષણ અને સશક્તિકરણ પૂરું પાડવાથી સમાજ ચોક્કસપણે મજબૂત થશે, જે કોઈ પણ ધર્મ માટે હાનિકારક નહીં હોય.

૨૨. સુમેળભર્યા નિર્માણનો નિર્ણય કરતી વખતે, બંધારણની વિવિધ કલમોને લગતા વિરોધાભાસી મંતવ્યોની સંભાવનાના કિસ્સામાં, અદાલતે સુમેળભર્યા નિર્માણ તરફના કલમોના મુખ્ય ઉદ્દેશને ધ્યાનમાં લેવો પડશે. તાત્કાલિક કેસમાં કોર્ટે બંધારણની કલમ ૧૪, ૧૫ અને ૨૧ના સંદર્ભમાં કલમ ૨૫, ૨૬ના આદેશ પર વિચાર કરવો પડશે. કલમ ૧૪, ૧૫ (૧) અને ૧૬ ભેદભાવ પર પ્રતિબંધ મૂકે છે. માત્ર ધર્મ, જાતિ, જાતિ, લિંગ, જન્મ સ્થળના આધારે કોઈ ભેદભાવ કરવામાં આવશે

નહીં.જો કે, કલમ ૧૫ (૩) એ ભારપૂર્વક જણાવે છે કે જો મહિલાઓ અને બાળકોની તરફેણમાં કોઈ છૂટછાટ અથવા લાભ હોય, તો તે ભેદભાવ નહીં હોય અને જો તે પુરુષ સભ્યોની તરફેણમાં હોય, તો તે ભેદભાવ હશે, જે કલમ ૧૪ અને ૧૫નું ઉલ્લંઘન હશે.માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા કલમ ૨૧નું અર્થઘટન કરવામાં આવ્યું છે જેથી યોગ્ય સામાજિક ન્યાય જાળવી શકાય, તે મુજબ, જીવન અને વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતાના અધિકારની કલમ ૨૧ હેઠળ ખાતરી આપવામાં આવી છે, જે યોગ્ય જીવન જીવવા પર ભાર મૂકે છે, જે મુસ્લિમ છોકરીઓ સહિત દરેકને યોગ્ય શિક્ષણ અને સશક્તિકરણ મેળવીને તેમનું ભવિષ્ય નક્કી કરવા માટે ઉપલબ્ધ હોવું જોઈએ અને તેમના વૈવાહિક જીવનનો નિર્ણય પણ કરવો જોઈએ.તેથી, માત્ર કલમ ૨૫ અને ૨૮ નો ઉલ્લેખ કરીને, કલમ ૧૪, ૧૫ (૩), ૧૬ અને ૨૧ હેઠળ આપવામાં આવેલા બંધારણીય રક્ષણોને દૂર કરી શકાતા નથી, કારણ કે તેનો મુખ્ય ઉદ્દેશ લૅંગિક સમાનતા તરફ છે.

૨૩. જ્યારે આધુનિક સમાજમાં વિશ્વ સમુદાયને વૈશ્વિક ગામ તરીકે ગણવામાં આવે છે અને બંધારણ પુરુષો અને મહિલાઓ માટે સમાન અધિકાર પર ભાર મૂકે છે, ત્યારે કોઈ પણ છોકરીને શિક્ષણ અને સશક્તિકરણના કાયદેસર અધિકારથી વંચિત ન કરવી જોઈએ.એ નોંધવું

પણ સુસંગત છે કે શરિયત કાયદો ક્યારેય એવું નથી કહેતો કે છોકરી ૧૮ વર્ષની થાય તે પહેલાં તેના લગ્ન કરવા જોઈએ. જૂના દિવસોમાં હિંદુઓ 'બાલ વિવાહ' અથવા બાળ લગ્નને પણ સ્વીકારતા હતા, જે બાળ લગ્ન પ્રતિબંધ અધિનિયમ હેઠળ પ્રતિબંધિત છે. આથી, આ કાયદો મુસ્લિમ ધર્મની વિરુદ્ધ નથી અને બાળ લગ્ન પ્રતિબંધ કાયદો, ૨૦૦૬ મુસ્લિમ સમુદાય માટે હાનિકારક નહીં હોય.

૨૪. ઉપર ચર્ચા કરવામાં આવેલી હકીકતો અને સંજોગોને ધ્યાનમાં લીધા પછી, અમારું માનવું છે કે બાળ લગ્ન પ્રતિબંધ અધિનિયમ, ૨૦૦૬ ની જોગવાઈઓ કોઈ પણ રીતે ભારતના બંધારણની કલમ ૨૫ અને ૨૯ હેઠળ બાંધધરીકૃત ધાર્મિક અધિકારોની વિરુદ્ધ નથી. હકીકતમાં, બંધારણની કલમ ૧૪, ૧૫, ૧૬ અને ૨૧ હેઠળ બાંધધરી મુજબ, સમાજમાં પુરુષોની જેમ જ યોગ્ય શિક્ષણ અને સશક્તિકરણ અને સમાન દરજ્જો મેળવવામાં તમામ છોકરીઓની તરફેણમાં છે. તેથી, રિટ પિટિશન કાયદેસર રીતે ટકાઉ ન હોવાથી તેને બરતરફ કરવા પાત્ર છે.

૨૫. પરિણામે, રિટ અરજી રદ કરવામાં આવે છે. જ્યાં સુધી રિટ પિટિશનમાં આગળના આદેશો પસાર કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી સગીર છોકરીના લગ્ન ન કરવાના તેના પિતા દ્વારા આપવામાં આવેલા વચન પર

સગીર છોકરી સુશ્રી આયશા બાનોને તેના માતાપિતાને સોંપતી વખતે વચગાળાનો આદેશ પસાર કરવામાં આવ્યો હતો.તે સ્પષ્ટ કરવામાં આવે છે કે સગીર આયશા બાનુ તેના લગ્નને સ્વતંત્ર રીતે અથવા બહુમતી પ્રાપ્ત કરવા પર તેના માતાપિતાની ઈચ્છા અનુસાર કરવા માટે ખુલ્લી છે.

૨૯. આમ, આ મુદ્દા પર મારી વિચારશીલ વિચારણા કર્યા પછી સાથે, મને મારા મનમાં કોઈ શંકા નથી કે **મુજમ્મિલ (સુપ્રા)** ના કિસ્સામાં સમજાવવામાં આવેલી કાયદાની દરખાસ્ત એ દ્રષ્ટિકોણ લે છે કે મુસ્લિમ છોકરી ૧૫ વર્ષની વય પ્રાપ્ત કરી લે છે અથવા તરુણાવસ્થા પ્રાપ્ત કરી લે છે, તેને તેના માતાપિતાની સંમતિ વિના પણ લગ્ન કરવાનો અધિકાર છે, તે કાયદાનું સાચું નિવેદન અથવા કાનૂની પ્રસ્તાવ નથી.

૩૦. અમ્નીદર કૌર અને અન્ય વી.પંજાબ રાજ્ય અને અન્ય., ૨૦૧૦ કી. એલ.જે. ૧૧૫૪ પંજાબ અને હરિયાણા હાઈકોર્ટ દ્વારા નક્કી કરાયેલ, ઉપરોક્ત અદાલતના એકલ ન્યાયાધીશે અભિપ્રાય લીધો છે કે પીસીએમ અધિનિયમની કલમ ૧૨ ની જોગવાઈઓને ધ્યાનમાં રાખીને, સગીર છોકરી સાથેના લગ્ન રદબાતલ રહેશે.આ ચુકાદાનું અવલોકન દર્શાવે છે કે વિદ્વાન ન્યાયાધીશે મદ્રાસ હાઈકોર્ટની ડિવિઝન બેન્ચે જે રીતે કાર્યવાહી કરી હતી તે જ રીતે કાર્યવાહી કરી છે, જે આ ચુકાદાના નીચેના અંશો પરથી સ્પષ્ટ થાય છે:

“૧૪. આ કિસ્સામાં હકીકતો વિવાદમાં નથી.અરજદાર નંબર ૧ કથિત લગ્ન સમયે ૧૬ વર્ષ અને ૨ મહિનાની સગીર છોકરી હતી.બહુમતી અધિનિયમ, ૧૮૭૫ની કલમ ૩ અનુસાર ભારતમાં સ્થાયી થયેલ દરેક વ્યક્તિ તેની અઢાર વર્ષની વય પૂર્ણ કર્યા પછી બહુમતીની વય પ્રાપ્ત કરશે અને તે પહેલાં નહીં.કાયદાની કલમ ૨ (એફ) અનુસાર "સગીર" નો અર્થ એ છે કે જે વ્યક્તિ બહુમતી અધિનિયમ, ૧૮૭૫ (૧૮૭૫ નો ૯) ની જોગવાઈઓ હેઠળ બહુમતી પ્રાપ્ત કરી નથી તેવું માનવામાં આવે છે.કાયદાની કલમ ૨ (એ) અનુસાર, "બાળક" નો અર્થ એ છે કે એવી વ્યક્તિ કે જેણે, જો પુરુષ હોય તો, એકવીસ વર્ષની ઉંમર પૂર્ણ કરી નથી, અને જો સ્ત્રી હોય તો, અઢાર વર્ષની ઉંમર પૂર્ણ કરી નથી અને કાયદાની કલમ ૨ (બી) અનુસાર, "બાળ લગ્ન" નો અર્થ એ છે કે લગ્ન કે જેમાં કરાર કરનાર પક્ષોમાંથી કોઈ એક બાળક હોય.પછી કલમ ૧૨ (એ) અનુસાર, અરજદાર નંબર ૧ ના લગ્ન જે બાળકની વ્યાખ્યામાં આવે છે અને સગીરની ૧૬ વર્ષ અને ૨ મહિનાની ઉંમરની વ્યાખ્યામાં આવે છે, જેને કાયદેસરના વાલીની દેખરેખમાંથી દૂર કરવામાં આવી છે, તે લગ્નનો કરાર કરી શકશે નહીં અને તેના લગ્ન રદબાતલ રહેશે.

૧૫. તે જોગવાઈઓને ધ્યાનમાં રાખીને, મારી પાસે લગ્ન પ્રમાણપત્ર (પરિશિષ્ટ પી. ૧) અનુસાર અરજદાર નંબર ૧ અને ૨ના કથિત લગ્નને અમાન્ય લગ્ન ગણાવવા સિવાય બીજો કોઈ વિકલ્પ નથી અને અરજદારોના વકીલ દ્વારા તેમના કેસના સમર્થનમાં ટાંકવામાં આવેલા કોઈ પણ ચુકાદાઓ વર્તમાન કેસના તથ્યો અને સંજોગો પર લાગુ પડતા નથી કારણ કે રવિ કુમાર (ઉપરોક્ત) ના કિસ્સામાં, ડિવિઝન બેન્ચે ૧૯૫૫ના અધિનિયમની કલમ ૫ અને ૧૮ની જોગવાઈઓને જ ધ્યાનમાં લીધી હતી.) ૧૯૫૫ના અધિનિયમ મુજબ, સજા માત્ર ૧૫ દિવસની સાદી કેદ અને રૂ. ૧૦૦૦/અથવા બંને પરંતુ લગ્ન ગેરકાયદેસર અથવા રદબાતલ નથી.જો કે, ત્યારબાદ ઘણું પાણી વહી ગયું છે અને હવે ૧૯૫૫ના કાયદાની કલમ ૫ (૩) ના ઉલ્લંઘન માટે, કલમ ૧૮ (એ) હેઠળની સજાને વધારીને ૨ વર્ષ, સખત કેદ અને અથવા લાખ સુધીનો દંડ અથવા બંને સાથે કરવામાં આવી છે.વધુમાં, રવિ કુમાર (સુપ્રા) ના કેસનો નિર્ણય ૫.૧૦.૨૦૦૫ પર કરવામાં આવ્યો હતો.તે સમયે, આ કાયદો અમલમાં ન હતો કારણ કે તેને ભારતના રાષ્ટ્રપતિની મંજૂરી મળી ન હતી અને તેને ૧.૧૧.૨૦૦૭ થી સૂચિત કરવામાં આવ્યો છે.તેથી, અરજદારોના વિદ્વાન વકીલ રવિ કુમાર (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં કરવામાં આવેલા નિરીક્ષણોનો લાભ લઈ

શકતા નથી.જ્યાં સુધી રિધવાના અને અન્ય (ઉપરોક્ત) કેસની વાત છે, તે કેસમાં પણ આ અદાલતે પ્રથમ દષ્ટિએ શોધી કાઢ્યું હતું કે પોલીસ દ્વારા એકત્ર કરવામાં આવેલા પુરાવા છે કે છોકરીની ઉંમર ૧૮ વર્ષથી વધુ હતી, પરંતુ તેમ છતાં દલીલ માટે ચુકાદો આપતા, નિર્ણય લેવામાં આવ્યો હતો કે જો છોકરી ૧૬ વર્ષ અને ૨ મહિનાની હોય અને તેણે પોતાની મરજીથી લગ્ન કર્યા હોય, તો પણ કોઈ ગુનો આચરવામાં આવ્યો નથી.આ અદાલતને કાયદાની કલમ ૧૨ની જોગવાઈઓનો ઉલ્લેખ કરવાનો કોઈ પ્રસંગ મળ્યો ન હતો. તેથી, આ કિસ્સાઓમાં નિર્ધારિત ગુણોત્તર લાગુ પડતો નથી.લતા સિંહ (૨૦૦૬ કી. એલ.જે. ૩૩૦૯) (ઉપરોક્ત) નો કેસ પોતે તે વ્યક્તિઓ વિશે વાત કરે છે જે તે સમયે પુખ્ત વયના હતા જ્યારે તેઓએ લગ્ન કર્યા હતા અને તે આધાર પર એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે જો વ્યક્તિઓ પુખ્ત વયના છે અને તેમના પોતાના પર લગ્ન કર્યા છે, તો તેમના જીવન અને સ્વતંત્રતાને તેમના લગ્નની વિરુદ્ધ હોય તેવા વ્યક્તિઓ દ્વારા ધમકી આપવી જોઈએ નહીં.આથી, આ ચુકાદો પણ વર્તમાન અરજદારો માટે કોઈ મદદરૂપ નથી.પ્રદીપ કુમાર સિંહ (ઉપરોક્ત) ના કિસ્સામાં આ અદાલતે નવ જેટલા નિર્દેશો આપ્યા હતા પરંતુ કોઈ પણ નિર્દેશમાં એવી જોગવાઈ કરવામાં આવી નથી કે જો છોકરી સગીર છે અને કથિત પતિ દ્વારા લગ્નના હેતુ માટે તેને લલચાવવામાં આવી છે, તો ઉપરોક્ત

લગ્ન માન્ય છે.તેથી, મને જાણવા મળ્યું છે કે કાયદાની કલમ ૧૨ની જોગવાઈઓ વર્તમાન કેસમાં સંપૂર્ણ સખતાઈ સાથે લાગુ થશે અને અરજદાર નંબર ૨ દ્વારા અરજદાર નંબર ૧, જે બાળક અને સગીર છે, સાથે કરવામાં આવેલા લગ્ન કાયદાની નજરમાં બિનટકાઉ છે અને તેથી તેને રદબાતલ જાહેર કરવામાં આવે છે.

૧૬. આ કેસમાં સામેલ બીજો પ્રશ્ન એ છે કે લગ્ન કરનાર વ્યક્તિઓ પણ સજા માટે જવાબદાર છે કે કેમ.આ સંબંધમાં કાયદાની કલમ ૧૦ અને ૧૧ આવી વ્યક્તિઓ માટે સજાની જોગવાઈ કરે છે અને કાયદાની કલમ ૧૫ એવી જોગવાઈ કરે છે કે દંડ પ્રક્રિયા સંહિતા, ૧૯૭૩માં કંઈપણ હોવા છતાં, ગુનો સંજોય અને બિનજામીનપાત્ર રહેશે.તેથી, હું માનું છું કે જે વ્યક્તિએ અરજદાર નંબર ૧ ના બાળ લગ્ન કર્યા છે અથવા તેને પ્રોત્સાહન આપ્યું છે, તે પણ સમાન રીતે જવાબદાર છે અને તે હેતુ માટે, હું રાજ્યને વર્તમાન કેસમાં બાળ લગ્નના પ્રદર્શન માટે જવાબદાર વ્યક્તિઓ સામે કેસ દાખલ કરીને યોગ્ય કાર્યવાહી કરવા નિર્દેશ આપું છું.ત્રીજા પ્રશ્નના સંદર્ભમાં, અરજદારોને તેમના અમાન્ય લગ્નના બહાને તેમના જીવન અને સ્વતંત્રતાના રક્ષણના બંધારણીય ઉપાયનો લાભ લેવાની મંજૂરી આપી શકાતી નથી.અરજદાર નંબર ૧ અને ૨નું જીવન અને સ્વતંત્રતા જોખમમાં છે અને પ્રતિવાદી નંબર ૪

દ્વારા ધમકી આપવામાં આવી રહી છે કે જ્યાં સુધી તેમના લગ્ન કાયદેસર રીતે ટકી રહે પરંતુ એકવાર તેમના લગ્નને રદબાતલ જાહેર કરવામાં આવે, ત્યારે તેમના જીવન અને સ્વતંત્રતા માટે કોઈ ખતરો નથી.વધુમાં, એવો કેસ કે જેમાં પતિ સામે સગીર છોકરીને વાલી/માતાપિતાને કાયદેસર રાખવા માટે લલચાવવાનો આરોપ હોય અને આઈ. પી. સી. ની કલમ ૩૬૩/૩૬૬ એ હેઠળ કેસ નોંધવામાં આવ્યો હોય, તો આ અદાલત દ્વારા કલમ ૪૮૨ સી.આર.પી.સી. હેઠળ કોઈ રક્ષણ આપી શકાય નહીં કારણ કે તે સંજોગોમાં કાયદાની ભાગેડુને પોલીસ રક્ષણ આપવું પડે છે.”

૩૧. પી. સી. એમ. કાયદો ઘડવા પાછળનો ઉદ્દેશ બાળ લગ્નોના જોખમને રોકવાનો હતો, જે હજુ પણ આ દેશમાં પ્રચલિત છે અને મુસ્લિમ સમુદાય અને ગ્રામીણ વિસ્તારોમાં સૌથી સામાન્ય છે.**એસોસિએશન ફોર સોશિયલ જસ્ટિસ એન્ડ રિસર્ચ વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્યો**ના કેસમાં દિલ્લી હાઈકોર્ટની એક ખંડપીઠે (૨૦૧૦ની રિટ પિટિશન (ક્લિમિનલ) નં.૫૩૫ એ ૧૩.૦૫.૨૦૧૦ પર નિર્ણય લીધો હતો) આ ખતરાની નોંધ લીધી હતી, અન્ય બાબતોની સાથે, નીચે મુજબ નિર્દેશ કર્યો હતો:

“૬. સમાજશાસ્ત્રીઓ એવી દલીલ પણ કરે છે કે વિવિધ કારણોસર, આ દેશના ઘણા ભાગોમાં બાળ લગ્નો પ્રચલિત છે અને વાસ્તવિકતા જે દેખાય છે તેના કરતા વધુ જટિલ છે. આશ્ચર્યજનક બાબત એ છે કે લગભગ તમામ સમુદાયો જ્યાં આ પ્રથા પ્રચલિત છે તે હકીકતથી સારી રીતે વાકેફ છે કે બાળક સાથે લગ્ન કરવું ગેરકાયદેસર છે, ના, તે કાયદા હેઠળ સજા પણ છે. એનજીઓ તેમજ સરકારી સંસ્થાઓ આ દુષ્ટતાને જડમૂળથી નાબૂદ કરવા માટે દાયકાઓથી કામ કરી રહી છે. તેમ છતાં, વાસ્તવિકતા એ છે કે દુષ્ટતા ટકી રહી છે. ફરીથી, સમાજશાસ્ત્રીઓ બાળ લગ્નની આ ઘટનાને વિવિધ કારણોને આભારી છે. આ કારણોમાં ગરીબી, સંસ્કૃતિ, પરંપરા અને પિતૃસત્તાક ધોરણો પર આધારિત મૂલ્યો અગ્રણી છે. અન્ય કારણો છે: છોકરીઓના શિક્ષણનું નીચું સ્તર, છોકરીઓને આપવામાં આવતો નીચો દરજ્જો અને તેમને આર્થિક બોજ અને સામાજિક રિવાજો અને પરંપરાઓ તરીકે ગણવામાં આવે છે. ઘણા કિસ્સાઓમાં, આ કારણોના મિશ્રણના પરિણામે બાળકોને તેમની સંમતિ વિના લગ્નમાં કેદ કરવામાં આવે છે.

૭. વર્તમાન કેસ એક સ્પષ્ટ ઉદાહરણ છે, જે સમાજશાસ્ત્રીઓને સાચા સાબિત કરે છે.

૮. તે વિવાદિત ન હોઈ શકે કે ઉપરોક્ત લગ્ન બાળ લગ્ન પ્રતિબંધ અધિનિયમ, ૨૦૦૬ ની જોગવાઈઓનું ઉલ્લંઘન છે કારણ કે ચાંદની સગીર છે અને ૧૮ વર્ષથી ઓછી ઉંમરની છે.તે જ સમયે, નાગરિક કાયદા હેઠળ લગ્ન રદબાતલ નથી.જે સંજોગોમાં ચાંદનીએ યશપાલ સાથે લગ્ન કર્યા છે તે ઉપર વર્ણવવામાં આવ્યું છે અને સંભવતઃ આ બળજબરીભર્યા સંજોગોમાં, આર્થિક અથવા અન્યથા, વિજય પાલે ૧૮ વર્ષથી ઓછી ઉંમરમાં પણ ચાંદની સાથે યશપાલ સાથે લગ્ન કરવાનું નક્કી કર્યું હતું.ગમે તે હોય, કારણ કે વિજય પાલ અને યશપાલની પહેલેથી જ ધરપકડ કરવામાં આવી છે અને તેમની સામે એફ. આઈ. આર. પણ નોંધવામાં આવી છે, જ્યાં સુધી તે પાસાની વાત છે, કાયદો પોતાનું કામ કરશે.

૯. બાળ લગ્ન પ્રતિબંધ અધિનિયમ, ૨૦૦૬ પાછળનો હેતુ અને તર્ક એ છે કે નાની ઉંમરે બાળકના લગ્ન ન થવા જોઈએ કારણ કે તે લગ્ન કરવા માટે ન તો માનસિક રીતે અને ન તો શારીરિક રીતે યોગ્ય છે.આવા લગ્નની વિવિધ મનોવૈજ્ઞાનિક અને અન્ય અસરો હોઈ શકે છે, ખાસ કરીને જો બાળક છોકરી હોય.વાસ્તવમાં, બાળ લગ્ન એ માનવ અધિકારોનું ઉલ્લંઘન છે, જે છોકરીઓના વિકાસ સાથે

સમાધાન કરે છે અને ઘણીવાર પ્રારંભિક ગર્ભાવસ્થા અને સામાજિક અલગતામાં પરિણમે છે, જેમાં ઓછું શિક્ષણ અને નબળી વ્યાવસાયિક તાલીમ ગરીબીના લૅંગિક સ્વરૂપને મજબૂત કરે છે. યુવાન પરિણીત છોકરીઓ એક અનોખું, જોકે ઘણીવાર અદ્રશ્ય, જૂથ છે. મોટી માત્રામાં ઘરેલું કામ કરવાની જરૂર પડે છે, પ્રજનનક્ષમતા દર્શાવવા માટે દબાણ હેઠળ, અને બાળકોનો ઉછેર કરવા માટે જવાબદાર હોય છે, જ્યારે બાળકો પોતે જ બાળકો હોય છે, ત્યારે પરિણીત છોકરીઓ અને બાળ માતાઓ સંકુચિત નિર્ણય લે છે અને જીવનની પસંદગીઓમાં ઘટાડો કરે છે. છોકરાઓ પણ બાળ લગ્નથી પ્રભાવિત થાય છે પરંતુ આ મુદ્દો છોકરીઓને ઘણી મોટી સંખ્યામાં અને વધુ તીવ્રતા સાથે અસર કરે છે. જ્યાં એક છોકરી એક પુરુષ સાથે રહે છે અને તેની સંભાળ રાખનારની ભૂમિકા ભજવે છે, ત્યાં ઘણીવાર એવી ધારણા કરવામાં આવે છે કે તે એક પુખ્ત સ્ત્રી બની ગઈ છે, ભલે તે હજુ સુધી ૧૮ વર્ષની વય સુધી પહોંચી ન હોય. બાળ લગ્નની કેટલીક અસરો નીચે પ્રમાણે સારાંશિત કરી શકાય છે:

(૧) જે છોકરીઓ નાની ઉંમરે લગ્ન કરે છે તેઓ ઘણીવાર પ્રારંભિક જાતીય દીક્ષા અને એચ. આઈ. વી. અને પ્રસૂતિ

ભગંદર સહિત ગર્ભધારણ સાથે સંકળાયેલા સ્વાસ્થ્ય જોખમો માટે વધુ સંવેદનશીલ હોય છે.

((૨) જે યુવાન છોકરીઓમાં દરજ્જો, શક્તિ અને પરિપક્વતાનો અભાવ હોય છે, તેઓ ઘણીવાર ઘરેલું હિંસા, જાતીય શોષણ અને સામાજિક અલગતાને આધિન.

(૩) વહેલા લગ્ન લગભગ હંમેશા છોકરીઓને તેમના શિક્ષણ અથવા અર્થપૂર્ણ કામથી વંચિત રાખે છે, જે સતત ગરીબીમાં ફાળો આપે છે.

(૪) બાળ લગ્ન લિંગ અસમાનતા, માંદગી અને ગરીબીના અવિરત ચક્રને ટકાવી રાખે છે.

(૫) નાની ઉંમરે જ્યારે છોકરીઓ શારીરિક રીતે પરિપક્વ ન હોય ત્યારે તેમના લગ્ન કરાવવાથી માતા અને બાળ મૃત્યુદર સૌથી વધુ થાય છે.

યુવાન માતાઓને ગર્ભાવસ્થા દરમિયાન વધુ જોખમોનો સામનો કરવો પડે છે જેમાં ભારે રક્તસ્રાવ, ફિસ્ટ્યુલા, ચેપ, એનિમિયા અને ઈક્લેમ્પસિયા જેવી જટિલતાઓનો સમાવેશ થાય છે જે માતા અને બાળક બંનેના ઉચ્ચ મૃત્યુ દરમાં ફાળો આપે છે. નાની ઉંમરે છોકરીનો સંપૂર્ણ વિકાસ થતો નથી અને બાળકના જન્મના પ્રયત્નો હેઠળ તેના શરીરમાં તાણ આવી શકે છે, જેના પરિણામે પ્રસૂતિ અને પ્રસૂતિ ભગંદરમાં અવરોધ આવી શકે છે. પ્રસૂતિ ફિસ્ટ્યુલા બાળ લગ્ન સાથે સંકળાયેલા પ્રારંભિક જાતીય સંબંધોને કારણે પણ થઈ શકે છે, જે કેટલીકવાર માસિક સ્રાવ પહેલાં પણ થાય છે. શિક્ષણનું નીચું સ્તર, નબળું સ્વાસ્થ્ય અને એજન્સીનો અભાવ અને વ્યક્તિગત સ્વાયત્તતાના સંદર્ભમાં બાળ લગ્ન બાળ સેતુઓના સામાજિક વિકાસ માટે પણ નોંધપાત્ર અસરો ધરાવે છે. ફોરમ ઓન મેરેજ એન્ડ ધ રાઇટ્સ ઓફ વિમેન એન્ડ ગર્લ્સ સમજાવે છે કે "જ્યાં આ તત્વો મોટાભાગની યુવાન છોકરીઓ માટે લૅંગિક અસમાનતા અને પૂર્વગ્રહ સાથે સંકળાયેલા છે. તેમનું સમાજીકરણ જે તેમને માતા અને આજ્ઞાકારી પત્નીઓ બનાવે છે, તેમના વિકાસને માત્ર પ્રજનન ભૂમિકાઓ સુધી મર્યાદિત કરે છે. શિક્ષણના અભાવનો અર્થ એ પણ છે કે યુવાન નવવધૂઓને ઘણીવાર જાતીય સંબંધો, તેમના શરીર અને પ્રજનન વિશે જ્ઞાનનો અભાવ હોય છે, જે આ વિષયોની આસપાસના

સાંસ્કૃતિક મૌનથી વધુ તીવ્ર બને છે.આ છોકરીને જાતીય સંબંધો, કુટુંબનું આયોજન અને તેના સ્વાસ્થ્ય વિશે માહિતીસભર નિર્ણયો લેવાની ક્ષમતાને નકારે છે, જે તેમના જીવનનું વધુ એક ઉદાહરણ છે. જેના પર તેમનું કોઈ નિયંત્રણ નથી.જે મહિલાઓ વહેલા લગ્ન કરે છે તેઓ અનિવાર્ય મનોવૈજ્ઞાનિક તેમજ શારીરિક પરિણામો સાથે દુર્વ્યવહાર અને હિંસાનો ભોગ બનવાની શક્યતા વધારે હોય છે.અભ્યાસો સૂચવે છે કે જે મહિલાઓ નાની ઉંમરે લગ્ન કરે છે તેઓ એવું માને છે કે પતિ માટે તેની પત્નીને મારવું ક્યારેક સ્વીકાર્ય છે, અને તેથી તેઓ પોતે ઘરેલું હિંસાનો અનુભવ કરે તેવી શક્યતા વધુ હોય છે.હિંસક વર્તન શારીરિક નુકસાન, શારીરિક નુકસાન, મનોવૈજ્ઞાનિક હુમલાઓ, ધમકીભર્યું વર્તન અને બળાટકાર સહિત બળજબરીથી જાતીય કૃત્યોનું સ્વરૂપ લઈ શકે છે.દુરુપયોગ કેટલીકવાર પતિના પરિવાર દ્વારા આચરવામાં આવે છે તેમજ પતિ પોતે, અને કન્યાઓ જે કન્યા તરીકે પરિવારોમાં પ્રવેશ કરે છે તે ઘણીવાર સાસુ-સસરા માટે ઘરેલું ગુલામ બની જાય છે.વહેલા લગ્નને પત્નીના ત્યાગ અને છૂટાછેડા અથવા અલગતાના વધતા સ્તર સાથે પણ જોડવામાં આવ્યા છે અને બાળ કન્યાઓને પણ તેમના પતિ દ્વારા વિધવા થવાનું જોખમ રહે છે. તેઓ ઘણીવાર નોંધપાત્ર રીતે વૃદ્ધ હોય છે.આ કિસ્સાઓમાં, પત્નીને વધારાના ભેદભાવનો સામનો

કરવો પડે તેવી શક્યતા છે કારણ કે ઘણી સંસ્કૃતિઓમાં છૂટાછેડા, ત્યજી દેવાયેલી અથવા વિધવા સ્ત્રીઓને દરજ્જો ગુમાવવો પડે છે, અને સમાજ દ્વારા બહિષ્કાર કરવામાં આવે છે અને સંપત્તિના અધિકારો નકારવામાં આવે છે.

૧૦. ઉપરોક્ત બાબતોને ધ્યાનમાં રાખીને બાળ લગ્ન પ્રતિબંધ કાયદો ઘડવામાં આવ્યો છે.”

૩૨. લાજાદેવી વિ. રાજ્યના કેસમાં દિલ્લી હાઈકોર્ટની પૂર્ણ ખંડપીઠે ૨૦૧૩માં ક્રિમિનલ લો જર્નલ ૩૪૫૮માં અહેવાલ આપ્યો હતો, જેમાં આ પાસાને વિસ્તૃત રીતે રજૂ કરવામાં આવ્યો છે. ન્યાયમુર્તી શ્રી એ. કે. સિકરી, જે. (તે સમયે ના ન્યાયમુર્તી તરીકે) એ નીચેના અવલોકનો કર્યા હતા:

“૨૬. આમ, બાળ લગ્ન એક એવી સામાજિક દુષ્ટતા છે જે સ્ત્રી બાળકના જીવન અને સ્વાસ્થ્ય માટે જોખમોની સંભાવનાઓ અને તેમના જીવનમાં પાયમાલી સર્જે છે, જે પરિણીત જીવનના તણાવ અને તાણાનો સામનો કરી શકતી નથી અને તે આવી સગીર માતાઓના વહેલા મૃત્યુ તરફ દોરી જાય છે. તે ભારતીય સમાજના ઉગ્ર રાષ્ટ્રવાદી લક્ષણને પણ પ્રતિબિંબિત કરે છે. રાજસ્થાનમાં લગ્ન

દરમિયાન ગવાયેલા ગીતની નીચેની પંક્તિઓમાં આ જોખમ દર્શાવવામાં આવ્યું છે:

"છોટી સી ઉમરિયા મેં પરનાયા ઓ બાબોસા, મેં થારુ કરો કુસૂર "

"હે પિતા, આટલી નાની ઉંમરે તમે મને લગ્નમાં કેમ છોડી દીધો, મેં કેવું પાપ કર્યું?"

૨૭. આ રેખાઓ પિતાનું ઘર છોડવાની મિશ્ર પીડાનું પ્રતીક છે અને તે જ સમયે આટલી નાની ઉંમરે તેણીના લગ્ન કેમ થઈ રહ્યા હતા તે વેદનાનું પ્રતીક છે. આવી પરિસ્થિતિ અભૂતપૂર્વ છે અને આંતરિક પીડા અકલ્પનીય છે. 'બાળ લગ્ન' શબ્દ પોતે જ વિરોધાભાસી છે કારણ કે કોઈને આશ્ચર્ય થશે કે લગ્ન અને બાળક એક સાથે કેવી રીતે જઈ શકે છે.

૨૮. જ્યારે આપણે આ બાબતની તપાસ કરીએ છીએ, ત્યારે બાળ લગ્નના ઉપરોક્ત વિનાશક પરિણામોને ધ્યાનમાં રાખીને, જેને સ્વતંત્રતા અને ગૌરવપૂર્ણ જીવન જીવવાના અધિકાર સહિત માનવ અધિકારોના ઉલ્લંઘન તરીકે પણ ગણવામાં આવે છે, ત્યારે પ્રથમ વસ્તુ જે મનમાં આવે છે તે એ છે કે બાળ લગ્નના જોખમને અંકુશમાં

લેવાની જરૂર છે.કાયદાકીય વિચારસરણી પણ એ જ દિશામાં છે.જો કે, હવે પછી જોવામાં આવશે તેમ, વિધાનસભાએ હજુ પણ આવા લગ્નને રદબાતલ બનાવવા માટે કાયદામાં પૂરતી અને અસરકારક જોગવાઈઓ કરી નથી.

૨૯. અમે ઉલ્લેખ કરવા માંગીએ છીએ કે ભારતમાં બાળ લગ્ન ઐતિહાસિક રીતે અસ્તિત્વમાં હતા અને સમય જતાં તેને ખોટી પ્રથા માનવામાં આવતી હતી.૮૦ વર્ષ પહેલાં જ્યારે બાળ લગ્નની પ્રથાને નાબૂદ કરવાના ઉદ્દેશ્ય સાથે સીએમઆરએ (લોકપ્રિય રીતે સારડા અધિનિયમ તરીકે ઓળખાય છે) ઘડવામાં આવી ત્યારે વિધાનસભાએ પગલું ભર્યું હતું.તે ૨૧ વર્ષથી ઓછી ઉંમરના પુરુષ અને ૧૮ વર્ષથી ઓછી ઉંમરની સ્ત્રીના લગ્ન પર પ્રતિબંધ મૂકે છે.જો કે, સારડા કાયદાની દંડાત્મક જોગવાઈઓ લગ્નની અસરને અમાન્ય ઠેરવતી નથી.તેમાં એકવીસ વર્ષથી ઓછી ઉંમરના પુરુષ પુખ્ત વયના લોકો માટે અને એકવીસ વર્ષથી વધુ ઉંમરના પુરુષ પુખ્ત વયના લોકો માટે કે જેમણે બાળ લગ્ન કર્યા હોય અને બાળ લગ્ન કરનાર, તેનું સંચાલન કરનાર અથવા નિર્દેશન કરનાર વ્યક્તિ માટે પણ સજા નક્કી કરવામાં આવી હતી.આ કાયદામાં કેટલાક સુધારા કરવામાં આવ્યા હતા પરંતુ એવું અનુભવાયું હતું કે તે કોઈ હેતુ પૂરો કરી રહ્યો

નથી.આ જ કારણ છે કે વર્ષ ૨૦૦૬માં બાળ લગ્ન પ્રતિબંધ કાયદો સંસદ દ્વારા પસાર કરવામાં આવ્યો હતો, જે વર્તમાન સ્વરૂપમાં આપણી સામે છે.પી. સી. એમ. અધિનિયમ, ૨૦૦૬ના ઉદ્દેશ્યો અને કારણોનું નિવેદન ઉપર ટાંકવામાં આવ્યું છે.બિલની મુખ્ય લાક્ષણિકતાઓ, જે પી. સી. એમ. ના અમલમાં પરિણમે છે અધિનિયમ, ૨૦૦૬ નીચે મુજબ છે:

"(૧) બાળ લગ્નને રદબાતલ જાહેર કરવાની જોગવાઈ કરવી.

લગ્ન માટે કરાર કરનાર પક્ષનો વિકલ્પ, જે બાળક હતો.

((૨) પતિ અથવા જો તે ભૌતિક સમયે સગીર હોય, તો તેના વાલીએ સગીર છોકરીને તેના પુનર્લગ્ન ન થાય ત્યાં સુધી ભરણપોષણ ચૂકવવાની જોગવાઈ પૂરી પાડવી.

((૩) બાળ લગ્નથી જન્મેલા બાળકોની સંભાળ અને જાળવણી માટેની જોગવાઈ કરવી.

((૪) સૂચિત કલમ ૩ હેઠળ બાળ લગ્નને રદબાતલ હુકમનામા દ્વારા રદ કરવામાં આવ્યા હોવા છતાં, આવા લગ્નથી જન્મેલું દરેક બાળક,

પછી ભલે તે પ્રસ્તાવિત કાયદો શરૂ થાય તે પહેલાં હોય કે પછી, તે તમામ હેતુઓ માટે કાયદેસર રહેશે.

(૫) જિલ્લા અદાલતને મહિલા અરજદાર અને તેણીના રહેઠાણની જાળવણી અને બાળકોની કસ્ટડી અથવા જાળવણી વગેરે સંબંધિત કોઈપણ આદેશમાં ઉમેરો કરવા, તેમાં ફેરફાર કરવા અથવા રદ કરવા માટે સશક્ત બનાવવું.

(૬) બાળ લગ્નને રદબાતલ જાહેર કરવાની જોગવાઈ કરવી.
અમુક સંજોગો.

(૭) સૂચિત કાયદાની જોગવાઈઓનું ઉલ્લંઘન કરીને એકલા લગ્ન કરવા પર પ્રતિબંધ મૂકતો હુકમ જારી કરવા માટે અદાલતોને સશક્ત બનાવવી.

(૮) સૂચિત કાયદા હેઠળના ગુનાઓને તપાસના હેતુઓ માટે અને અન્ય હેતુઓ માટે ગુનાહિત ગણવામાં આવે તેવું બનાવવું.

(૯) રાજ્ય સરકારો દ્વારા બાળ લગ્ન નિવારણ અધિકારીઓની નિમણૂક માટે જોગવાઈ કરવી.

(૧૦) રાજ્ય સરકારોને અસરકારક નિયમો બનાવવાની સત્તા આપવી.

કાયદાનું સંચાલન ".

૩૦. પી. સી. એમ. અધિનિયમ, ૨૦૦૬ની મુખ્ય જોગવાઈઓ પર એક નજર કરીએ તો આ અધિનિયમની નીચેની યોજના બહાર આવે છે:

પીસીએમ અધિનિયમની કલમ ૨ (એ) "બાળક" ને વ્યાખ્યાયિત કરે છે અને કલમ ૨ (બી) "બાળ લગ્ન" ને વ્યાખ્યાયિત કરે છે. જોકે, વિધાનસભાએ કલમ ૨ (એફ) માં અલગથી "સગીર" ને એવી વ્યક્તિ તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરવાની કાળજી લીધી છે કે જેણે બહુમતી અધિનિયમ, ૧૮૭૫ ની જોગવાઈઓ હેઠળ બહુમતીની વય પ્રાપ્ત કરી નથી.

પી. સી. એમ. અધિનિયમની કલમ ૩ બાળ લગ્ન સાથે સંબંધિત છે. તે ખાસ જણાવે છે કે લગ્ન માટે કરાર કરનાર પક્ષના વિકલ્પ પર બાળ

લગ્ન રદબાતલ રહેશે, જે લગ્ન સમયે બાળક હતા.કલમ ૨ (એ) માં "બાળક" શબ્દનો અર્થ એ છે કે જે વ્યક્તિએ, જો પુરુષ હોય તો, એકવીસ વર્ષ પૂર્ણ કર્યા નથી, અને જો સ્ત્રી હોય તો, અઠાર વર્ષ પૂર્ણ કર્યા નથી.રદબાતલ લગ્ન તેના પોતાના પર અથવા જ્યારે વિકલ્પનો ઉપયોગ કરવામાં આવે ત્યારે તરત જ રદબાતલ થતું નથી.તેને જિલ્લા અદાલત દ્વારા જારી કરાયેલ ચુકાદા પર હુકમનામું જરૂરી છે.આ હુકમનામું ફક્ત લગ્ન સમયે બાળક હોય તેવા લગ્ન માટે કરાર કરનાર પક્ષની અરજી પર જ પસાર કરી શકાય છે.અરજી "બહુમતી" (એટલે કે બહુમતી અધિનિયમ, ૧૮૭૫ માં વ્યાખ્યાયિત બહુમતી) પ્રાપ્ત કર્યાના બે વર્ષ પહેલાં અથવા તેની અંદર દાખલ કરવી પડશે.સબસેક.

(૨) કલમ ૩ જણાવે છે કે બાળ લગ્ન પ્રતિબંધ અધિકારી સાથે વાલી અથવા આગામી મિત્ર દ્વારા અરજી દાખલ કરી શકાય છે.કલમ ૩ (૨) માં "વાલી" શબ્દનો ઉપયોગ મૂંઝવણનું કારણ બને છે અને તે અસ્પષ્ટ છે.હિંદુ લઘુમતી અને વાલીપણું અધિનિયમ, ૧૯૫૬ હેઠળ પતિ સગીર પત્નીનો વાલી છે (કલમ ૬ (સી) જુઓ).દેખીતી રીતે, પતિ, આવી પરિસ્થિતિમાં, વાલી તરીકે કામ કરશે નહીં અને તેની સગીર પત્ની વતી અરજી દાખલ કરી શકશે નહીં."આ કિસ્સામાં "ગાર્ડિયન" નો અર્થ કુદરતી પિતા અથવા છોકરીની માતા થશે.સદનસીબે, વિધાનસભાએ આગામી મિત્રને પણ લગ્ન રદ કરવા

માટે અરજી કરવાની મંજૂરી આપી છે.પી. સી. એમ. અધિનિયમની કલમ ૩ની પેટા કલમ (૪) જણાવે છે કે આવા આદેશ પસાર કરતા પહેલા જિલ્લા ન્યાયાધીશ દ્વારા સંબંધિત પક્ષોને નોટિસ જારી કરવી જરૂરી છે.પેટા કલમ (૪) એક સ્ત્રી બાળકનું રક્ષણ કરે છે, જે પરિણીત હતી, અને નિયત કરે છે કે જિલ્લા અદાલત તેને ભરણપોષણની ચૂકવણીનો નિર્દેશ આપતો વચગાળાનો અથવા અંતિમ આદેશ પસાર કરી શકે છે.જો કરાર કરનાર પુરુષ પક્ષ સગીર હોય, તો તેના માતાપિતા અથવા વાલી જાળવણીની ચૂકવણી કરવા માટે જવાબદાર છે.

પી. સી. એમ. અધિનિયમની કલમ ૩ એ જ અધિનિયમની કલમ ૧૨માં ઉદ્દેખિત "રદબાતલ" લગ્નોથી વિપરીત છે. નિરર્થક લગ્નો શરૂઆતથી જ રદબાતલ હોય છે અને તે મુજબ અલગ ગણવામાં આવે છે અને રદબાતલ બાળ લગ્નો જેવા નથી.કલમ ૧૨ મુજબ, ત્રણ સંજોગોમાં સગીર બાળકના લગ્નને રદબાતલ ગણવામાં આવે છે.અમે નોંધ્યું છે કે પેટા કલમ (૨) થી કલમ ૩ "બાળક" ના કિસ્સામાં તે બહુમતી પ્રાપ્ત કર્યા પછી લાગુ થશે નહીં, કારણ કે તે પછી તેની પાસે કોઈ કાયદેસર વાલી નથી.

એચ. એમ. એ. ની કલમ ૧૩ (૨) (જ) પત્નીને ઉપરોક્ત અધિનિયમ હેઠળ છૂટાછેડાના હુકમનામા દ્વારા તેના લગ્નના વિસર્જન માટે અરજી દાખલ કરવાનો અધિકાર આપે છે. આ જોગવાઈ ૨૭ મે, ૧૯૭૬થી લાગુ કરવામાં આવી હતી.તે નક્કી કરે છે કે જો લગ્ન ૧૫ વર્ષની વય પ્રાપ્ત થાય તે પહેલાં કરવામાં આવે અને તે ૧૮ વર્ષની વય પ્રાપ્ત કરે તે પહેલાં લગ્નને નકારી કાઢે તો હિન્દુ પત્ની છૂટાછેડા માટે અરજી દાખલ કરી શકે છે.હિંદુ મહિલાઓના છૂટાછેડા માંગવાના કાયદા અધિકારનો અર્થ એ નથી કે જિલ્લા અદાલતમાં પી. સી. એમ. અધિનિયમની કલમ ૩ હેઠળ અરજી દાખલ કરી શકાતી નથી. ઉપર નોંધ્યા મુજબ પી. સી. એમ. કાયદો એક બિનસાંપ્રદાયિક કાયદો છે અને તે પછીનો કાયદો છે, જે ખાસ કરીને બાળ લગ્નની સમસ્યા સાથે વ્યવહાર કરે છે.કરાર કરનાર પક્ષનો ધર્મ કોઈ વાંધો નથી.પી. સી. એમ. કાયદો એક "વિશેષ કાયદો" હોવાથી અને અનુગામી કાયદો હોવાથી, આ હદ સુધી અને જો કોઈ સંઘર્ષ હોય તો, એચ. એમ. એ. અધિનિયમની જોગવાઈઓ અથવા તે બાબત માટે કોઈપણ વ્યક્તિગત કાયદાને ઓવરરાઈડ કરશે.જો કે, આનું અર્થઘટન ન કરવું જોઈએ કે અમે એવું માન્યું છે કે કલમ ૧૩ (૨) (જ) હેઠળ લગ્નના વિસર્જન માટેની અરજી માન્ય નથી.બંને જોગવાઈઓ એટલે કે કલમ

૧૩ (૨) (જ) અને કલમ ૩ કાર્યરત છે, લાગુ પડે છે અને તેના પોતાના પરિણામો છે.આ બે સહવર્તી છે જોગવાઈઓ, જે બે વિભાગોમાં નિર્ધારિત શરતોને સંતોષતા "પક્ષો" દ્વારા લાગુ કરી શકાય છે.

નીચે નોંધ્યા મુજબ, ડબ્લ્યુ. પી. માં આ અદાલતની ડિવિઝન બેન્ચ. (ક્રિ.) ૧૦૦૩/૨૦૧૦ ૧૧૮૨૦૧૦ના રોજ જીતેન્દ્ર કુમાર શર્મા વિરુદ્ધ રાજ્ય અને અન્ય પર નિર્ણય લેવામાં આવ્યો હતો કે પી. સી. એમ. કાયદો એક ધર્મનિરપેક્ષ કાયદો છે.આ પાસા પર અમે આદરપૂર્વક એ દ્રષ્ટિકોણ સાથે સંમત છીએ કે પી. સી. એમ. કાયદો એક ધર્મનિરપેક્ષ કાયદો છે.ટી. શિવકુમાર વિરુદ્ધ પોલીસ નિરીક્ષક (ઉપરોક્ત) કેસમાં મદ્રાસ હાઈકોર્ટની પૂર્ણ પીઠનો નિર્ણય પણ ઉપરોક્ત સ્થિતિને સ્વીકારે છે.

૩૧. અમે આ કાયદાની કલમ ૨ (એ), ૮, ૧૨ અને ૧૫ પહેલેથી જ પુનઃઉત્પાદિત કરી છે. તેમાંથી એ સ્પષ્ટ છે કે સગીર બાળકના લગ્નને કલમ ૧૨માં ઉલ્લેખિત સંજોગોમાં જ રદબાતલ ગણવામાં આવે છે.નહિંતર, આ કાયદો બાળકના લગ્નને રદબાતલ નથી કરતો પરંતુ સગીર વયના લગ્ન માટેના પક્ષકારોના વિકલ્પ પર રદબાતલ બનાવે

છે, જેનો ઉપયોગ નિર્ધારિત સમયની અંદર કરી શકાય છે.તે રસપ્રદ છે કે વિધાનસભાએ બાળ લગ્નના ખતરાને સ્વીકાર્યો હતો.તેણે એ પણ સ્વીકાર્યું કે બાળ લગ્ન માનવ અધિકારોનું ઉલ્લંઘન છે.વિધાનસભાએ અમુક વ્યક્તિઓ સામે કાર્યવાહી અને કેદની જોગવાઈનો સમાવેશ કરીને બાળ લગ્નને શિક્ષાપાત્ર ગુનો પણ બનાવ્યો હતો.તે જ સમયે, કાયદાની કલમ ૧૨ હેઠળ વિચારણા કરતા અમુક સંજોગો સિવાય, લગ્નને રદબાતલ ગણવામાં આવે છે.અન્ય કાયદાઓ સાથે આ કાયદાની આંતરક્રિયા આ વિસંગતતાને વધારે છે અને આવી વિસંગતતાઓ પરની ટિપ્પણીઓ યોગ્ય તબક્કે વિગતવાર જણાવવામાં આવી છે.હાલમાં આપણે આપણી જાતને આ મુદ્દા સુધી મર્યાદિત રાખીએ છીએ જેમ કે બાળ લગ્નની સ્થિતિ વૈધાનિક જોગવાઈઓના આધારે નક્કી કરવાની જરૂર છે, જે હાલમાં અસ્તિત્વમાં છે.ઉપર દર્શાવ્યા મુજબ, હિન્દુ મેરેજ એક્ટ હેઠળ, બાળ લગ્નને હજુ પણ માન્ય ગણવામાં આવે છે અને રદબાતલ લગ્ન તરીકે નહીં.તે વ્યક્તિગત કાયદો છે, સંહિતાબદ્ધ સ્વરૂપમાં, હિંદુઓને સંચાલિત કરે છે.બીજી બાજુ, પી. સી. એમ. કાયદો, જે એક બિનસાંપ્રદાયિક કાયદો છે, આ લગ્નને તે ઘટનાઓ સિવાય રદબાતલ માને છે જે પી. સી. એમ. અધિનિયમની કલમ ૧૨ હેઠળ આવે છે. ઉપરોક્ત કોઈપણ કાયદામાં બાળ લગ્નને શરૂથી જ રદબાતલ અથવા

રદબાતલ ગણવામાં આવે છે.તેથી, આપણે બાળ લગ્નને રદબાતલ અથવા રદબાતલ ન ગણી શકીએ.આગળનો પ્રશ્ન એ છે કે શું વ્યક્તિગત કાયદાની જોગવાઈઓ, એટલે કે હિન્દુ મેરેજ એક્ટ, આવા લગ્નને માન્ય જાહેર કરવા માટે લાગુ થવો જોઈએ અથવા એચ. એમ. એક્ટ પર પી. સી. એમ. એક્ટની જોગવાઈઓ પ્રબળ રહેશે.

૩૨. એ નોંધવું નિરાશાજનક છે કે ભારતીય દંડ સંહિતા, ૧૮૬૦ બાળ લગ્નને મંજૂરી આપે છે.કલમ ૩૭૫નો અપવાદ ખાસ કરીને જણાવે છે કે પતિ દ્વારા તેની પોતાની પત્ની સાથે જાતીય સંબંધ બાંધવો, પત્નીની ઉંમર પંદર વર્ષથી ઓછી ન હોય તો તે બળાટકાર નથી, આમ જ્યારે પત્નીની ઉંમર પંદર વર્ષથી વધુ હોય ત્યારે વૈવાહિક બળાટકારની શક્યતાને નકારી કાઢે છે.બીજી બાજુ, જો છોકરી પુરુષની પત્ની ન હોય, પરંતુ સોળ વર્ષથી ઓછી હોય, તો છોકરીની સંમતિથી પણ જાતીય સંભોગ બળાટકાર સમાન છે?જ્યારે તેની પત્ની ૧૫૧૬ વર્ષની વચ્ચે હોય ત્યારે તેના પર બળાટકાર કરનાર પતિને ચોક્કસ છૂટ આપવામાં આવે છે તે નોંધવું આઘાતજનક છે.ભારતીય દંડ સંહિતા, ૧૮૬૦ની આ જોગવાઈ બાળ લગ્નોને કાયદાકીય સમર્થન અને મંજૂરીનું ચોક્કસ ઉદાહરણ છે.આમ વૈવાહિક સંભોગ માટે સંમતિની વય ઓછી રાખીને, એવું લાગે છે કે

વિધાનસભાએ બાળ લગ્નના ખ્યાલને કાયદેસર બનાવ્યો છે.ભારતીય બહુમતી અધિનિયમ, ૧૮૭૫ અઢાર વર્ષની વયને બહુમતીની ઉંમર તરીકે નિર્ધારિત કરે છે પરંતુ બિન-અવરોધ કલમ (તેનાથી વિપરીત કંઈપણ હોવા છતાં) લગ્ન, છૂટાછેડા, દહેજ અને દત્તકને કાયદાની કામગીરીમાંથી બાકાત રાખે છે, પરિણામે આ બાબતોમાં વ્યક્તિની બહુમતીની ઉંમર તે વ્યક્તિગત કાયદા દ્વારા સંચાલિત થાય છે જેનો તે વિષય છે.આ બચત કલમ શાંતિથી બાળ લગ્નને મંજૂરી આપે છે જે વ્યક્તિગત કાયદા અને ધર્મના રિવાજો અનુસાર છે.એ ખાસ નોંધવું જોઈએ કે ભારતીય દંડ સંહિતા અને ભારતીય બહુમતી અધિનિયમ જેવા અન્ય કાયદાઓ આઝાદી પૂર્વેના કાયદાઓ છે જ્યારે હિન્દુ લઘુમતી અને વાલીપણાનો કાયદો આઝાદી પછીના યુગમાં ઘડવામાં આવ્યો છે.અન્ય એક સ્વતંત્ર પછીનો સામાજિક કલ્યાણ કાયદો, દહેજ પ્રતિબંધ કાયદો, ૧૯૬૧ પણ એવી જોગવાઈઓ ધરાવે છે જે સગીરના લગ્નને ગર્ભિત માન્યતા આપે છે.કલમ ૬ (૧) (સી) માં વપરાયેલા 'જ્યારે સ્ત્રી સગીર હતી' શબ્દો બાળ લગ્નની ગર્ભિત કાયદાકીય સ્વીકૃતિને પ્રતિબિંબિત કરે છે.ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતા, ૧૯૭૩માં એક જોગવાઈ પણ છે જેમાં બાળ લગ્નના કાયદાકીય સમર્થનનો સમાવેશ થાય છે.આ સંહિતા સગીર પરિણીત પુત્રીના

પિતા માટે તેણીના પતિની જાળવણી માટે પૂરતા સાધનોનો અભાવ હોય તો તેણીને ભરણપોષણ પૂરું પાડવાનું ફરજિયાત બનાવે છે.

૩૩. ૧૯૭૬માં એક સુધારા દ્વારા હિન્દુ મેરેજ એક્ટની કલમ ૧૩ (૨) (૪) હેઠળ સ્ત્રી દ્વારા લગ્ન વિરોધનો વિકલ્પ દાખલ કરવો એ બાળ લગ્નની મૌન સ્વીકૃતિ સૂચવે છે. તરુણાવસ્થાનો વિકલ્પ એ છોકરી માટે છૂટાછેડા માટે વિશેષ આધાર પૂરો પાડે છે જે પંદર વર્ષની ઉંમર પહેલાં લગ્ન કરે છે અને જે ૧૫૧૮ વર્ષની વચ્ચે લગ્નને નકારી કાઢે છે.

૩૪. કાયદાકીય સમર્થન અને સ્વીકૃતિ જે અન્ય કાયદામાં સગીરના લગ્નને માન્યતા આપે છે તે ચોક્કસપણે પી. સી. એમ. અધિનિયમના હેતુ અને ઉદ્દેશને નાબૂદ કરે છે. કાનૂની માન્યતા ધરાવતી આ જોગવાઈઓ માતાપિતા અને વાલીઓને ખાતરી આપે છે કે પરિણીત સગીરના કાનૂની અધિકારો સુરક્ષિત છે. આવા કાનૂની અધિકારોની સ્વીકૃતિ અને સ્વીકૃતિ અને બાળ લગ્નની માન્યતા પ્રદાન કરવાથી બાળ લગ્નની સામાજિક દુષ્ટતાને અંકુશમાં લેવાના કાયદાકીય હેતુને પરાજય મળે છે.

૩૫. આમ, નવો કાયદો એટલે કે બાળ લગ્ન પ્રતિબંધ કાયદો ૨૦૦૬ પસાર થયા પછી પણ, કેટલીક ખામીઓ હજુ પણ બાકી છે, કાયદાઓ નબળા છે કારણ કે તે વાસ્તવમાં બાળ લગ્ન પર પ્રતિબંધ નથી મૂકતા.એવું કહી શકાય કે ભલે બાળ લગ્નની પ્રથાને કાયદાઓ દ્વારા નિરુત્સાહિત કરવામાં આવી છે પરંતુ તેના પર સંપૂર્ણ પ્રતિબંધ મૂકવામાં આવ્યો નથી.

૩૬. એનએએલએસએઆર યુનિવર્સિટી ઓફ લો, હૈદરાબાદના શ્રી દીપ રેએ તેમના લેખ "બાળ લગ્ન અને કાયદો" માં નીચેની ત્રણ ખામીઓ તરફ ધ્યાન દોર્યું છે.પ્રથમ, બાળ લગ્નોને પાર્ટીઓમાં વિકલ્પ પર રદબાતલ બનાવવામાં આવે છે પરંતુ સંપૂર્ણપણે રદબાતલ નથી.તેનો અર્થ એ કે બાળ લગ્ન હજુ પણ કાયદેસર છે.આવા લગ્નોને રદબાતલ બનાવવાથી મોટાભાગના કિસ્સાઓમાં ખરેખર મદદ મળતી નથી કારણ કે છોકરીઓ પાસે બહુમતી પ્રાપ્ત કરવા પર અદાલતનો સંપર્ક કરવા અને લગ્નને રદ કરવા માટે તેમના પરિવારો તરફથી એજન્સી અથવા પૂરતો ટેકો હોતો નથી.આવા લગ્નોને રદબાતલ ન કરવા પાછળનું કારણ કદાચ એ છે કે બાળ લગ્નો, એકવાર સંપન્ન થયા પછી અને પૂર્ણ થયા પછી, તે ખૂબ જ મુશ્કેલ બનાવે છે, જો કે છોકરીઓ માટે તે લગ્નને નકારી કાઢવું અને તેમાંથી બહાર નીકળવું

અશક્ય નથી.તેથી, તે સામાજિક વાસ્તવિકતાને ધ્યાનમાં રાખીને છે કે આવા લગ્નને રદબાતલ જાહેર કરવામાં આવતા નથી.જો સામાજિક વાસ્તવિકતા મોટાભાગે સમાન રહે છે, તો યુવાન છોકરીઓ હવે તેમના લગ્નને રદ કરવાનું પસંદ કરશે તેવી સંભાવના, જે કદાચ તે પરિપક્વતા પ્રાપ્ત કરે અને અદાલતનો સંપર્ક કરવાનો નિર્ણય કરે ત્યાં સુધી પૂર્ણ થઈ જશે, તે ખૂબ જ અસંભવિત લાગે છે.

૩૭. બીજું, વિવિધ સમુદાયો અને ધર્મના વિવિધ લગ્નો પર બાળ લગ્ન પ્રતિબંધ અધિનિયમ લાગુ થવાની સંભાવના અસ્પષ્ટ છે.ભારતમાં વિવિધ ધાર્મિક જૂથોના સામાજિક રિવાજો અને વ્યક્તિગત કાયદાઓ સગીર છોકરીઓના લગ્નને મંજૂરી આપે છે અને બાળ લગ્ન પ્રતિબંધ અધિનિયમ, ૨૦૦૬ એ ઉલ્લેખ કરતું નથી કે તે ધાર્મિક કાયદાઓ દ્વારા મંજૂર કરવામાં આવેલા તમામ સગીર લગ્નને પ્રતિબંધિત કરે છે કે કેમ.

૩૮. ત્રીજું, લગ્નની નોંધણી હજુ પણ ફરજિયાત કરવામાં આવી નથી.ફરજિયાત નોંધણીમાં છોકરીની ઉંમર અને લગ્ન કરનાર છોકરાનો ઉલ્લેખ કરવો જરૂરી છે.જો તેનો યોગ્ય રીતે અમલ કરવામાં આવે તો, તે માતા-પિતાને તેમના સગીર બાળકો સાથે લગ્ન કરવા

માટે નિરુત્સાહિત કરશે કારણ કે તેમની ઉંમરનો લેખિત દસ્તાવેજ આવા લગ્નની ગેરકાયદેસરતા સાબિત કરશે. આ કદાચ વ્યક્તિગત કાયદા દ્વારા માન્ય નાના લગ્નોના સંવેદનશીલ મુદ્દાને હલ કરવામાં સક્ષમ હશે.

૩૯. ઉપર જણાવ્યા મુજબ, પી. સી. એમ. અધિનિયમ, ૨૦૦૬ આવા લગ્નને રદબાતલ ગણતો નથી પરંતુ તેને રદબાતલ જાહેર કરે છે, જો કે તે એક વિસંગત પરિસ્થિતિ તરફ દોરી જાય છે જ્યાં એક તરફ બાળ લગ્નને ગુના તરીકે ગણવામાં આવે છે જે કાયદા હેઠળ શિક્ષાપાત્ર છે અને બીજી તરફ, તે હજુ પણ આ લગ્નને માન્ય માને છે, એટલે કે, તેને રદબાતલ જાહેર કરવામાં આવે ત્યાં સુધી રદબાતલ ગણવામાં આવે છે. અમારી પાસે એ પણ ઉમેરવા માટે દસ હશે કે જોગવાઈઓની માન્યતાને કોઈ પડકાર નથી અને તેથી, આવા લગ્નને માનવાધિકારના ઉદ્ધંધન તરીકે ગણવામાં આવે અને યોગ્ય કે ન હોય તેવા ફોજદારી ગુના તરીકે સજાપાત્ર હોવા છતાં પણ આવા લગ્નની વિધાનસભા દ્વારા રદબાતલ જાહેર કરવાની આ કાર્યવાહીમાં ચર્ચા કરી શકાતી નથી. તેનો ઉપાય વિધાનસભા પાસે છે જેણે માત્ર પી. સી. એમ. અધિનિયમ, ૨૦૦૬ હેઠળ ફેરફારોને સામેલ કરીને જ નહીં પરંતુ ઉપર નોંધાયેલા અન્ય વિવિધ કાયદાઓમાં અનુરૂપ સુધારાઓ

કરીને પણ પૂરતા પગલાં લેવા જોઈએ.આ વતી, અમે નિર્દેશ કરવા માંગીએ છીએ કે કાયદા પંચ બાળ લગ્ન સંબંધિત કાયદામાં સુધારો કરવા માટે કેટલીક ભલામણો કરી છે.

૪૦. તે ગમે તે હોય, અત્યારે જે કાનૂની/વૈધાનિક સ્થિતિ છે તેને ધ્યાનમાં રાખીને આપણે પ્રશ્ન નંબર ૧ ના પ્રથમ ભાગનો જવાબ આપવા માટે એ નિષ્કર્ષ પર આવીએ છીએ કે ૧૮ વર્ષથી ઓછી વયની સ્ત્રી અથવા ૨૧ વર્ષથી ઓછા પુરુષ સાથે થયેલા લગ્ન રદબાતલ નહીં પરંતુ રદબાતલ હશે, જે આ લગ્નને રદબાતલ જાહેર કરવાની માંગ કરતા ઉપરોક્ત અધિનિયમની કલમ ૩ હેઠળ પીસીએમ અધિનિયમ, ૨૦૦૨ ની કલમ ૨ (એ) ના અર્થમાં આવા "બાળક" દ્વારા કોઈ પગલાં લેવામાં ન આવે તો તે માન્ય બનશે."

૩૨.૧ ન્યાયમુર્તી શ્રીએ આ પ્રશ્ન પર પણ વિચાર કર્યો કે શું સગીર વિવેકબુદ્ધિની ઉંમર સુધી પહોંચી ગયો હોવાનું કહી શકાય અને તે રીતે માતાપિતાના કાયદેસર વાલીપણામાંથી દૂર થઈ જાય છે અને તેમની કસ્ટડીમાં જવાનો ઇનકાર કરે છે.આ પ્રશ્નનો જવાબ આપતી વખતે, ન્યાયમુર્તી શ્રીએ નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું:

“જરૂર. અમારો અભિપ્રાય છે કે ફક્ત કારણ કે લગ્ન રદબાતલ નથી, તે આપમેળે અનુસરવું જોઈએ કે પતિ સગીર છોકરીની કસ્ટડી માટે હકદાર છે.આપણે બાળ લગ્નના ગંભીર પ્રત્યાઘાતોની વિગતવાર નોંધ લીધી છે.એસોસિએશન ફોર સોશિયલ જસ્ટિસ એન્ડ રિસર્ચ વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્યો (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં બાળ લગ્નની કેટલીક ખરાબ અસરોની નોંધ લેવામાં આવી હતી, જેમાંથી કેટલીક ફરીથી રજૂ કરવામાં આવી છે:

(૧) જે છોકરીઓ નાની ઉંમરે લગ્ન કરે છે તેઓ ઘણીવાર પ્રારંભિક જાતીય દીક્ષા અને એચ. આય. વી અને પ્રસૂતિ ભગંદર સહિત ગર્ભધારણ સાથે સંકળાયેલા સ્વાસ્થ્ય જોખમો માટે વધુ સંવેદનશીલ હોય છે.

((૨) જે યુવાન છોકરીઓમાં દરજ્જો, શક્તિ અને પરિપક્વતાનો અભાવ હોય તેમને ઘણીવાર ઘરેલું હિંસા, જાતીય શોષણ અને સામાજિક અલગતાનો સામનો કરવો પડે છે.

(૩) વહેલા લગ્ન લગભગ હંમેશા છોકરીઓને તેમના શિક્ષણથી વંચિત રાખે છે અથવા અર્થપૂર્ણ કાર્ય, જે સતત ગરીબીમાં ફાળો આપે છે.

(૪) બાળ લગ્ન લિંગ અસમાનતા, માંદગી અને ગરીબીના અવિરત ચક્રને ટકાવી રાખે છે.

(૫) નાની ઉંમરે જ્યારે છોકરીઓ શારીરિક રીતે પરિપક્વ ન હોય ત્યારે તેમના લગ્ન કરાવવાથી માતા અને બાળ મૃત્યુદર સૌથી વધુ થાય છે.

યુવાન માતાઓને ગર્ભાવસ્થા દરમિયાન વધુ જોખમોનો સામનો કરવો પડે છે, જેમાં ભારે રક્તસ્રાવ, ભગંદર, ચેપ, એનિમિયા જેવી જટિલતાઓ અને એક્લેમ્પસિયા જે માતા અને બાળક બંનેના ઊંચા મૃત્યુ દરમાં ફાળો આપે છે. નાની ઉંમરે છોકરીનો સંપૂર્ણ વિકાસ થતો નથી અને બાળકના જન્મના પ્રયત્નો હેઠળ તેના શરીરમાં તાણ આવી શકે છે, જેના પરિણામે પ્રસૂતિ અને પ્રસૂતિ ભગંદરમાં અવરોધ આવી શકે છે. ઓબ્સ્ટેટ્રિક ફિસ્ટ્યુલા બાળ લગ્ન સાથે સંકળાયેલા પ્રારંભિક જાતીય સંબંધોને કારણે પણ થઈ શકે

છે, જે કેટલીકવાર માસિક સ્રાવ પહેલાં પણ થાય છે.શિક્ષણનું નીચું સ્તર, નબળું સ્વાસ્થ્ય અને એજન્સીનો અભાવ અને વ્યક્તિગત સ્વાયત્તતાના સંદર્ભમાં બાળ લગ્ન બાળ સેતુઓના સામાજિક વિકાસ માટે પણ નોંધપાત્ર અસરો ધરાવે છે.ફોરમ ઓન મેરેજ એન્ડ ધ રાઇટ્સ ઓફ વિમેન એન્ડ ગર્લ્સ સમજાવે છે કે 'જ્યાં આ તત્વો મોટાભાગની યુવાન છોકરીઓ માટે લૈંગિક અસમાનતા અને પક્ષપાત સાથે સંકળાયેલા છે. તેમનું સમાજીકરણ જે તેમને માતા અને આજ્ઞાકારી પત્નીઓ તરીકે વર બનાવે છે, તેમના વિકાસને માત્ર પ્રજનન ભૂમિકાઓ સુધી મર્યાદિત કરે છે.શિક્ષણના અભાવનો અર્થ એ પણ છે કે યુવાન નવવધૂઓને ઘણીવાર જાતીય સંબંધો, તેમના શરીર અને પ્રજનન વિશે જ્ઞાનનો અભાવ હોય છે. આ વિષયોની આસપાસના સાંસ્કૃતિક મૌનથી તે વધુ તીવ્ર બન્યું છે.આ છોકરીને જાતીય સંબંધો, કુટુંબનું આયોજન અને તેના સ્વાસ્થ્ય વિશે માહિતીસભર નિર્ણયો લેવાની ક્ષમતાને નકારે છે, જે તેમના જીવનનું વધુ એક ઉદાહરણ છે જેમાં તેમનું કોઈ નિયંત્રણ નથી.

૪૩. હિંદુ લઘુમતી અને વાલીપણું અધિનિયમ, ૧૯૫૬ ની કલમ ૬ વાંચે છે:

"ક.હિંદુ સગીરના કુદરતી વાલીઓ.હિંદુ સગીરનો કુદરતી વાલી,
સગીરની વ્યક્તિના સંબંધમાં તેમજ સગીરની સંપત્તિના સંબંધમાં
(તેમાં તેના અવિભાજિત હિતને બાદ કરતાં)
સંયુક્ત કુટુંબની મિલકત),

(અ) છોકરા કે અપરિણીત છોકરીના કિસ્સામાં પિતા અને તેના
પછી માતા:જો કે પાંચ વર્ષની વય પૂર્ણ ન કરી હોય તેવા સગીરની
કસ્ટડી સામાન્ય રીતે માતા પાસે રહેશે.

(બી) ગેરકાયદેસર છોકરો અથવા ગેરકાયદેસર અપરિણીત
છોકરીના કિસ્સામાં માતા અને તેના પછી પિતા;

(સી) પરિણીત છોકરીના કિસ્સામાં પતિ:
પરંતુ આ કલમની જોગવાઈઓ હેઠળ કોઈ પણ વ્યક્તિ સગીરના
કુદરતી વાલી તરીકે કામ કરવા માટે હકદાર રહેશે નહીં

((ક) જો તેણે હિંદુ બનવાનું બંધ કરી દીધું હોય, અથવા

(બી) જો તેણે સંપૂર્ણપણે અને છેવટે વિશ્વનો ત્યાગ કર્યો હોય સંન્યાસી (વનપ્રસ્થ) અથવા તપસ્વી (ચતિ અથવા સંન્યાસી) બનવું. સમજૂતી.આ વિભાગમાં, "પિતા" અને "માતા" અભિવ્યક્તિમાં સાવકા પિતા અને સાવકી માતાનો સમાવેશ થતો નથી.

જ્જ. એવું કહેવામાં આવ્યું હતું કે સગીર પરિણીત છોકરીના કિસ્સામાં, પતિ વાલી છે અને અપરિણીત સગીર છોકરીના કિસ્સામાં પિતા અથવા માતા તેના વાલી છે.તે મુજબ રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે પતિ, ભલે તે સગીર હોય, તે તેની પત્નીનો વાલી હશે.સદનસીબે, આ દલીલને નકારી કાઢવી પડશે.બાળકના વાલીપણાની કસ્ટડીને સંચાલિત કરતી સર્વોચ્ચ અને અનિવાર્ય વિચારણા એ બાળકનું કલ્યાણ છે અને ઉપરોક્ત કલમ હેઠળ વાલી તરીકેનો દરજ્જો મેળવવાનો દાવો એ અધિકાર નથી.આની જાહેરાત ઘણા સમય પહેલાં ૧૯૭૩માં રોઝી જેકબ વિ. જેકબ ચક્રમક્કલ, એઆઈઆર ૧૯૭૩ એસસી ૨૦૮૦માં કરવામાં આવી હતી.

૪૫. અમે લઘુમતી અને વાલીપણું અધિનિયમ, ૧૯૫૬ ની કલમ ૧૩ નો પણ ઉલ્લેખ કરી શકીએ છીએ, જે વાંચે છે:

"૧૩.સગીરોનું કલ્યાણ સર્વોપરી વિચારણા છે.(૧) અદાલત દ્વારા કોઈ પણ વ્યક્તિને હિંદુ સગીરના વાલી તરીકે જાહેર કરવામાં, સગીરનું કલ્યાણ સર્વોચ્ચ વિચારણા રહેશે.

(૨) જો અદાલતનો અભિપ્રાય હોય કે તેનું અથવા તેણીનું વાલીપણું સગીરના કલ્યાણ માટે નહીં હોય, તો કોઈ પણ વ્યક્તિ આ અધિનિયમની જોગવાઈઓ અથવા હિંદુઓમાં લગ્નમાં વાલીપણાને લગતા કોઈપણ કાયદાના આધારે વાલીપણાનો હક્કદાર રહેશે નહીં.

ઉપરોક્ત વિભાગનું અર્થઘટન કરવામાં આવ્યું છે અને વારંવાર એવું માનવામાં આવ્યું છે કે સગીર બાળકની કસ્ટડીનો પ્રશ્ન નક્કી કરતી વખતે, તે બાળકનું હિત છે, જે સર્વોપરી અને મહત્વપૂર્ણ છે.(જુઓ કુમાર વી. જાહગીરદાર વિ. ચેતના કે. રામતીર્થ, એઆઈઆર ૨૦૦૧ એસસી ૨૧૭૯ અને એઆઈઆર ૨૦૦૪ એસસી ૧૫૨૫).

૪૬. આવા સંજોગોમાં, પતિને પૂર્ણ કરવાની મંજૂરી આપવી જ્યારે પી. સી. એમ. અધિનિયમ, ૨૦૦૬ પાછળનો હેતુ અને તર્ક એ છે કે બાળકનું લગ્ન નાની ઉંમરે થવું જોઈએ કારણ કે તે લગ્ન કરવા માટે માનસિક અથવા તબીબી રીતે યોગ્ય નથી ત્યારે લગ્ન વધુ યોગ્ય ન પણ હોઈ શકે. બીજું એક મહત્વપૂર્ણ પાસું છે જે ધ્યાનમાં લેવું જોઈએ. છેવટે, આવા લગ્ન રદબાતલ છે અને છોકરીને હજુ પણ ૨૦ વર્ષની વય સુધી લગ્નને રદબાતલ જાહેર કરવાના તેના વિકલ્પનો ઉપયોગ કરવા માટે અદાલતનો સંપર્ક કરવાનો અધિકાર છે. તે તેના અધિકારનો ઉપયોગ કેવી રીતે કરી શકશે જો તે દરમિયાન લગ્ન પૂર્ણ થાય છે જ્યારે તે સંમતિ આપવાની સ્થિતિમાં પણ નથી જે ગર્ભાવસ્થા અને બાળકને જન્મ આપવા તરફ દોરી શકે છે. આવા લગ્નો, જો તેમને કાયદેસર રીતે લાગુ કરવા યોગ્ય બનાવવામાં આવે તો તેની હાનિકારક અસર પડશે અને તે અટકાવશે નહીં. આવા લગ્નમાં પ્રવેશ કરનાર કોઈપણ વ્યક્તિ. ૧૬ વર્ષથી ઓછી ઉંમરની છોકરી અથવા છોકરાની સંમતિ મોટા ભાગના કિસ્સાઓમાં કલ્પનાની કલ્પના એક વિસંગતતા અને મૂગજળ છે અને, જેઓ આર્થિક અને/અથવા સામાજિક રીતે

શકિતશાળી છે, તેઓ મૂક નમ્ર લોકોને દબાવી દેશે.પતિને
કસ્ટડી આપવી કે નહીં તે નક્કી કરતી વખતે આ વિચારણાઓ
ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ.અન્ય ઘણા પરિબળો હશે જે કોર્ટે
ધ્યાનમાં રાખવા પડશે, ખાસ કરીને એવા કિસ્સાઓમાં કે જ્યાં
છોકરી સગીર હોવા છતાં છોકરા સાથે ભાગી ગઈ હોય (પછી
ભલે તે ૨૧ વર્ષથી ઓછી કે તેથી વધુ ઉંમરનો હોય) અને તે
તેના માતા-પિતા પાસે પાછા જવા માંગતી ન હોય.પ્રશ્ન ઊભો
થઈ શકે છે કે શું આવા સંજોગોમાં પતિના માતાપિતાને અમુક
શરતો સાથે કસ્ટડી આપી શકાય છે, જેમાં એ શરતનો સમાવેશ
થાય છે કે પતિને લગ્ન પૂર્ણ કરવાની મંજૂરી આપવામાં આવશે
નહીં.આમ, અમારો અભિપ્રાય છે કે આ પ્રશ્નના બીજા ભાગનો
સીધો જવાબ ન હોઈ શકે અને સંજોગો પર આધાર રાખીને કોર્ટે
યોગ્ય રીતે નિર્ણય લેવો પડશે કે આ છોકરીની કસ્ટડી કોને
આપવાની છે.”

૩૩. હું સ્પષ્ટ કરી શકું છું કે દિલ્લી હાઈકોર્ટની પૂર્ણ બેન્ય હતી હિંદુ સાથે જોડાણમાં પી. સી. એમ. અધિનિયમ, ૨૦૦૬ સાથે સંબંધિત લગ્ન કાયદો. જો કે, દિલ્લી હાઈકોર્ટની પૂર્ણ ખંડપીઠે કરેલા અવલોકનો આ મામલાના મૂળ સુધી જાય છે અને વર્તમાન કેસનો નિર્ણય લેવાના હેતુ માટે યોગ્ય છે.

૩૪. પૂર્ણ ખંડપીઠે જે છેલ્લો પ્રશ્ન ધ્યાનમાં લીધો હતો તે હતો કે શું આઈપીસીની કલમ ૩૬૩ અથવા આઈપીસીની કલમ ૩૭૬ હેઠળ એફ. આઈ. આર. આવા સગીરના નિવેદનના આધારે રદ કરવામાં આવ્યું કે તેણી પાસે હતું તેણે પોતાના લગ્નનો કરાર કર્યો હતો.આ સવાલનો જવાબ આપતા તેમણે સ્વામીત્વ નીચે પ્રમાણે જોવા મળે છે:

“૪૭. આ આપણને ભારતીય દંડ સંહિતા સાથે અને તેમાં વિસંગતતા તરફ દોરી જાય છે.૧૬ વર્ષથી ઓછી વયની સંમતિ મહત્વની નથી, સિવાય કે જ્યારે છોકરી સાથે પરણેલા પુરુષ દ્વારા બળાત્કાર કરવામાં આવે.આઈ. પી. સી. ની કલમ ૩૭૬ પતિ દ્વારા ૧૫ વર્ષથી વધુ ઉંમરની પત્ની પર કરવામાં આવેલા બળાત્કારને ગુનો ગણતો નથી.આ ચોક્કસપણે એક પુનરાવર્તન જરૂરી છે.આ જોગવાઈ પી. સી. એમ. અધિનિયમ સાથે સુસંગત નથી. કલમ ૩૭૬, આઈ. પી. સી. ને પી. સી. એમ. અધિનિયમ સાથે સુસંગત રીતે તર્કસંગત અને સુધારવું જરૂરી છે, અને અન્યથા પી. સી. એમ. અધિનિયમનો અમલ અને અસરકારક રીતે અમલ કરવો મુશ્કેલ બની શકે છે.ભારતીય દંડ સંહિતાના હેતુ માટે

સંમતિની ઉંમરનો પ્રશ્ન એક મોટો મુદ્દો છે, અને સંદર્ભનો વિષય ન હોવાને કારણે, અમારા દ્વારા તપાસ કરવામાં આવી નથી.

૪૮. આપણે ઘણીવાર એવા કિસ્સાઓ સામે આવીએ છીએ જ્યાં પરિવાર અથવા માતાપિતાના વિરોધ છતાં છોકરી અને છોકરો ભાગી જાય છે અને લગ્ન કરે છે. ઘણી વાર આ લગ્ન આંતરધર્મ, આંતરજાતીય હોય છે અને ઊંડા સામાજિક અને સાંસ્કૃતિક પૂર્વગ્રહોને કારણે પ્રચંડ અને પ્રખર વિરોધ હોવા છતાં થાય છે. જોકે, છોકરો અને છોકરી બંને પ્રેમમાં છે અને સમાજ અને તેમના માતાપિતાની અવગણના કરે છે. આવા કિસ્સાઓમાં, અદાલતોને શું કરવું તે અંગે મૂંઝવણ અને મુશ્કેલીનો સામનો કરવો પડે છે. આ સવાલનો જવાબ આપવો સરળ નથી. આપણને લાગે છે કે કોઈ સીધું સૂત્ર કે જવાબ આપી શકાતો નથી. તે દરેક કેસની હકીકતો અને સંજોગો પર આધાર રાખે છે. નિર્ણય મોટાભાગે છોકરા અને છોકરીના હિત, તેમની સમજણ અને પરિપક્વતાના સ્તર, તેઓ પરિણામોને સમજે છે કે કેમ વગેરે પર નિર્ભર રહેશે. છોકરી અને છોકરાને સાથે રહેવાની મંજૂરી આપવી જોઈએ કે પછી છોકરીને જીવવા માટે નિર્દેશિત કરવી જોઈએ તે નક્કી કરવા અને નક્કી કરવા માટે પરિવારો અથવા માતાપિતાના વલણને હકારાત્મક કે

નકારાત્મક પરિબળ તરીકે ધ્યાનમાં લેવું જોઈએ. તેના માતા-પિતા સાથે કદાચ છેલ્લો નિર્દેશ કાયદેસર રીતે વાજબી હોઈ શકે છે, પરંતુ સારા અને સારા કારણોસર, કોર્ટ પાસે અન્યથા આદેશ આપવાનો વિકલ્પ (ઓ) છે. આપણે નોંધ લઈ શકીએ કે ઘણા કિસ્સાઓમાં, આવી છોકરીઓ વિશેષ ઘરોમાં તેમના રહેવાનો સખત વિરોધ કરે છે અને વાંધો ઉઠાવે છે, જ્યાં તેમને છોકરા અથવા તેમના માતાપિતાને મળવાની મંજૂરી નથી. ઉપરોક્ત વિશેષ ઘરોમાં રોકાણ અયોગ્ય રીતે લાંબા સમય સુધી ન કરી શકાય કારણ કે તે વાસ્તવમાં કેદ અથવા અટકાયત સમાન છે. છોકરી, જો પરિપક્વ હોય, તો તેણીની સ્વતંત્રતાને નકારી શકાતી નથી અને તેને નકારી શકવી જોઈએ નહીં અને તેણીની ઈચ્છાઓને એવી રીતે નકારવી જોઈએ નહીં કે જાણે તેણીનો કોઈ અવાજ નથી અને તેણીની ઈચ્છાઓનું કોઈ પરિણામ નથી. અદાલતે નિર્ણય લેતી વખતે એ પણ ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ કે આવા લગ્ન રદબાતલ છે અને છોકરીને ૨૦ વર્ષની વય પ્રાપ્ત થાય ત્યાં સુધી લગ્નને રદબાતલ જાહેર કરવા માટે પીસીએમ અધિનિયમની કલમ ૩ હેઠળ અદાલતનો સંપર્ક કરવાનો અધિકાર છે. લગ્નના જોડાણના તેના પોતાના પરિણામો હોઈ શકે છે.

૪૯. જો છોકરી ૧૬ વર્ષથી ઓછી ઉંમરની હોય, તો જવાબ સ્પષ્ટ છે કે સંમતિથી કોઈ ફરક પડતો નથી.આઈ. પી. સી. ની કલમ ૩૭૬ હેઠળ ગુનો બને છે.આરોપપત્રને આ આધાર પર રદ કરી શકાતું નથી કે તે સંમત પક્ષકાર હતી.જો કે, એવા ખાસ અથવા અપવાદરૂપ સંજોગો હોઈ શકે છે કે જેને ધ્યાનમાં લેવાની જરૂર પડી શકે છે, એવા કિસ્સાઓમાં કે જ્યાં છોકરી બહુમતી પ્રાપ્ત કર્યા પછી પણ તેની સંમતિની પુષ્ટિ કરે છે અને પુનરાવર્તન કરે છે.

૫૦. ૧૫ વર્ષથી ઓછી વયની પત્ની સાથે સગપણ કરવું એ કલમ ૩૭૫ હેઠળ ગુનો છે.ઉપરોક્ત બંધારણીય આદેશમાં કોઈ અપવાદ ન કરી શકાય અને તેનો કડક અને ખંતપૂર્વક અમલ કરવો પડશે.આવા કિસ્સાઓમાં સંમતિ સંપૂર્ણપણે મહત્વની નથી, કારણ કે આટલી નાની ઉંમરે સંમતિ આપવી અને સ્વીકારવી મુશ્કેલ છે.છોકરી પરિણીત છે કે નહીં તેનાથી કોઈ ફરક પડતો નથી.પક્ષોને લાગુ પડતો વ્યક્તિગત કાયદો પણ મહત્વનો નથી.

૫૧.જો છોકરી ૧૬ વર્ષથી વધુ ઉંમરની હોય અને છોકરી નિવેદન આપે કે તે તેની સંમતિથી ગઈ હતી અને નિવેદન અને સંમતિ કોઈપણ બળ, બળજબરી અથવા અનુચિત પ્રભાવ વિના છે, તો

નિવેદન સ્વીકારી શકાય છે અને કોર્ટ તેની સત્તામાં હશે. અહીં ફરીથી કોઈ સીધું જાકીટ સૂત્ર લાગુ કરી શકાતું નથી. કોર્ટે સાવચેત રહેવું પડશે, કારણ કે છોકરીને પી. સી. એમ. અધિનિયમની કલમ ૩ હેઠળ લગ્નને રદ કરવાનો અધિકાર છે. છોકરીની પરિપક્વતા અને સમજણ, છોકરીની સામાજિક પૃષ્ઠભૂમિ, છોકરી અને છોકરાની ઉંમર વગેરે સહિતના સંજોગો ધ્યાનમાં લેવા પડશે.”

૩૫. આમ, મારા મતે, અરજદાર વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલની દલીલો આરોપ મૂકે છે કે પર્સનલ લો પી. સી. એમ. એક્ટ, ૨૦૦૬ પર પ્રબળ રહેશે અને તેને નકારી શકાય નહીં. તે હદ સુધી, **મુજામિલ (ઉપરોક્ત)** માં નિર્ધારિત કાયદાનું સૂત્ર સારો કાયદો નથી.

૩૬. ભારતના બંધારણની કલમ ૪૪ જણાવે છે:

“રાજ્ય ભારતના સમગ્ર પ્રદેશમાં નાગરિકો માટે એક સમાન નાગરિક સંહિતા સુરક્ષિત કરવાનો પ્રયાસ કરશે.

૩૬.૧ તેમાં કોઈ શંકા નથી કે કલમ ૪૪ નિર્દેશક સિદ્ધાંતોમાં છે, નહીં કે આપણા બંધારણના મૂળભૂત અધિકારો, પરંતુ કલમ ૩૭ જણાવે છે:

“આ ભાગમાં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓ કોઈ પણ અદાલતમાં લાગુ કરવા યોગ્ય રહેશે નહીં, પરંતુ તેમાં નિર્ધારિત સિદ્ધાંતો તેમ છતાં દેશના શાસનમાં મૂળભૂત છે અને કાયદા બનાવતી વખતે આ સિદ્ધાંતોને લાગુ કરવાની રાજ્યની ફરજ રહેશે.

બંધારણ ૧૯૫૦ માં બનાવવામાં આવ્યું હતું, અને તેને જાહેર થયાને ૬૪ વર્ષ વીતી ગયા છે, પરંતુ કલમ ૪૪ ને અત્યાર સુધી સંપૂર્ણપણે અવગણવામાં આવી છે.”

૩૭. ન્યાયમૂર્તિ માર્કન્ડેય કાટજુએ (ન્યાયમૂર્તી શ્રીી તરીકે) તેમના એક લેખમાં આ રીતે નિરીક્ષણ કર્યું હતું:

“તે જોઈ શકાય છે કે મુસ્લિમ પર્સનલ લૉનો મોટાભાગનો હિસ્સો સંપૂર્ણપણે જૂનો અને અમાનવીય છે, પરંતુ વોટ બેંકના રાજકારણને કારણે તેને બદલવાની મંજૂરી નથી.

હું રજૂ કરું છું કે જેમણે મુસ્લિમ પર્સનલ લૉમાં ફેરફારની મંજૂરી આપી નથી તેમણે મુસ્લિમોનું મોટું નુકસાન કર્યું

છે.જૂના વ્યક્તિગત કાયદાને જાળવી રાખવાથી મુસ્લિમોને પછાત રાખવામાં ફાળો આપ્યો છે.

સમાજમાં પરિવર્તન સાથે કાયદો બદલવો પડશે.૧૫૦૦ વર્ષ પહેલાં ઘડવામાં આવેલા કાયદાઓ ૨૧મી સદીમાં પણ ચાલુ રાખવા જોઈએ એવો આગ્રહ રાખવો એ સંપૂર્ણપણે મૂર્ખામીભર્યું અને અવાસ્તવિક છે.

મારી અગાઉની પોસ્ટ પરની ટિપ્પણીઓમાં (સમાન નાગરિક સંહિતા અંગે) એક ટિપ્પણી હતી કે જો સંસદ દ્વારા મુસ્લિમ કાયદામાં સુધારો કરવામાં આવશે તો તે મુસ્લિમોના તેમના ધર્મનું પાલન કરવાના મૂળભૂત અધિકારનું ઉલ્લંઘન કરશે.

મારા મતે આ એક વિશિષ્ટ દલીલ છે.૧૯૫૫માં સંસદ દ્વારા હિન્દુ કાયદામાં ભારે સુધારો કરવામાં આવ્યો હતો, પરંતુ તે હિન્દુઓના તેમના ધર્મનું પાલન કરવાના અધિકારનું ઉલ્લંઘન કરતું ન હતું.વધુમાં મોટાભાગના મુસ્લિમ કાયદામાં પહેલેથી જ સુધારો કરવામાં આવ્યો છે અને બધા માટે એક સમાન કાયદો બનાવવામાં આવ્યો છે.દાખલા તરીકે, મુસ્લિમ ફોજદારી

કાયદાને સો વર્ષ પહેલાં ભારતીય દંડ સંહિતા અને ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતા દ્વારા બદલવામાં આવ્યો છે.હવે લોકો વ્યભિચાર માટે વ્યક્તિને પથ્થર મારીને મારી શકતા નથી, જેમ કે મુસ્લિમ કાયદા દ્વારા મંજૂરી આપવામાં આવી હતી.હકીકતમાં આ કલમ આઈ. પી. સી. હેઠળ હત્યા સમાન હશે. મુસ્લિમ ફોજદારી કાયદાને નાબૂદ કરીને શું ભારતમાં મુસ્લિમોને તેમના ધર્મનું પાલન કરવાના અધિકારથી વંચિત રાખવામાં આવ્યા છે?ગ્રામીણ ભારતમાં જમીન કાયદાઓ હિન્દુઓ અને મુસ્લિમો બંને માટે સમાન છે, દા. ત. ચુ. પી. જમીનદારી નાબૂદી કાયદો, ૧૯૫૧, અને તે હદ સુધી મુસ્લિમ કાયદો નાબૂદ કરવામાં આવ્યો છે.શું તે મુસ્લિમોને તેમના ધર્મનું પાલન કરવાના અધિકારથી વંચિત કરે છે?તેવી જ રીતે, જો સામાન્ય નાગરિક સંહિતા હશે તો મુસ્લિમોને તેમના ધર્મનું પાલન કરવાના અધિકારથી કોઈ પણ રીતે વંચિત કરવામાં આવશે નહીં.

કાયદો તેના ઐતિહાસિક વિકાસના ચોક્કસ તબક્કે સમાજમાં સામાજિક સંબંધોને પ્રતિબિંબિત કરે છે.મુસ્લિમ કાયદો, જૂના (બિન-વૈધાનિક) હિન્દુ કાયદાની જેમ, સામંતી સમાજમાં

મધ્ય યુગમાં બનાવવામાં આવેલો કાયદો હતો.દેખીતી રીતે તે કાયદો આધુનિક સમાજમાં જૂનો થઈ ગયો છે.દાખલા તરીકે, સામંતી સમાજમાં સ્ત્રીઓને પુરુષો કરતાં હલકી ગણવામાં આવતી હતી.તેથી કાયદો તેમની સાથે ભેદભાવ કરતો હતો.આમ, એક મુસ્લિમ પુરુષ ચાર પત્નીઓ સાથે લગ્ન કરી શકે છે, જ્યારે એક મુસ્લિમ સ્ત્રી માત્ર એક જ પતિ સાથે લગ્ન કરી શકે છે.એક મુસ્લિમ પતિ અદાલતમાં ગયા વિના અને કોઈ કારણ આપ્યા વિના તેની પત્નીને છૂટાછેડા આપી શકે છે, પરંતુ એક મુસ્લિમ પત્ની જે છૂટાછેડા માંગે છે તેણે કોર્ટ ૬ માં અરજી દાખલ કરવી પડશે, અને દલીલ કરવી પડશે અને મુસ્લિમ મેરેજ એક્ટ, ૧૯૩૯ ની કલમ ૨ માં ઉલ્લેખિત આધારોમાંથી એક સાબિત કરવો પડશે.તે અરજીનો નિર્ણય લેવામાં વર્ષો લાગી શકે છે.એક મુસ્લિમ દીકરીને પુત્રને જે વારસામાં મળે છે તેનો અડધો ભાગ જ મળે છે.મુસ્લિમ કાયદામાં મહિલાઓ સામેના ભેદભાવના ઘણા વધુ ઉદાહરણો આપી શકાય છે.

આધુનિક યુગ એ સમાનતાનો યુગ છે.એકવિધતા પુરુષો અને સ્ત્રીઓ વચ્ચે સમાનતાનું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે.મુસ્લિમ

કાયદો, મધ્યયુગીન સમાજનો કાયદો હોવાથી, આધુનિક યુગમાં સંપૂર્ણપણે જૂનો થઈ ગયો છે અને તેમાં ભારે સુધારો કરવાની જરૂર છે.

તમામ આધુનિક દેશોમાં તમામ સમુદાયો માટે એક કાયદો છે.અમુક કટ્ટર લોકો દ્વારા અને વોટ બેંકના રાજકારણ માટે મુસ્લિમ કાયદામાં સુધારો કરવાની મંજૂરી આપવામાં આવી ન હતી, અને મુસ્લિમ કાયદાને આધુનિક બનાવવા અથવા સામાન્ય નાગરિક સંહિતા લાગુ કરવાના આ ઈનકારથી આપણા દેશમાં મુસ્લિમોને પછાત રાખવામાં ફાળો આપ્યો છે, અને આમ મુસ્લિમોને ઘણું નુકસાન થયું છે.”

૩૮. છેલ્લો પ્રશ્ન જે મારા ધ્યાનમાં આવે છે તે છે કે શું અરજદારને કોઈ પણ ગુના માટે પ્રતિબદ્ધ હોવાનું કહી શકાય અપહરણ પોક્સો એક્ટની કલમ ૧૮ સહિત આઈપીસીની કલમ ૩૭૩ અને ૩૭૬ હેઠળ સજાપાત્ર છે.

૩૯. પુનરાવર્તનની કિંમત પર, હું કહી શકું છું કે લગ્ન નામિરા સાથે અરજદાર વિવાદમાં નથી.નામિરાના પિતા તરીકે પ્રથમ માહિતી આપનાર વ્યક્તિએ પોતાની પુત્રી ગુમાવવાને કારણે રાજીનામું આપ્યું હોવાનું જણાય છે.કદાચ આ જ

કારણ છે કે તેણે અદાલત સમક્ષ હાજર થવું અને એફ. આઈ. આર. ને રદ કરવા માટે અરજદાર દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી આ અરજી અંગે કંઈક કહેવું યોગ્ય માન્યું નથી. પિતાને ચોક્કસપણે ખૂબ જ ખરાબ લાગશે કારણ કે તેની લાગણીઓને ઠેસ પહોંચી છે. પિતાએ પોતાના પરિવારની, ખાસ કરીને પોતાની બે સગીર દીકરીઓની સંભાળ રાખવા માટે દિવસ-રાત મહેનત કરી હશે. એક દિવસ, પિતાને ખબર પડે છે કે પુત્રીએ માતાપિતાનું ઘર છોડી દીધું છે અને તેના કરતાં ૧૨ વર્ષ મોટા માણસ સાથે લગ્ન કર્યા છે. મારા મતે આ બીજું કંઈ નહીં પણ છોકરીની પરિપક્વતા, સમજણ અને શિક્ષણનો અભાવ છે. છોકરી માટે લગ્ન કરવાની ઉંમર સોળ વર્ષ નથી હોતી. આ ઉંમરે, કદાચ, એક છોકરી તેની એસ. એસ. સી. પરીક્ષા પણ પાસ કરી શકી ન હોત. કેટલીકવાર, હું સમજી શકતો નથી કે તે જીવનમાં કેવી રીતે આગળ વધી શકશે. મોટાભાગે, કમનસીબે, આ પ્રકારના લગ્ન નિષ્ફળ જાય છે અને એક દિવસ છોકરી તેના માતા-પિતા પાસે પાછી આવી જાય છે. તે સમય સુધીમાં, તેણીના જીવનમાં તેની ભૂલનો અહેસાસ થવામાં ખૂબ મોડું થઈ ગયું છે કારણ કે માતાપિતા માટે તેણીને જીવનમાં ફરીથી સ્થાયી કરવી ખૂબ જ મુશ્કેલ હશે.

૪૦. ઉપરોક્ત બાબતોને ધ્યાનમાં રાખીને એવું કહી શકાય કે જેમણે મુસ્લિમ પર્સનલ લોમાં ફેરફાર કરવાની મંજૂરી આપી નથી તેમણે સમુદાયનું મોટું નુકસાન કર્યું છે. તે જ સમયે, એ પણ સાચું છે કે જેમ જેમ રાષ્ટ્રમાં અને સમગ્ર વિશ્વમાં

સામાજિક સ્થિતિ બદલાતી રહે છે, તેમ તેમ જીવનની વાસ્તવિકતા એ છે કે, જ્યાં સુધી લગ્નની વાત છે ત્યાં સુધી મુસ્લિમના વ્યક્તિગત કાયદા પર કોઈ સંહિતા વિના પણ બાળ લગ્ન વિસ્મૃત થઈ રહ્યા છે.શિક્ષણ, પારિવારિક માળખાની બદલાતી રીત, વિશ્વની વાસ્તવિકતાના સંદર્ભમાં કુટુંબનું માળખું અને આર્થિક જરૂરિયાતો પોતે જ પરિસ્થિતિને વેગ આપી રહી છે.સમુદાયના સભ્યોને ૧૬ કે ૧૭ વર્ષની વયમાં મુસ્લિમ છોકરીના લગ્ન કરાવવાના દુષ્ટ પરિણામોનો અહેસાસ થયો છે.

૪૧. દિલ્હી હાઈકોર્ટની પૂર્ણ ખંડપીઠે નોંધ્યું હતું તેમ, ઉપર, કે જો છોકરી ૧૬ વર્ષથી વધુ છે, અને છોકરી એક બનાવે છે નિવેદન કે તેણી પોતાની સંમતિ સાથે ગઈ હતી અને નિવેદન અને સંમતિ કોઈપણ બળ, બળજબરી અથવા અનુચિત પ્રભાવ વિના છે, નિવેદન સ્વીકારી શકાય છે અને કોર્ટ આઈ. પી. સી. ની કલમ ૩૬૩ અથવા ૩૭૬ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુનાની કાર્યવાહીને રદ કરવાની તેની સત્તામાં હશે.

૪૨. પી. સી. એમ. અધિનિયમ, ૨૦૦૬ ની કલમ ૩ લગ્નને રદબાતલ લગ્ન તરીકે બનાવતી નથી, પરંતુ લગ્ન સમયે કરાર કરનાર પક્ષ બાળક હોવાના વિકલ્પ પર તેને રદબાતલ બનાવે છે.જો કે, કલમ ૮ બાળ લગ્ન કરનાર લગભગ ૧૮ વર્ષની વયના પુરુષ પુખ્ત વયના લોકો માટે સજાની જોગવાઈ કરે

છે.કાયદાની કલમ ૧૨ હેઠળ સમજાવેલ સંજોગોમાં જ સગીર બાળકના લગ્ન રદબાતલ થશે. કલમ ૧૫ એ પી. સી. એમ. અધિનિયમ, ૨૦૦૬ હેઠળ ગુનાને સંજોય અને બિનજામીનપાત્ર બન્ને બનાવ્યો છે.

૪૩. ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૬૩ બે પ્રકારનો વિચાર કરે છે: (અ) ભારતમાંથી અપહરણ અને (બ) કાયદેસર પાસેથી અપહરણ સંરક્ષકતા.હું ભારતમાંથી અપહરણના ગુનાથી ચિંતિત નથી.કલમ ૩૬૧ કાયદેસર વાલીપણામાંથી અપહરણને વ્યાખ્યાયિત કરે છે.તે નીચે પ્રમાણે પ્રદાન કરે છે:“જે કોઈ સોળ વર્ષથી ઓછી ઉંમરના કોઈ પણ સગીરને, જો પુરુષ હોય તો, અથવા અઢાર વર્ષથી ઓછી ઉંમરની સ્ત્રી હોય તો, અથવા અસ્વસ્થ મનની કોઈ પણ વ્યક્તિને આવા સગીરના કાયદેસરના વાલી અથવા અસ્વસ્થ મનની વ્યક્તિની દેખરેખમાંથી, આવા વાલીની સંમતિ વિના લે છે અથવા લલચાવે છે, તે આવા સગીર અથવા કાયદેસરના વાલીપણામાંથી વ્યક્તિનું અપહરણ કરે છે.

“કેટલાક અવલોકનો અયોગ્ય નહીં હોય.તે કલમની શરારતમાં આવવા માટે આરોપીએ કાં તો સગીર છોકરીને દૂર કરી હોવી જોઈએ અથવા આવા વાલીની સંમતિ વિના સગીર છોકરીને તેના કાયદેસર વાલીની દેખરેખમાંથી બહાર કાઢી હોવી જોઈએ.બે અભિવ્યક્તિઓ લેવી અને લલચાવવી એ દેખીતી રીતે બે અલગ અલગ અર્થો ધરાવે છે.પરંતુ બંને અભિવ્યક્તિઓ છોકરીને તેના વાલીઓની કાયદેસર કસ્ટડીમાંથી દૂર કરવા માટે આરોપી દ્વારા લેવામાં આવેલા કેટલાક

સકારાત્મક પગલાંની માંગ કરે છે.જો છોકરી પોતાની મરજીથી કસ્ટડીમાંથી બહાર
આવી હોય અથવા તેના કાયદેસરના વાલીઓની દેખરેખમાંથી બહાર આવી હોય
અને જો તે પછી આરોપી તેની સાથે કોઈ જગ્યાએ ગયો હોય તો બંનેમાંથી કોઈ
પણ કલમમાં કોઈ અરજી નહીં હોય.ઉદાહરણ તરીકે, આરોપી છોકરીના ઘરે જઈ
શકે છે અને તેને તેના ઘરમાંથી ઉપાડી શકે છે.તે કોઈ શંકા વિના અપહરણનું
ફૂત્ય કરે છે.પરંતુ જો છોકરી સમજણની ઉંમરની હોય અને તેણે પોતાની મરજીથી
તેના માતાપિતાનું ઘર છોડી દીધું હોય અને કોઈ વ્યક્તિને મળે અને તેની
સલામતી માટે કોઈ જગ્યાએ તેની સાથે જવાની વિનંતી કરે, તો છોકરીની સાથે
આવેલી વ્યક્તિ તેનું અપહરણ કરવા માટે દોષિત નથી.એવા કિસ્સાઓ હોઈ શકે
છે કે જેમાં છોકરી તેના વાલીની કસ્ટડી છોડી શકે છે અને હકીકતમાં ત્રીજી
વ્યક્તિ પાસે જઈ શકે છે અને તેને કોઈ દૂરના સ્થળે લઈ જવા માટે દબાણ કરી
શકે છે.આવા કિસ્સાઓમાં જો તે વ્યક્તિ જાણતી હોય કે છોકરી સગીર છોકરી છે
અને તેના માતાપિતાના નામ જાણતી હોય, તો પણ જો તેણે છોકરીને ઘરની
બહાર નીકળવાની શરૂઆત ન કરી હોય, તો તેની બાજુથી માત્ર નિષ્ક્રિય સંમતિ
જે તેની સાથે છોકરીને સ્થળોએ લઈ જવાનો પુરાવો આપે છે તે તેના તરફથી
અપહરણના ગુનાને જોડશે નહીં.આવા કિસ્સાઓમાં એવું ન કહી શકાય કે તે
આરોપી છે જેણે છોકરીને તેના માતાપિતાની કસ્ટડીમાંથી બહાર કાઢી છે.જો આ
દરખાસ્ત માટે કોઈ સત્તા જરૂરી હોય તો તે જ એસ. વરદરાજન વિરુદ્ધ મદ્રાસ
રાજ્ય, એ. આઈ. આર. ૧૯૬૫ એસ. સી. ૯૪૨ ના કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટના

ચુકાદામાં જોવા મળે છે:(૧૯૬૫(૨)કાઈ. એલજે ૩૩).તે કિસ્સામાં સમજણની સ્થિતિમાં પહોંચેલી છોકરીએ નિખાલસપણે સ્વીકાર્યું હતું કે ૧ ઓક્ટોબરની સવારે તેણે પોતે આરોપીને તેની કારમાં ચોક્કસ જગ્યાએ મળવા માટે ફોન કર્યો હતો, તે જગ્યાએ ગઈ હતી અને તેને કારમાં રાહ જોતો જોયો હતો અને તે પોતાની મરજીથી તે કારમાં બેસી ગઈ હતી.સુપ્રીમ કોર્ટે આ સંદર્ભમાં સી. આર. આઈ. એલ. જે. ના પાન ૩૬ પર તે કેસમાં આગળ શું કહ્યું છે???.....

વધુમાં, સાવિત્રીએ જણાવ્યું છે કે તેણે અપીલકર્તા સાથે લગ્ન કરવાનો નિર્ણય લીધો હતો.એવું કોઈ સૂચન નથી કે અપીલકર્તા તેણીને સબ-રજિસ્ટ્રારની કચેરીમાં લઈ ગયો હતો અને બળજબરીથી અથવા નિંદાત્મક નિવેદનો અથવા એવું કંઈપણ કરીને ત્યાં લગ્નનો કરાર નોંધાવ્યો હતો (એમ વિચારીને કે આ તેમને પુરુષ અને પત્ની બનાવવા માટે કાયદામાં પૂરતું હતું).બીજી તરફ છોકરીનો પુરાવો કોઈ શંકા છોડતો નથી કે લગ્નનો આગ્રહ તેની બાજુથી આવ્યો હતો.અપીલકર્તા, તેણીની ઈચ્છાઓનું પાલન કરીને કોઈ પણ કલ્પના દ્વારા તેણીને તેના કાયદેસર વાલીની જાળવણીમાંથી દૂર કરી હોવાનું કહી શકાય નહીં.કરારની નોંધણી પછી અપીલકર્તા અને સાવિત્રી બંને પતિ-પત્ની તરીકે રહેતા હતા અને વિવિધ સ્થળોની મુલાકાત લેતા હતા.સાવિત્રીના પુરાવાઓમાં એવું કોઈ સૂચન નથી

કે, તેમણે ઉદ્દેશ કર્યો હોય કે કોણે વિવેકબુદ્ધિની ઉંમર પ્રાપ્ત કરી લીધી હતી અને તે બહુમતી પ્રાપ્ત કરવાની ધાર પર હતી કે તેણીને અપીલકર્તા દ્વારા તેણીને કોઈ ધમકી આપીને અથવા કોઈપણ નિંદાત્મક કૃત્યો દ્વારા તેની સાથે રાખવામાં આવી હતી. અપીલકર્તાની સાથે તેણીની સાથની હકીકત અપીલકર્તાની પત્ની માટે સાવિત્રીની પોતાની ઈચ્છા સાથે તદ્દન સુસંગત છે, જેમાં તે જ્યાં પણ જાય ત્યાં તેની સાથે જવાની ઈચ્છા ચોક્કસપણે ગર્ભિત હતી. આ સંજોગોમાં આપણને એવું કંઈ દેખાતું નથી કે જેનાથી એવો નિષ્કર્ષ કાઢી શકાય કે અપીલકર્તા સાવિત્રીને તેના પિતાની દેખરેખમાંથી બહાર કાઢવા માટે દોષિત હતો. તેણી સ્વેચ્છાએ તેની સાથે ગઈ અને કાયદાએ તેને તેના પિતાના ઘરે પાછા લઈ જવાની અથવા તેને તેની સાથે ન જવા કહેવાની ફરજ પણ તેના પર ન પાડી.

૪૪. તાત્કાલિક કિસ્સામાં સ્થિતિ ભૌતિક રીતે અલગ નથી. માં તા. તાત્કાલિક કેસ, નામિરા ઘણા શબ્દોમાં સ્વીકારે છે કે તેણી પાસે હતું તેણી પોતાની સ્વતંત્ર ઈચ્છા અને ઈચ્છાથી અરજદારની સાથે હતી અને તે અરજદાર સાથે પ્રેમમાં હતી અને અરજદાર પણ તેને પ્રેમ કરતો હોવાથી, તેઓએ લગ્ન કરવાનું નક્કી કર્યું.

૪૫. મારા મતે એવો કોઈ કેસ નથી કે જે પ્રથમ દષ્ટિએ પણ દર્શાવે કે નામિરાને અરજદાર તરફથી વચન અથવા આશ્વાસન અથવા કોઈ આકર્ષક પ્રસ્તાવ મળ્યો હતો, જેના કારણે તેણીને તેના માતાપિતાનું ઘર છોડવાની ફરજ પડી હતી.આમ, આરોપી દ્વારા છોકરીને "લઈ જવા" વિશે અદાલતને પ્રથમ દષ્ટિએ બતાવવા જેવું કંઈ નથી, તેણે છોકરીને લલચાવી તે અંગેના પુરાવા પણ એટલા જ ગેરહાજર છે.જો એમ હોય તો, છોકરીનું કોઈ અપહરણ થતું નથી અને તેથી ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૬૩ લાગુ કરવાનો પ્રશ્ન ઊભો થતો નથી.

૪૬. ઉપરોક્ત બાબતોને ધ્યાનમાં રાખીને, જ્યાં સુધી ગુનો છે ત્યાં સુધી કોઈ કેસ બહાર આવ્યો નથી. આઈ. પી. સી. ની કલમ ૩૬૩ અને ૩૭૬ હેઠળ, જેમાં આઈ. પી. સી. ની કલમ ૧૮ સામેલ છે. પોસ્કો એક્ટ, ૨૦૧૨ સંબંધિત છે.તે હદ સુધી, એફ. આઈ. આર. હોઈ શકે છે રદ કરવામાં આવે છે અને આથી રદ કરવાનો આદેશ આપવામાં આવે છે.જો કે, પોલીસ બાળ લગ્ન પ્રતિબંધ અધિનિયમ, ૨૦૦૬ની જોગવાઈઓના દષ્ટિકોણથી આ બાબતની તપાસ કરશે અને એફ. આઈ. આર. માં પી. સી. એમ. અધિનિયમ, ૨૦૦૬ની જોગવાઈઓ ઉમેરવા માટે ટ્રાયલ કોર્ટ સમક્ષ યોગ્ય અહેવાલ દાખલ કરશે.એફ. આઈ. આર. ની તપાસ કરતી વખતે પોલીસ પી. સી. એમ. અધિનિયમ, ૨૦૦૬ની કલમ ૧૦ અને ૧૧ને ધ્યાનમાં રાખશે.તપાસ દરમિયાન, જો એવું જાણવા મળે કે કોઈ ચોક્કસ વ્યક્તિએ નામિરાના લગ્ન (નિકાહ) કર્યા હતા, સંચાલિત કર્યા હતા,

નિર્દેશિત કર્યા હતા અથવા પ્રોત્સાહન આપ્યું હતું, તો કલમ ૧૦ અનુસાર, આવી વ્યક્તિ આરોપી હશે.

૪૭. ઉપરોક્ત સાથે, આ અરજીનો નિકાલ કરવામાં આવે છે.

(જે. બી. પારડીવાલા, ન્યાયમુર્તી શ્રી)

This judgment has been translated using AI Tool - SUVAS.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.